

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Lipoltice, 2007

Michaela Šimáková

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
Problematika CAN s ohledem na sexuální zneužívání

Child Abuse and Neglect (CAN)
CAN problems with reference to sexual abuse

Katedra:
Katedra psychosociálních věd a etiky

Studijní obor:
Sociální pedagogika

Forma studia:
prezenční

Vedoucí práce:
PhDr. Jana Procházková

Autor:
Michaela Šimáková
Lipoltice, 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a použitou literaturu.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb. zejm. se skutečností, že UK má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jiného subjektu, je UK oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

10. 7. 2007

V Lipolticích dne 17.7.2007

Michaela Šimáková

Anotace

Tato práce se věnuje problematice CAN, celkově je více zaměřená na sexuální zneužívání. Úvodní část se zabývá problematikou rodiny, podrobněji se zaměřuje domácím násilím páchaném na členech rodiny a jeho dopadu na vývoj dítěte. Dále je podrobněji rozvíjena samotná problematika CAN – zanedbávání, jako prvotní nejlehčí forma týrání, dále tělesné týrání, jehož výskytem a formami jsem se zabývala detailněji. Hluběji je popsán problém sexuálního zneužívání a jeho formy včetně systémového týrání. V další části jsem se zaměřila na zvláštní formy CAN, jako je Münchhausenův syndrom v zastoupení, organizované zneužívání dětí, rituální zneužívání a sexuální turistika. Následuje kapitola o posunu ve formách týrání a zneužívání dětí. Zde je popsán vztah společnosti a rodiny k násilí se zmínkou o mezigeneračním vývoji násilí. Definovány jsou rovněž následky syndromu CAN, nejprve s krátkodobými a dlouhodobými následky, poté posttraumatickou stresovou poruchu s celkovým posttraumatickým procesem. Práce se také zabývá odhalováním případů sexuálního zneužití, diagnostikou sexuálně zneužitých dětí, krizovou intervencí, a jednotlivými druhy prevence sexuálního zneužívání, což je nejdůležitější krok v této oblasti, společně s rizikovými faktory na straně dítěte, rodiny a společnosti. Uvedena je rovněž legislativní úprava ochrany dětí, v mezinárodní, ale především vnitrostátní problematice věnující se dítěti a násilí páchaném na něm. Čerpala jsem ze své praxe ve Fondu ohrožených dětí v Pardubicích a zaměřila se na zmapování činnosti a situace v této pobočce, která spravuje celý Pardubický kraj a kde jsem letitá praktikantka. Díky dlouholeté spolupráci a interview s vedoucí FOD Pardubice Zinoidou Havlovou, jejíž práce byla jedním z mnoha mých motivačních prvků, proč se zabývat touto problematikou. V poslední části jsou čtyři příklady kazuistik zneužívaných, zanedbávaných či týraných dětí. Uvádím zde své vlastní zhodnocení a návrh řešení daných situací.

Annotation

This graduation thesis is specialized on problems CAN, globally it is more intent of a sexual abuse. Introductory part discuss of family problems, in more detail deal with home violence commit on family members and impact on child evolution. The opening part discusses about family problems, in more details it is focused on the home violence which is violated on the members of family and has an impact on child's evolution. Sequentially is evolve problems CAN more deeply: neglect - as a primary lightest form abuse, bodily abuse whose occurrence and forms I am be concerned with more detail. Sequentially, the CAN problems are more developed: neglect – as a first form of abuse, the second is physical abuse and I have engaged in occurrence and forms in more detail. In more detail is described problem sexual abuse and forms inclusive of system abuse. Problem concerning sexual abuse and its forms including system abuse is described more deeply. Next part is described about warning type's indicial for syndrome CAN for all kinds of abuse. I am intent on special forms CAN as is Münchhausen syndrome by proxy, organized child abuse, ritual violation and sexual tourism in next chapter. In the next part I have focused on the special forms of CAN such as Münchhasen syndrome by proxy, organized child abuse, ritual violation and sexual tourism. Following part is about evolution in forms child abuse and violation. Here's account of relation between company and family to abuse with reference about intergenerational transfer. It is defined also aftermath syndrome CAN, first with short - term and long -term aftermath, after it after that post - traumatic stress disorder with general post - traumatic process. Thesis theses is engaged in detection cases sexual abuse, diagnostics child sexual abuse, crisis intervention and types of prevention of sexual violation, which is the most important step in this matter in conjunction with risk factors on the side child, family and company too. Introduced is also legislative of child protection in international, but especially international questions about child abuse and violation. There is also mentioned legislative modification concerning child protection in international but mainly in domestic questions in relation to child abuse and violation. I drew from my work experience as part time assistant in Fond ohrozenych deti in Pardubice and I have focused on mapping activity and situation in Fond ohrozenych deti which manages all Pardubice region. Due to long time cooperation and interview with Chief FOD Pardubice Zinoida Havlova, whose work was one of many motivation elements for me, why be engaged in this way. In last chapter there are four examples situations abused, neglect and child violation. I show in this work my personal analysis and concept of solution situations.

Obsah

<i>Prohlášení</i>	3
<i>Anotace</i>	4
<i>Annotation</i>	5
<i>Obsah</i>	6
<i>Úvod</i>	8
<i>1. CAN</i>	12
1.1 Zanedbávání	13
1.2 Tělesné týrání dětí a jeho formy	14
1.3 Týrání psychické	15
1.4 Sexuální zneužívání	16
1.4.1 Komerční sexuální zneužívání	17
1.4.2 Syndrom přizpůsobení	18
1.4.3 Údaje o sexuálním zneužívání dětí	18
1.5 Systémové týrání (druhotné zneužívání a ponižování)	19
<i>2. Varovné známky svědčící pro syndrom CAN</i>	20
2.1 Pro tělesné týrání	20
2.2 Pro psychické týrání	21
2.3 Pro sexuální týrání	21
<i>3. Zvláštní formy CAN</i>	23
3.1 Münchhausenův syndrom v zastoupení (by proxy)	23
3.2 Organizované zneužívání dětí	23
3.3 Rituální zneužívání	23
3.4 Sexuální turistika	23
<i>4. Posuny ve formách týrání a zneužívání dětí</i>	24
<i>5. Společnost, násilí a rodina</i>	26
5.1 Mezigenerační přenos násilí	28
<i>6. Následky syndromu CAN</i>	30
6.1 Krátkodobé a dlouhodobé následky	30
6.2 Posttraumatická stresová porucha	31
6.3 Posttraumatický proces	32
<i>7. Odhalování případu sexuálního zneužití</i>	33
<i>8. Diagnostika sexuálně zneužitých dětí</i>	34
<i>9. Krizová intervence</i>	36

10. Prevence sexuálního zneužívání	37
10.1 Rizikové faktory na straně dítěte, společnosti, rodiny	39
11. Legislativní úprava ochrany dětí	42
11.1 Listina základních práv a svobod	42
11.2 Deklarace práv dítěte	42
11.3 Úmluva o právech dítěte (1989)	42
11.4 Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.) a Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů	43
11.5 Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí	45
11.6 Další zákony týkající se problematiky ve znění pozdějších předpisů	45
11.7 Občanský zákoník	45
11.8 Trestní zákon 140/1961 Sb.	46
11.9 Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008	47
11.10 Legislativa : Syndrom CAN	47
12. Zmapování činnosti a situace ve FOD Pardubice	49
13. Kazuistika	51
Závěr	60
Resumé	61
Summary	62
Seznam literatury a pramenů	63
Seznam příloh	66
Přílohy	67

Úvod

S pácháním násilí na dětech se setkáváme po celou dobu existence lidstva. Ač k jistým změnám docházelo i v minulosti, dramatický obrat v přístupu společnosti k týraným dětem je typický pro dvacáté století. Dřívější politická situace v Evropě nedovolovala proniknutí problematiky syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN) z profesně odborné úrovně do roviny celospolečenské.

Existuje sice celá řada státních i nestátních organizací zabývajících se danou problematikou, kámen úrazu však podle mého mínění spočívá v lidech samotných. Nad tyranským chováním v nejbližším okolí každý raději klopí zraky. Málokdo například pomůže dospělé ženě, která je obětí domácího násilí a nedokáže si sama ve své těžké životní situaci pomoci. Sousedé, kamarádi, rodiče často mlčí, nepomůže dokonce ani policie. Právní řád je natolik nedokonalý, že sama trýzněná musí vícekrát souhlasit s trestním stíháním svého manžela. Psychický nátlak z jeho strany je však ve většině případů silný do té míry, že je trestní oznámení za ublížení na zdraví staženo, tudíž trestní stíhání zastaveno.

V prvé řadě by se o sebe lidé měli více zajímat, být k sobě navzájem vnímavější. Zvláště pak u dětí, které jsou velmi citlivé, lehko ovlivnitelné a snadno manipulovatelné, díky přirozené nevědomosti a naivitě. Dětská psychika, utrhá-li rány, těžko se „hojí“, následky špatného přístupu ze strany dospělých si pak jedinec nese celým životem.

Trvalo zhruba 10 let než přestala být existence domácího násilí a jeho rozšířenost v naší společnosti zcela popírána a než došlo k prvním „opatrným“ pokusům jeho legislativního zohlednění v právním řádě ČR.

Je velkou zásluhou především neziskových organizací, které se v ČR věnují problematice domácího násilí a práci s jeho oběťmi, že vynesly tento patologický jev na denní světlo, podnítily zájem veřejnosti o toto téma a otevřely diskusi. Byly to právě tyto organizace, které tento fenomén v očích veřejnosti částečně odtabuizovaly a odmytizovaly. Nicméně, zde se sluší podotknout, že je stále třeba působit na vědomí společnosti v tom smyslu, aby domácí násilí nebylo nadále vnímáno jako záležitost ryze soukromá, a v určité míře i omluvitelná. Jde-li o ovlivňování společnosti ve smyslu shora uvedeného, jsme teprve na začátku cesty, zdaleka ne na jejím konci.

Objevení (resp. pojmenování) fenoménu domácího násilí vyvrátilo dva do té doby rozšířené názory: totiž, že útočníky jsou vždy jen cizinci, kteří své oběti přepadávají v opuštěných částech měst a zakouřených putykách a za druhé, že tyto oběti se do nebezpečí dostanou samy právě tím, že do těchto podivných končin zavítají. Iluze bezpečného domova, jakéhosi útulku před nástrahami zkaženého světa rozprostírajícího se tam venku za bezpečnými zdmi našich domů a bytů, vzala za své kolem roku 1960, když spatřily světlo světa první studie týkající se tohoto fenoménu. Tyto první studie nicméně popisovaly domácí násilí spíše jako ojediněle se vyskytující poruchy patologických párů. Výzkumy provedené kolem roku 1970 již dokumentovaly, že domov jako místo, kde dochází k výbuchům násilí, je daleko rozšířenějším jevem než by se zprvu mohlo zdát. Je pravdou, že v 70. letech způsobilo senzaci zjištění, že i ženy týrají své muže a to velmi často a velmi hrubě. Někteří výzkumníci ohlásili, že jejich výzkumy vynesly napovrch skrytý, podceňovaný a velmi závažný „syndrom týraných manželů“ (battered husband syndrom) a nadšeně prohlašovali, že objevení tohoto syndromu bylo nevyhnutelné, jelikož manželky své muže vraždily po staletí. Brzy se ovšem ukázalo, že statistiky byly záměrně zneužity, neboť počet žen zraněných partnery v důsledku domácího násilí mnohonásobně převyšoval počty zranění jejich protějšků.

Toto zjištění bylo ostatně potvrzeno dalšími navazujícími výzkumy a statistikami a dnes lze konstatovat, že ano, i ženy týrají své manžely (druhy), avšak obecně zdaleka ne v tak hojné míře, ne tak dlouhodobě a ne s tak brutálními následky (Nejčastěji se ženy stanou obětí vraždy za situace, kdy pachatelem je jejich bývalý nebo současný partner).

Další výzkumy již jej potvrzovaly tušené. Partnerské násilí mužů proti ženám je jen zřídka ojedinělou, izolovanou událostí a policejní statistiky jasně ukazují, že žena, která jednou nahlásí, že se

stala obětí útoku ze strany manžela, pravděpodobně nahlásí tuto skutečnost v budoucnu znovu a znovu. Dále policejní statistiky potvrdily a potvrzují, že domácí násilí je cyklické a má eskalující tendenci, co se četnosti výskytu a brutality týče. Jelikož již v minulosti byla známá vysoká latence jevu domácího násilí (jde pravděpodobně o násilnou „trestnou“ činnost s největší latencí), zabývaly se výzkumy rovněž otázkou, co způsobuje tak velkou latenci. Byly zjištěny následující důvody: přesvědčení obětí, že jde o soukromou záležitost, bagatelizace násilí ze strany obětí (a to v případech, kdy důsledkem útoku pachatele byla taková zranění, která si vyžadovala i několika měsíční či celoživotní léčení), přesvědčení, že policie by nemohla, případně by nechtěla ochránit oběť před dalším útokem, strach před odplatou násilníka za to, že jeho jednání bylo nahlášeno policii. Rané pokusy o seriózní analýzu této problematiky vedly často k závěrům, které vinily z existence domácího násilí samotnou oběť. Objevovaly se např. názory, že některé ženy těší setrávání v masochistickém vztahu. Jiné byly nařčeny z cíleného znepřijemňování života svým manželům, další ženy se staly obětí násilí, protože byly příliš submisivní, jiné zase příliš nezávislé. Ženy byly kritizovány za to, že zůstávají v „disharmonických“ vztazích, čímž uměle prodlužují a vyživují celý cyklus násilí. Ženy byly dále obviňovány z rozvracení manželství, když se snažily vymanit z kolotoče násilí odchodem od manžela a následným rozvodem s násilnickým manželem. Veškeré výše uvedené názory na příčiny domácího násilí, které viní z jeho existence oběť, mají jedno společné a to je přesouvání odpovědnosti za násilné chování vůči partnerce z pachatele na jeho oběť. Hledají způsoby, pro které je možné ospravedlnit pachatele násilí místo toho, aby se jasně stanovilo, že jakékoliv chování ze strany obětí nemůže ospravedlnit týrání partnerky partnerem. Shora uvedená stanoviska a názory mají společné ještě jedno – sekundární viktimizaci oběti a zároveň odrazení obětí od snahy řešit svou situaci.

Skutečnost, že to byly právě feministické organizace, orientující se na všeženské záležitosti, kdo na problematiku domácího násilí v 60. letech minulého století upozornil, není náhodná. Další studie realizované v oblasti domácího násilí v průběhu minulých 35 let jasně ukázaly, že domácí násilí lze bez nejmenších pochyb zařadit do skupiny genderově podmíněného násilí páchaného muži na ženách. Z tohoto pohledu lze domácí násilí zařadit do stejné skupiny násilí na ženách jako různé formy sexuálního vykořisťování žen (obchod se ženami za účelem prostituce, kuplířství atd.). K tomu viz. definice OSN týkající se násilí páchaného na dětech, kdy podle této definice je za takové násilí považován: „Každý projev rodově podmíněného násilí, které má nebo by mohl mít za následek tělesnou, sexuální nebo duševní újmu nebo utrpení ženy, včetně hrozby takovými činy, zastrasování a úmyslného omezování svobody ve veřejném, jakož i v soukromém životě.“

Jsem si vědoma, že domácí násilí alespoň tak, jak je pojato v ustanovení § 215a tr.z., nezahrnuje jen ženy jako oběti domácího násilí a muže jako agresory, velmi závažná je i otázka násilí vůči seniorům, kterému by měla být v budoucnu rovněž věnována větší pozornost. Na základě provedených výzkumů a studií lze však konstatovat, jak bylo ostatně uvedeno výše, že násilí mužů na ženách je daleko nejčastější formou násilí a má podstatně horší následky než v jiných případech. V této souvislosti by bylo zřejmě i mnohem přiléhavější hovořit o partnerském násilí.

Specifiky domácího násilí je jeho vysoká latence, která je dána především charakterem této trestné činnosti. Pro domácí násilí je charakteristická:

- dlouhodobost, opakovanost, cykličnost
- eskalující tendence
- nerovné postavení agresora a oběti
- probíhá nejčastěji v soukromí
- existence minulého nebo současného intimního vztahu mezi agresorem a obětí

Domácí násilí lze definovat jako jakékoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad dospělou osobou, k níž je nebo byl pachatel v intimním vztahu, způsobující na straně oběti tíseň, strach nebo újmu. Intimním vztahem je vztah rodinný, partnerský či obdobný. Domácí násilí má formy fyzického, sexuálního a psychologického násilí, donucené sociální izolace a ekonomické deprivace.

V případě dlouhodobého domácího násilí trpí oběť posttraumatickou stressovou poruchou, mimo jiné také naučeným pocitem beznaděje. Stres, kterému jsou oběti DN vystaveny, lze přirovnat

ke stresu, který zažívají trýznění političtí vězni, případně oběti válečného běsnění. Ostatně oběti DN jsou v každodenní „válce.“ Denně jsou vystaveny vůli agresora, jsou odkázány na jeho rozhodnutí, zda je bude týrat či nikoliv. Skutečnost, zda budou týrány či nikoliv nelze nijak ovlivnit. To, co agresorové označují za „provokaci k napadení“ je často např. fakt, že „servírovaná polévka ne/byla příliš horká“, „talíře nebyly srovnány podle barev“, „dítě nespí a pláče....“ Chce-li agresor týrat oběť, vždy si najde nějaký „rozumný“ důvod. Mnohdy nalezne a aplikuje velmi sofistikované způsoby týrání a málokdy jedná v důsledcích nekontrolovatelného afektu. Agresor týrání často plánuje a promýšlí tak, aby na oběť mělo co nejničivější dopady a zároveň, aby fyzická zranění nebyla na první pohled rozpoznatelná okolím (snaha o utajení násilí).

Agresoři nosí na veřejnosti často masku slušného občana, vzorného manžela a otce dětí, vůči nikomu jinému než vůči své partnerce se násilně nechovají. Tímto znakem zcela vybočují ze skupiny „běžných“ pachatelů násilných trestných činů. Jejich osobnost lze nejnázne popsat slovy „pan Jekyll a pan Hyde.“

Skutečnost, že agresoři navenek působí jako „slušní“ a milí lidé způsobuje, že obětem DN jejich trýznění veřejnost nevěří a jsou chápány jako lhářky a hysterky. Vzhledem k tomu, že DN probíhá cyklicky, pravidelně se střídá období násilí, omluvy a „usmírování“ (lásky) a vzhledem k přítomnosti emoční vazby je pro oběť obtížné se takové situaci orientovat a mezi agresorem a obětí se vytváří to, co bylo popsáno jako Stockholmský syndrom a vztah závislosti (dlužno říct, že oboustranné), který není oběť bez pomoci z vnějšku sto ukončit. Proto je třeba v první fázi přerušení koloběhu násilí nutno přijmout opatření směřující k ukončení násilí ve vztahu pomocí intervence z vnějšku a nikoliv přenechávat rozhodnutí o ukončení násilného vztahu na oběti DN a přenášet tak na ní toto břemeno. Oběť DN není způsobila v této fázi o ukončení násilí svobodně rozhodnout – její postavení jí to nedovoluje, jelikož svobodná fakticky není! Uvědomme si, že jde o osobu dlouhou dobu týranou, která má na základě trýznění k násilníkovi vytvořený specifický, patologický typ vazby a ve většině případů jí není možno uchránit před agresí násilníka v situaci, kdy se snaží ze vztahu vymanit (období, kdy se oběť snaží vymanit z područí násilníka, je pro ni zároveň nejnebezpečnějším). Rozhodnutí oběti DN ohledně ukončení násilného vztahu je rovněž ve většině případů přespříliš podmíněno (ovlivněno) její ekonomickou situací – nemá peníze, byt – je často celkově ekonomicky závislá na násilníkovi (to zejména v případech, kdy je oběť matkou na mateřské/rodičovské dovolené).

Ráda bych rovněž podotkla, že není na místě označovat případy domácího násilí jako „manželské, partnerské neshody či hádky“ – hádka předpokládá rovné postavení partnerů. DN je ovšem založeno na kontrole a uplatňování moci. Nazývání násilí hádkou je tudíž eufemismem, který celou situaci zkresluje!

V neposlední řadě bychom si měli uvědomit, jak ničivé následky má přítomnost domácího násilí na děti, které jsou ve většině případů DN jeho svědky. Podle WHO je již sama skutečnost, že děti jsou svědky DN mezi jejich rodiči „týráním těchto dětí“ a u těchto dětí lze diagnostikovat CAN (syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte). To nemluvím o negativních osvojených modelech jednání, kdy u chlapců vzrůstá pravděpodobnost, že v budoucnu budou sami týrat své partnerky a u dívek, že se stanou oběti DN, tak jako jejich matky. České právo prozatím výše uvedené za týrání dětí nepovažuje a ust. § 215 tr.z. zatím nebylo na tyto případy aplikováno.

Co je ovšem tristní je skutečnost, že existence domácího násilí v rodině není brána v potaz v souvislosti s řízeními týkající se úpravy práv a povinností k dětem v době před a po rozvodu manželství rodičů. Současná laická a i odborná veřejnost je ořesena případy otců, jejichž dítě „trpí syndromem zavrženého rodiče“ a je znechucena matkami, které „brání milujícím otcům ve styku s jejich dítětem.“ Uvědomme si však, že řada z těchto „milujících otců“, jejichž práva na styk s dítětem jsou „porušována“, byla v minulosti agresory DN, týrala své partnerky v přítomnosti svých dětí a nyní je využívá jako prostředek „odplaty“ a „manipulace“ sloužící k dalšímu trýznění své bývalé partnerky. Svoje praktiky halí do ctnostného hávu „boje za práva dítěte a otců“, avšak pravý zájem dítěte leží zcela mimo předmět jejich zájmu. Varujme se aplikace „syndromu zavrženého rodiče“ bez rozmyslu a na všechny případy, neboť v situacích domácího násilí o tento syndrom skutečně nejde. Skutečnost, že dítě nechce být s otcem a že matka „brání“ styku dítěte s otcem není výsledkem svévolnému bránění

matky, aby se dítě stýkalo se svým otcem, případně pobouzením dítěte proti otci matkou, ale výsledkem agresivního chování otce k matce, kterého byly tyto děti často svědky!

Domácí násilí je celosvětově rozšířeným problémem. Jeho rozsah a zejména jeho následky lze snížit pomocí preventivního a represivního působení státu, tj. zejména:

- kriminalizací násilného jednání agresora (již provedeno zakotvením ust. § 215a tr.z.)
- zakotvením právních prostředků jednoznačně stranících oběti, a to jak v rovině práva trestního tak i civilního (viz. „institut vykázání násilníka ze společného obydlí“, možnost vyloučit či omezit přístup násilníka k oběti – „zdržovací, zakazující opatření“)
- proškolením státních zaměstnanců, kteří v rámci své profese přicházejí do styku s případy domácího násilí – soudci, policisté, sociální pracovníci, zdravotníci, učitelé
- „osvětovým“ působením na veřejnost k překonání lhostejného či dokonce schvalujícího postoje veřejnosti k DN
- zakotvením neprávních opatření, např.: azylové domy se skrytou adresou, intervenční centra poskytující sociál-právní poradenství, psychologickou pomoc apod.
- přijímáním opatření snižujících genderovou nerovnost mezi pohlavími.

S ohledem na shora uvedené je předložený poslanecký návrh více než vítaným počinem, který respektuje doporučení mezinárodních institucí, aby Česká republika přijala adekvátní prostředky ochrany obětí domácího násilí.,,

1. CAN

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, obecně označovaný v anglosaské literatuře jako Child Abuse and Neglect (CAN) a odtud převzatý i do naší terminologie, je soubor nepříznivých poznatků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte. (*Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kol., 1995*)

Hrají zde roli i závažné socioekonomické faktory v prostředí dítěte, jako chudoba, nezaměstnanost, devastace životního prostředí, špatné nebo žádné bydlení, nedostatek zdravotní péče, výchovy a vzdělání.

Nyní ke způsobům vzniku CAN: je to jednak akce, útok, násilí v jakékoliv formě, nejrůznější manipulace s dítětem, jeho uvádění do nezvyklých situací, a pak ne-akce, zanedbávání, izolace, nepečování, nesprávná a nedostatečná výživa, nedostatek zdravotní a výchovné péče, nedostatek bydlení atd.

Za týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte považujeme: jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (příp. i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt. Za týrání dítěte se považuje i jeho pohlavní zneužívání.

Formy a projevy syndromu CAN:

(*Dunovský, Dytrych a Matějček: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě (1995)*):

	aktivní	pasivní
Tělesné týrání, zneužívání a zanedbávání	Tržné, zhmožděné rány a poranění, bití, zlomeniny, krvácení, dušení, otrávení, smrt	Neprospívání, vyhladovění, nedostatky v bydlení, ošacení, ve zdravotní a výchovné péči
Duševní a citové týrání, zneužívání a zanedbávání	Nadávky, ponižování, strašení, stres, šikana, agrese	Nedostatek podnětů, zanedbanost duševní i citová
Sexuální zanedbávání	Sexuální hry, pohlavní zneužití, ohmatávání, manipulace v oblasti erotogenních zón, znásilnění, incest	Exhibice, video, foto, audiopornografie, zahrnutí dětí do sexuálních aktivit dospělých
Zvláštní formy:	Münchhausenův syndrom v zastoupení Systémové týrání a zneužívání Organizované týrání a zneužívání Rituální týrání a zneužívání	

Syndrom zanedbávání dětí vede svým způsobem i k poznatkům o tzv. sekundární viktimizaci, což je druhotné ponižování dítěte následným nadbytečným či vynuceným (a navíc ještě často necitlivým) vyšetřováním pro CAN, nebo i nevhodnými opatřeními terapeutickými či rehabilitačními (např. umístění dětí v dětských domovech a dlouhodobý pobyt v nich). Mezi necitlivé jednání lidí kolem oběti můžeme řadit zasílání nevhodně formulovaných formulářů, necitlivě vedený výslech, nevhodné poznámky zdravotnického personálu, výčitky členů rodiny, senzační zprávy o činu v médiích, průběh trestního řízení (opakované výslechy, konfrontace s pachatelem, soudní projednávání, nízký trest pro pachatele...). Každý z těchto jevů může u postižené osoby navodit pocit nespravedlnosti, ponížení, ztrátu lidské důstojnosti a tím prohlubovat posttraumatické psychické změny. K tomu se připojuje

skutečnost, že lidé mají tendenci vyhýbat se obětí trestného činu. Částečně proto, že jsou na rozpacích, jak se k nim chovat, a částečně proto, že mezi lidmi stál ještě přežívá přesvědčení o spoluvinné oběti za to, co se jí stalo. Aby mohlo dojít k „uzdravení“ se z traumatu, je bezpodmínečně nutné dostat oběť z vlivu pachatele.

1.1 Zanedbávání

Zanedbávání je pojímáno jako jakýkoli nedostatek péče, který způsobuje vážnou újmu vývoji dítěte a/nebo ohrožuje dítě. Tělesné zanedbávání je pojímáno jako neuspokojování tělesných potřeb dítěte. To zahrnuje neposkytování přiměřené výživy, oblečení, přístřeší, zdravotní péče a ochrany před zlem. Citové zanedbávání je neuspokojování citových potřeb dítěte, a to pokud se týče náklonnosti i pocitu dítěte, že někam patří. Zanedbávání výchovy a vzdělání je pojato jako neposkytnutí dítěti možnosti, aby dosáhlo naplnění svého plného vzdělanostního potenciálu, a to např. neustálou absencí ve škole, dětskou prací v domácnosti i mimo ni. Psychické zanedbávání se týká především rozvoje poznávacích a emočních funkcí. U těchto dětí je nejnapadnější jejich celkové psychomotorické opoždění v útlém věku. Výrazné je především opoždění vývoje řeči a sociálních dovedností. Takto poškozené děti navazují později obvykle nesnadno vztahy uvnitř skupiny stejně starých dětí a jsou často žárlivé, vynucují si pozornost a projevy náklonnosti. Některé jsou agresivní vůči druhým dětem. Jiná skupina projevů charakterizující zanedbávání dítěte je pasivita, uzavřenost do svého světa. Výchovné zanedbávání je patrné zejména přisvojování si morálních norem, které určují, co je správné a co špatné. V pozdějších obdobích vývoje se zanedbávání projevuje především v osvojování dovedností a znalostí nezbytných k úspěšnému zařazení do společenských činností. Děti si často hledají náhradu za neuspokojené vztahy k lidem a kontakt s lidmi nahrazují závislostí na alkoholu, drogách nebo sexuálních aktivitách. V dospívání a dospělosti mají problém s uzavírání přátelství a manželství, špatně zvládají rodičovskou roli.

Zanedbanost se zpravidla míní následky nedostatku výchovy v prostředí socioekonomicky nízké úrovně. Zanedbané dítě vyrůstá obvykle v jednoduchém, primitivním prostředí, s nedostatečnou hygienou, bez vhodných vzorů vyspělého chování. Myslí se tu také na celé rozpětí nebezpečností takových situací, od těch nejtěžších, které samy o sobě přímo ohrožují život dítěte, až po ty, které jsou relativně lehké a které teprve ve spojení s jinými činiteli dávají neblahý společenský výsledek.

Ve skutečnosti však pojem zanedbávaného dítěte splývá s pojmem dítěte deprivovaného respektive vystaveného nebezpečí psychické deprivace. O psychické deprivaci bude podrobně hovořeno dále.

Krajními případy sociální zanedbanosti jsou ty, kdy je dítě izolováno od lidské společnosti. Z literatury je možno citovat klasické případy dětí, jež přežily v přírodě díky zvířatům, která se jich ujala (prototypem jsou indické děti Amala a Kamala), nebo díky svým vlastním schopnostem. Častější jsou, bohužel, případy sociální izolace dítěte uvnitř lidské společnosti.

Činitele, přispívající k zanedbávání dítěte v rodině, lze rozdělit na vnější, vnitřní a ovšem nejružnější kombinace těchto dvou. K vnějším můžeme počítat jednak konstelaci, neboli složení rodiny, jednak její ekonomickou, kulturní úroveň a celkové postavení ve společnosti. Ztráta matky a osíření dítěte je tradičně pokládána za zvláště tíživou situaci. Dalšími vnějšími činiteli může být nepřítomnost otce, ztráta obou rodičů, také nízká ekonomická a společenská úroveň rodin bývá však i dnes často kombinována s jinými nepříznivými a přitěžujícími okolnostmi, jako je alkoholismus, stále častěji i drogová závislost, promiskuitní sexuální vztahy, nestálost prostředí apod. nesmíme však pominout zanedbávání dítěte z opačného konce socioekonomického spektra. Jde o rodina relativně vysoce společensky postavené, u nichž vychovatelé dítěte mají náročná, exklusivní zaměstnání, která je časově i psychicky vyčerpávají tak, že jejich zájem o dítě upadá. Podobně jsou na tom děti v rodinách podnikatelů.

Mezi děti potenciálně ohrožené zanedbáváním z vnějších socioekonomických důvodů musíme konečně počítat i ty, které vyrůstají v rodinách utečenců, migrantů či jiných skupin osob, žijících třeba dlouhodobě v nuzných podmínkách sběrných táborů.

Vnitřními podmínkami se myslí především psychika a celková osobnost primárních vychovatelů dítěte, či vůbec podmínky, jejichž nositeli jsou lidé dítěti nejbližší, označované dnes často novým psychologickým termínem „jeho lidé“. Sem počítáme citovou nezralost a povahovou nevyspělost matky nebo otce nebo obou, která je závislá většinou (ne však vždy a nutně) na jejich mladistvém věku. Dále nutno jmenovat rodiče trpící duševními nemocemi či poruchami, vychovatele s hlubšími či lehčími formami mentální retardace, s vážnými smyslovými poruchami případně s invaliditou

pohybovou. Konečně musíme k vnitřním podmínkám zanedbávání či deprivace přiřadit i „zvláštní“ životní zásady, postoje a praktiky, které vyznávají některé náboženské sekty nebo jinak definované společenské skupiny (zpravidla malé a uzavřené), jež se výrazně odlišují od okolní většinové společnosti a žijí tedy v určité společenské izolaci.

Mezi ukazatele zanedbávání patří:

- dítě má nedostatek lékařské a stomatologické péče;
- dítě bývá unavené nebo ospalé;
- dítě je špinavé, má nedostatečnou osobní hygienu, oblečení neodpovídající počasí
- dítě může být depresivní, uzavřené, apatické, může vykazovat destruktivní, asociální chování, trpí poruchami řeči, má různé neurotické návyky (kouše si nehty, vlasy, houpá se);
- nedostatečný dohled nad dítětem (opakované pády ze schodů, polykání škodlivých látek, dítě se musí starat o jiné dítě), dítě je ponecháváno samo doma, v autě, na ulici;
- v domácnosti jsou zdravotně závadné podmínky (lidské, zvířecí výkaly, odpadky), nedostatečné vytápění, nebezpečí ohně, místo pro spaní je chladné, špinavé nebo jinak neodpovídající;
- nutriční hodnota jídla je nedostatečná, eventuelně jídlo není vůbec připravováno.

1.2 Tělesné týrání dětí a jeho formy

„Tělesné týrání je tělesné ublížení dítěti anebo jeho nezabránění, případně nezabránění utrpení dítěte včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to ta, kde je určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno a nebo že mu vědomě nebylo zabráněno.“

(Póthe, 1996)

Zdravotní komise Rady Evropy (1992) definuje tělesné týrání jako tělesné ublížení dítěti anebo jeho nezabránění, případně nezabránění utrpení dítěte včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno, anebo že mu vědomě nebylo zabráněno.

Tělesné týrání dětí a jejich zneužívání zahrnuje aktivní povahy zahrnuje všechny akty násilí na dítěti. Patří sem záměrné opomenutí v péči o dítě, které vyústí v jeho poranění nebo smrt. Mezi děti tělesně týrané s následným poraněním se zařazují děti, u nichž vzniklo poranění v důsledku bití, opáření, popálení, trestání a také ovšem selhání ochrany dítěte před násilím. Druhou podskupinou jsou pak tělesně týrané děti, které nemají známky tělesného poranění, ale jsou zasaženy mnohým utrpením způsobeným dušením, otrávením či jiným obdobným násilím. Dále sem patří i děti, jež jsou záměrně vystavovány opakovaným lékařským vyšetřením. A ovšem velká oblast sexuálního zneužití za užití násilí.

Těžiště tělesného týrání a zneužívání je možno především spatřovat v nezvládnuté, nadměrné agresi rodičů a ostatních osob. Přitom platí, že čím je dítě menší, tím je bezmocnější a méně schopné obrany. Za jedno z hlavních východisek násilného zacházení s dětmi možno pokládat tělesné trestání dětí. To velmi snadno přechází do týrání, přičemž hranice mezi trestem a týráním je téměř nezjistitelná.

„Za tělesné týrání můžeme považovat jakýkoli tělesný kontakt, který zanechává škrábance, podlitiny nebo zlomeniny. Patří sem i smýkání dítětem ze schodů, proti stěně nebo nábytku, sražení dítěte na zem, dále je-li dítě přinuceno stát nebo sedět v nepohodlné pozici nebo na místě, které v něm vyvolává strach, např. v malá uzavřené místnosti. Řadíme sem i jakékoli svazování či připoutávání dítěte, popř. je-li dítěti za trest odepírán spánek nebo potrava či je-li za trest nuceno podstoupit nějaké fyzické utrpení.“ (Mufsonová, S., 1996)

Podle některých zahraničních statistik je asi třetina urgentních úrazových stavů u dětí, především u dětí do tří let, způsobována násilím páchaném na dítěti. Značný počet kojenců umírá na následky fyzického násilí a v některých zemích je to uváděno jako nejčastější příčina úmrtí dětí během prvního roku života.

Týrání dětí u nás není statisticky sledováno. Navíc právě u tohoto typu jednání existuje mimořádně vysoké procento skryté kriminality. Odhaduje se, že obdobně jako v jiných evropských zemích je u nás týráno jedno až dvě procenta dětské populace – v přepočtu na absolutní čísla se jedná o dvacet až čtyřicet tisíc dětí mladších patnácti let. Ročně přitom vychází najevo sotva několik stovek případů.

Podle odborných dohadů u nás ročně na následky týrání umírá nejméně 50 dětí. Nejvíce jsou vzhledem ke své bezbrannosti a snadné zranitelnosti ohroženy děti kojeneckého a batolecího věku, u nichž bývá nejvíce smrtelných následků.

Statisticky jsou sledována úmrtí na tzv. vnější příčiny, tj. na úrazy a otravy a dokonané sebevraždy. V řadě případů stojí za úmrtím dítěte v důsledku úrazu nebo otravy neprokázané týrání nebo hrubé zanedbávání rodičovské péče. Rovněž příčinou většiny dětských sebevražd jsou neúnosné poměry v rodině, často týrání a obava před dalším trestem, nezřídka v souvislosti s problémy ve škole. Tak např. v roce 1994 zemřelo na úrazy a otravy celkem 109 dětí mladších patnácti let (67 kojenců). V téže roce u nás spáchalo dokonanou sebevraždu celkem 13 dětí mladších patnácti let.

Za pasivní charakter tělesného týrání se považuje nedostatečné uspokojení alespoň těch nejdůležitějších tělesných potřeb dětí, a to i návaznosti na psychické a sociální potřeby. Jde o úmyslné, ale i neúmyslné nepečování při závažných psychických poruchách či nezralosti rodičů (dětí dětí). Dále jde o opominutí v péči o dítě či nepochopení rodičovské role, ať již z důvodu nezralosti, otupělosti, hledání jiných životních hodnot než spojených s dětmi. Výsledkem těchto skutečností je neprospívání dítěte, jeho větší nebo menší zanedbanost, nedostatečné rozvinutí jeho sil a schopností ve všech oblastech života i vztahu k blízkému a i vzdálenému okolí. K nejzávažnějším následkům takového zacházení s dítětem patří jeho zpustnutí, v krajním případě až smrt.

(Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kol., 1995)

1.3 Týrání psychické

Hartl uvádí ve svém Psychologickém slovníku (1993) tuto definici týrání: „Týrání je zlé fyzické i psychické nakládání s jinou osobou, nejčastěji u dětí; tělesně či duševně postižených.“

Podle definice zdravotní komise Rady Evropy citové týrání zahrnuje chování, které má vážný negativní vliv na citový vývoj dítěte a vývoj jeho chování. Citové týrání může mít formu verbálních útoků na sebevědomí dítěte, opakované ponižování dítěte či jeho zavrhování. Vystavování dítěte násilí nebo vážným konfliktům doma, násilná izolace, omezování dítěte, vyvolávání situace, kdy dítě má skoro stále pocit strachu, což může též způsobit citové ublížení. O emocionální týrání jde i v případě, chová-li se rodič jako dítě a od dítěte očekává, že se bude chovat jako rodič, dále pak to je shazování pracovních výsledků dospívajícího, neustálá nespokojenost s dítětem apod.

Psychické či emocionální týrání jsou obecně pojmy značně nejasné a také se o nich ani zdaleka tak často nehovoří. Nejběžněji zvažovaný výskyt psychického týrání je u rozvádějících se rodičů či u rodičů, kteří se o dítě „přetahují“, ať již po rozvodu nebo i během soužití.

Psychické týrání obsahuje nejen složku aktivní, tj. že se děje dítěti nějaká nepříznivá činnost (např. nadávky, ponižování, zesměšňování, nedůvěra, opovrhování, hostilita), ale zahrnuje i to, že se neděje něco, co má správně být. Také dítě, které pocítuje nelásku, nezáměr, nevšimavost či nedostatek péče těch, které má rádo, je též psychicky týráno. Někdy se zároveň s nedostatečnou péčí, nízkým zájmem o děti setkáváme s vysokými nároky rodičů na výkony, především ve školní oblasti. Poměrně nová je problematika dvoukariérových manželství. Tam, kde jsou oba rodiče plně vytížení a zainteresováni ve svém oboru, nezbývá na děti leckdy vůbec žádný čas kromě zajištění základních potřeb.

Psychické týrání je velmi obtížně rozeznatelné. Nezanedává zřetelné stopy a známky na těle a my se spíše domníváme, že k něčemu takovému dochází. Je častější a obvykle dlouhodobější než tělesné týrání. U některých dětí dochází k narušení citového vývoje. Je to tehdy, když je dítě využíváno výhradně k plnění citových potřeb dospělého. Ten nebere v úvahu potřeby dítěte.

1.4 Sexuální zneužívání

Definice Rady Evropy považuje sexuální zneužití dítěte za nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv sexuální dotýkání, styk, vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče anebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba.

(Täubner, V., 1996 viz. příloha č.2 str. 74)

Uvádí se, že za sexuální zneužívání je označován pohlavní kontakt mezi dospělou osobou a nedospělým jedincem, přičemž se zákonem stanovená hranice přípustnosti pohlavního styku pohybuje v různých zemích obvykle mezi 13. a 18. rokem věku. Pojem zneužití přitom může označovat různé formy koitálního styku (vaginální, anální, interfemorální), tak i aktivní i pasivní orogenitální aktivity, masturbaci či osahávání jiných částí těla oběti, to vše za účelem dosažení sexuálního vzrušení a eventuálně i uspokojení pachatele.

Jistým předstupněm sexuálního zneužití dítěte je sexuální obtěžování, které má podobu tří základních forem. Jako první můžeme definovat situaci, kdy je dítě exponováno nabídkou k sexuální aktivitě, bez ohledu na to, zda tak učiní osoba blízká nebo ho vyzve osoba cizí s nabídkou finanční úplaty. Druhá forma je obraz sexuálního obtěžování dítěte v rámci šikanování, kdy je dítě vystaveno sexuálnímu útoku nebo ponižování od svých vrstevníků. Třetí forma sexuálního obtěžování je velice těžko definovatelná, jedná se o takové chování dospělé osoby, která dítě uvádí v rozpaky a kontakt s touto osobou je těžce prožíván. (Vaníčková, E., Provazník, K., Hadj-Moussová, Z., 1999)

Sexuální zneužívání můžeme dělit na bezdotykové a dotykové. Některé bezdotykové formy sexuálního zneužívání mohou být považována spíše za „nemravné“ chování než za skutečné sexuální zneužití. Přesto se jedná o velmi nebezpečné chování se závažnými důsledky pro další vývoj dítěte.

Bezdotykovým zneužíváním je především voajérství (voyeurismus). Jde o způsob získávání sexuálního uspokojení pozorováním cizích osob při svlékání, nahých nebo při sexuálním styku. Do této kategorie také patří pozorování dětí při sexuálních aktivitách, kdy se pachatel nezúčastní, ale dítě je nuceno k sexuálním aktivitám samo (masturbace), s jiným dítětem, dospělým nebo i zvířetem. Podobné aktivity se často objevují při zneužívání dětí pro komerční účely. Do kategorie bezdotykového zneužívání patří rovněž setkání dítěte s exhibicionistou. Exhibicionismus je sexuální úchylka, při které pachatel dosahuje sexuálního uspokojení odhalováním svých genitálií pohledům jiných osob. Může být doprovázeno i masturbací. Další formou je verbální zneužívání. Jedná se o používání obscénních řečí, obscénních výrazů či popisování sexuálních aktivit (pornolálie). Často jde o anonymní telefonní hovory.

O kontaktním zneužívání hovoříme, dochází-li k sexuálnímu kontaktu mezi pachatelem a dítětem, dotýkání včetně laskání prsou a pohlavních orgánů, orálnímu, interfemorálnímu (mezi stehna), vaginálnímu nebo análnímu pohlavnímu styku. Kontaktním zneužíváním dítěte je především osahávání a ohmatávání genitálních partií dítěte. Může jít také o osahávání horních částí stehna a prsou. Ohmatávání přináší pachateli sexuální uspokojení. Další kategorií je masturbace. Jedná se o specifické dotýkání či spíše dráždění zpravidla vagíny a klitorisu u dívek, penisu u chlapců, může se však jednat i o dráždění anální. Masturbovat může pachatel dítě, nebo naopak dítě nutit, aby dráždilo jeho, případně může jít o masturbaci vzájemnou. Tomuto typu sexuálního uspokojování je blízké také frotérství, kdy jedinec dosahuje sexuálního uspokojení tím, že se otírá o jinou osobu. Masturbaci blízká může být i simulovaná soulož, kdy pachatel používání tření svých genitálií a genitálie dítěte k dosažení sexuálního uspokojení, aniž by přitom došlo k penetraci dítěte.

Penetrace (znásilnění) je mimořádně brutální zneužití dítěte, protože zde vzhledem k fyziologické obtížnosti sexuálního styku může kromě zneužití dojít a také často dochází k poranění dítěte. Jedná se v pravém slova smyslu o soulož s dítětem. Penetrace může být vaginální nebo anální. K anální penetraci dochází nejen u chlapců v případě homosexuálně orientovaných pachatelů, ale i u dívek, zvláště v mladším věku. Penetrace může být prováděna penisem, ale i prstem nebo nějakým předmětem. Dítě může být také nuceno penetrovat pachatele, většinou prsty, rukou či vhodným předmětem.

Dítě může být zneužíváno rovněž k sadomasochistickým aktivitám. Jedná se o sexuální úchylku, kdy je sexuálně vzrušován či dosahuje uspokojení pouze trýzní-li druhou osobu nebo je-li jí trýzněn. V případě dětí jde spíše o sadistické aktivity, děti jsou bity, svazovány a mučeny různými způsoby. Někdy může dojít i k usmrcení dítěte – může se jednat o spojení sadismu s nekrofilii. Důsledkem

podobných forem zneužívání může být vznik tohoto sexuálního zaměření i u oběti, která pak v dospělosti není schopna dosahovat sexuálního uspokojení jinak než sadomasochistickými aktivitami.

Děti jsou často zneužívány orálními sexuálními aktivitami. Může se jednat o líbání s pronikáním jazyka do úst dítěte, ale i olizování či dráždění genitálií dítěte pachatelem. Jindy je dítě nuceno, aby orálně dráždilo a uspokojovalo pachatele. K těmto aktivitám patří také nucení dítěte, aby tímto způsobem dráždilo jiné dítě.

Při sexuálním zneužívání dětí se může objevit rovněž fetišismus nejrůznějšího druhu, dítě může být např. nuceno, aby se převléklo do vyzývavého oblečení. Jiným typem zneužití může být také nucení dítěte k sexuálním aktivitám se zvířaty. Tyto formy sexuálního zneužití se často objevují v pornografických filmech s dětmi.

Další dotykovou formou sexuálního kontaktu dospělého s dětmi je sexuální útok, kdy se dospělý, za užití síly a často při obraně oběti, dotýká erotogenních zón dětského těla, mazlí se s ním a poškozují ho tím, že do něj vniká, např. prstem, jazykem nebo předměty. Nutí dítě k tomuž nebo po dítěti žádá např. masturbaci penisu rukou. Může se pokusit o intrafemorální koitus. Následkem sexuálního útoku může být v některých případech i smrt dítěte.

Incest je obecně definován jako kontaktní sexuální aktivita mezi dvěma osobami. Jimž není zákonem dovoleno uzavřít sňatek. Jedná se o sexuální styk mezi dítětem a pokrevním rodičem, dítětem a příbuzným včetně nevlastního rodiče, mezi sourozenci. Rodinu, ve které dochází k incestu, charakterizujeme jako rodinu, ve které není respektováno soukromí a hranice mezi soukromým a společným jsou nejasně vymezeny. Další charakteristikou je rigidní patriarchální hierarchie. Pružnost pravidel, platících v rodině, je tedy rovněž narušena. Hranice mezi generacemi jsou rovněž nejasně vymezené. Incestní rodič ruší normy toho, co je a není v toto směru přijatelné. Incestní rodina je uzavřena do sebe a na lidi mimo rodinu pohlíží s nedůvěrou.

1.4.1 Komerční sexuální zneužívání

„Komerční sexuální zneužívání je použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturáliích mezi dítětem, zákazníkem, prostředníkem, agentem nebo jinými, kdo vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely. Zahrnuje v sobě jak prvek zneužívání, tak prvek obchodu.“
(Vaničková, E., Provazník, K., Hadj-Moussová, Z., 1997)

Komerční sexuální zneužívání má tyto formy: přemísťování a prodej dětí pro sexuální účely, dětskou prostituci a dětskou pornografii a snuff movies (sexuální vražda, která je současně filmována, je součástí produkce pornofilmu, ale obětí bývá osoba, která netuší, za jakým účelem je scéna filmována).

Prodejem dětí rozumíme přemístění dítěte z jedné strany na druhou výměnou za finanční nebo jinou odměnu.

Dětská prostituce je zjednávání nebo nabízení služeb dítěte k provádění sexuálních aktů za peníze nebo jinou odměnu s touto osobou nebo kteroukoli jinou osobou.

Dětská pornografie je jakýkoli zvukový nebo obrazový materiál, který používá děti v sexuálním kontextu.

- obrazová – zobrazení dítěte při výslovné sexuální činnosti, skutečné nebo simulované nebo oplzlé vystavování pohlavních orgánů pro sexuální uspokojení uživatele; zahrnuje výrobu, rozšiřování a nebo používání takového materiálu;
- zvuková – používání jakýchkoli zvukových prostředků užívajících dětský hlas, skutečný či simulovaný za účelem sexuálního uspokojení uživatele; též zahrnuje výrobu, rozšiřování a nebo používání takového materiálu.

Komerční sexuální zneužívání dětí:

- je většinou činem několika pachatelů, kteří jsou pro tuto činnost cíleně organizováni;
- je opakovaným aktem, nikoli jednorázovým;
- mnohdy souvisí s nuceným návykem na drogu;
- je tvořeno organizovanou sítí zneuživatelů, kteří se kolektivně účastní sexuálních aktivit s dětmi;
- je nebezpečné stejnou měrou pro děvčata i chlapce.

1.4.2 Syndrom přizpůsobení

Mnohé děti, které uvedly, že byly sexuálně zneužity, svá tvrzení po čase odvolávaly. Tento jev se nazývá syndrom dětského přizpůsobení pohlavnímu zneužití. Děti se v případě odhalení setkávají s druhotným zneužíváním a zraňováním (sekundární viktimizace). Dítěti se nevěří, dospělí jsou proti němu, odmítají jeho tvrzení a dítě je tak zbaveno jakékoliv naděje na důvěryhodnost.

Syndrom přizpůsobení pohlavnímu zneužívání zahrnuje 5 fází:
(Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kol., 1995)

1. Utajování

Žádné dítě není připraveno na možnost obtěžování, navíc je na obtěžujícím většinou závislé. Ten, kdo dítě obtěžuje, dítě psychicky „zpracovává“: „Jestli to někomu řekneš, nebudu tě mít rád,...zbiju tě,...zakážu ti...zabiju tě“.

2. Bezmocnost

Je třikrát větší pravděpodobnost, že dítě bude obtěžováno známým dospělým než cizím. Bezmocnost se zvětšuje svěřením do péče pachatele.

3. Svedení a přizpůsobení

Dítě přijme tuto skutečnost a podřídí se jí. Dítě, které se setkává s podrobující bezmocí, touží dosáhnout pocitu moci a kontroly. Zpracovává tuto bolestnou situaci tak, že samo sebe viní z vyprovokování této situace.

Přizpůsobit se pokračujícímu násilí znamená vyburcovat obranné mechanismy, které mohou mít podobu domácího mučednictví, rozštěpení reality, hysterický fenomén, alterované vědomí, delikvence, sociopatie, projekce vzteku a automutilace a které dítěti umožňují přežít. Pro oběti sexuálního násilí bývá snadná cesta úniku zneužíváním drog. Přežít může sexuálně zneužitě dítě i tak, když se naučí využívat svého sexuálního agresora a požívat tak jisté výhody, které mu zpříjemňují život a dávají zakusit, jak chutná moc.

4. Opožděné, konfliktní a nespravedlivé odhalení

k opožděnému odhalení dochází tehdy, je-li přítomen nějaký spouštěcí signál, např. rodinný konflikt, rozvod, zneužívání mladšího sourozence apod. Oběť si tajemství uchovává pro sebe a opožděně je ohlásí, což potom působí nevěrohodně.

5. Odvolání výpovědi

Vše, co dítě řekne o sexuálním zneužití, vezme pravděpodobně zpět. Z počátečního impulsivního vzteku zůstává ambivalence viny a mučivého závazku ochránit rodinu.

1.4.3 Údaje o sexuálním zneužívání dětí

Četnosti sexuálního zneužívání dětí patří mezi nejobtížněji postižitelná sociální fakta. V Německu je četnost zneužívání asi taková, že každá čtvrtá dívka a každý dvanáctý chlapec je sexuálně zneužíván. Pro prevenci sexuálního zneužívání němečtí psychologové udávají velmi důležitý údaj: 93% pachatelů byli lidé, které oběť (dítě) důvěrně znala.

Americké statistiky udávají, že každá čtvrtá žena a tři až devět procent mužů v USA bylo nějakým způsobem v dětství sexuálně obtěžováno. Délka sexuálního zneužití těchto amerických dětí byla stanovena na tři až pět let průměrně.

Informace o počtech sexuálního zneužívání dětí v ČR jsou velmi nepřesné. Halfarová podle zkušeností z Dětského krizového centra v Praze uvedla, že oběťmi sexuálního zneužití jsou dívky proti chlapcům v poměru 4:1. Halfarová dokonce uvádí, že v jednom výzkumu zjistila, že 30% vysokoškolsky vzdělaných žen uvedlo sexuální zneužití v dětství.

(Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kol., 1995)

Ve výzkumu, který prováděl Sexuologický ústav v Praze v roce 1994, se přiznalo 7% žen a 4% mužů, že byli v dětství sexuálně zneužití. U dívek měl třetinu případů na svědomí příbuzný, nejčastěji otec.

Všeobecně se soudí, že zneužívání dítěte v rodině je daleko častější, než se obecně myslí. Rodina se za chování svého člena stydí a všemi silami jeho chování kryje.

Počty týraných a sexuálně zneužívaných dětí v ČR			
Rok	Počet týraných dětí (psychické a tělesné týrání)	Počet sexuálně zneužitých dětí	Celkem
2000	743	614	1357
2001	884	522	1406
2002	698	537	1235
2003	950	665	1615
2004	1028	698	1726
2005	1319	664	1983
2006	1008	585	1593
Celkem	6630	4285	10915

(MPSV, Poslední aktualizace: 20.6.2007)

1.5 Systémové týrání (druhotné zneužívání a ponižování)

Tato forma týrání je působena systémem, který byl založen pro pomoc a ochranu dětí a jejich rodin a kterému jsou vystaveny. Zvláště závažné jsou takové systémy, které řeší problém dítěte a jeho rodiny automatickým odebráním dítěte z rodiny, aniž by jí byla nejdříve poskytnuta potřebná podpora a pomoc. Dále sem patří nedostatečná péče o děti v problémových a dysfunkčních rodinách nebo špatná či nedostatečná péče v denních zařízeních, ve školách apod.

Dalšími příklady takového týrání jsou:

- dítěti je upřeno právo na informace, je mu upřeno právo být slyšen;
- trauma způsobené dítěti necitlivými či zbytečnými lékařskými prohlídkami;
- úzkost způsobená dítěti v rámci jeho kontaktu se soudním systémem (např. protahování slyšení či poškozování dítěte zkušenostmi, které podstupuje jako svědek);
- odeprání rodičovských práv na informovanost a na účast na rozhodování, kdykoliv je to pro dobro dítěte;
- nedostatečné služby či zdroje pomoci týranému dítěti, aby mohlo zůstat se svou rodinou, kdykoliv je to možné.

2. Varovné známky svědčící pro syndrom CAN

2.1. Pro tělesné týrání

a) aktivní

Některé známky bití:

- modřiny
- otoky na tváři a jinde na těle
- tržné rány a odřenin
- stopy po kousnutí člověkem
- kožní léze – hematomy (významné zejména na obličeji, ve vlasech, na těle)
- popáleniny – opařeniny, bodové popáleniny od cigaret, popálené dlaně, plosky, zvláště varující jsou rozsáhlejší popáleniny u dětí do tří let
- rány – těžko vysvětlitelné, zvláště v oblasti anální a kolem dutiny ústní
- alopecie – vytrhané vlasy
- zlomeniny – těžko rozpoznatelný mechanismus úrazu (úrazy hlavy, opakované a mnohočetné zlomeniny)
- subdurální hematom
- viscerální léze – pohmoždění vnitřních orgánů

Chování dítěte:

- strach a vyděšenost z konkrétních dospělých
- obranné a úhybné reakce dítěte
- pasivita nebo naopak agresivita
- stud za modřiny a jiná poranění – např. dítě se raději omluví z hodiny tělocviku, než by vysvětlovalo, jak přišlo k modřinám, které má po těle
- hlad po pozornosti a citu jiných dospělých, lítostivost
- strach z návratu domů, útky z domova
- poruchy spánku včetně nočních můr

b) pasivní

K zanedbávání (neboli pasivnímu tělesnému týrání) dochází v případě, kdy rodiče nebo jiní pečovatelé neposkytují dítěti náležitou péči a pozornost v jídle, hygieně, oblečení nebo jeho bezpečí. Patří sem i nedostatečná starost a péče o zdravotní, citové a intelektové potřeby dítěte, které jsou přiměřené jeho momentálnímu stavu a věku.

Některé známky zanedbávání:

- trvalý hlad
- podvýživa
- chudá slovní zásoba
- špatná hygiena
- zkažené zuby a časté záněty dásní
- dítě není očkováno proti nemocím
- nevhodné oblečení vzhledem k počasí
- nedostatek dohledu – dítě je večer doma samo, venku pobývá dlouho do tmy a bez dozoru apod.
- vyčerpanost, přepracovanost
- s dítětem se nikdo neučí, nezajímá se o jeho školní povinnosti vyhození z domova

Příklady možných projevů zanedbávaného dítěte:

- má chudé nebo velmi špatné vztahy s rodiči
- touží po citu a pozornosti jakéhokoliv dospělého (nedělá rozdíly mezi blízkými a cizími lidmi, vrhá se k cizím dospělým, odešlo by s nimi)
- je neobvykle unavené až apatické, někdy naopak nezvládnutelné
- všechno jí hltavě a hladově

- chodí za školu nebo do ní chodí pozdě
- má potíže s učením
- zdráhá se odcházet domů
- houpá se, cucá věci nebo prsty, kýve hlavou
- žebrá o jídlo, peníze nebo jiné věci

2.2. Pro psychické týrání

Projevy dítěte psychického týrání (citového):

- dítě stále slyší, že je špatné, hrozné, nesnesitelné
- dospělí dítě odmítají, bezcitně mu nadávají a vyhrožují tresty
- za trest je zamykají samotné
- nedovolí mu mít kamarády
- zakazují mu oblíbené činnosti
- vyčítají dítěti, že se o něj musí starat

Důsledky psychického týrání přináší problémy (stopy týrání nejsou viditelné na těle dítěte):

- požděný vývoj
- pomočování
- lhaní
- krádeže
- násilné chování
- nápadná neposlušnost vůči dospělým
- zhoršení školního prospěchu
- smutek

V této kapitole je nutné zmínit také ještě jedno násilí ovlivňující vývoj dítěte i život v rodině, jedná se o **domácí násilí**

- další případ, kdy dochází k narušení vývoje dítěte, děti, které jsou jen svědky domácího násilí, trpí stejně jako když jsou týrány (svědci vzájemného napadání rodičů, vzájemné ponižování, popř. bití) trpí stavy úzkosti, depresi, špatně se soustředí, mají poruchy spánku, ... Je prokázáno, že někteří trpí poruchami, které můžeme sledovat u válečných veteránů nebo po zemětřesení. Následně mohou trpět klaustrofobií a to co v dětství prožili se promítá do jejich partnerských vztahů.

- dívky si podle vzorce v rodině nacházejí nevědomě takového partnera, jaký je třeba jejich otec.

- někteří chlapci se snaží utéci z rodiny a vyhýbají se stavům, které jim přináší trauma. Někteří po čase uplatňují stejné chování jaké v rodině odsuzovali. Každý třetí muž, který byl svědkem domácího násilí, své problémy řeší fyzickým násilím

2.3 Pro sexuální zneužití

Varovné známky jsou krátkodobé příznaky sexuálního násilí na dětech. Můžeme rozlišit specifické a nespecifické varovné známky, které můžeme identifikovat na sexuálně zneužitých dětech.

Mezi specifické varovné známky patří:

- poranění vagíny, anusu
- otoky pohlavních orgánů
- dilatace anusu
- poraněný hymen
- zhmoždění prsou
- nestřídmá masturbace
- předčasně zahájený sexuální život
- nepřiměřené znalosti o sexu.

Mezi nespecifické varovné známky patří:

- strach, úzkost
- zvýšená hostilita
- sebepoškozování
- noční pomočování
- stereotypní pohyby hlavou či tělem před usnutím
- bolesti břicha bez organické příčiny
- poruchy spánku a noční děsy
- opakované záněty močového měchýře
- štitivost
- odmítání si svlékat na noc šaty
- regrese chování
- ztráta kamarádů, zájmů, koníčků
- zhoršení školního prospěchu
- lži, podvody, krádeže
- nedůvěra k dospělým
- panický strach být o samotě s dospělými
- záškoláctví, útěky z domova
- užívání drog
- poruchy příjmu potravy
- změny chování
- emoční oploštělost
- smutek, deprese
- sebevražedné chování.

3. Zvláštní formy CAN

3.1 Münchhausenův syndrom v zastoupení (by proxy)

V souvislosti s rozvojem poznání syndromu CAN se ukázalo, že existují případy, kdy rodiče vedle úmyslných otrav různými léky, si vymýšlejí u dětí nejrůznější příznaky a onemocnění, případně je „vyrabějí“, tj. uměle připravují tak, aby dítě pro ně bylo vyšetřováno a také léčeno. Münchhausenův syndrom těžce postihuje děti a až v jedné pětině případů končí smrtelně, nejčastěji zadušením.

3.2 Organizované zneužívání dětí

Organizované zneužívání dětí lze charakterizovat jako zneužití mnoha pachatelů, kteří se spojují na dosažení tohoto cíle. Jde tedy o situace, kdy je více zneuživatelů a kde je časový rozměr zneužívání dětí.

Obecně se uvádí, že je tento typ syndromu tvořen:

- a) sítí či společenstvím zneuživatelů, kteří se kolektivně účastní na sexuálních aktivitách s dětmi;
- b) sítí či společenstvím zneuživatelů, kteří získávají samostatně děti k sexuálnímu zneužívání, ale předávají si své oběti jeden druhému;
- c) prostitucí dětí, nejčastěji dívek;
- d) pornografickým kruhem dětí, nejčastěji chlapců;
- e) každým sexuálním zneužitím, které bylo způsobeno více než jednou osobou.

3.3 Rituální zneužívání

Sexuální násilí na dětech je také součástí rituálních obřadů některých sekt. Rituálním násilím je rozuměno takové zacházení s dětmi, které se uskutečňuje v souvislosti s nějakými symboly, které mají magickou, náboženskou či nadpřirozenou charakteristiku a jsou součástí nějakého organizovaného společenství. Vyzývání těchto symbolů nebo provozování těchto aktivit, i opakovaných, je užíváno též k nahnání strachu dětem.

3.4 Sexuální turistika

Sexuální vykořisťování dětí v rámci turistiky je skutečný „obchod“ v mezinárodním měřítku. Je zřejmé, že počet dětí, které jsou prostituovány, neustále stoupá. Kromě toho se zdá, že se jev šíří. Příliv sexuálních turistů přichází hlavně z ekonomicky rozvinutých zemí západní Evropy, Severní Ameriky, z oblastí Austrálie, Nového Zélandu a Guineje a zaměřuje se na chudé země v dalších oblastech. Když je turista daleko od svého domova, požívá anonymity, která ho zbavuje obvyklých omezení, kterými je určováno jeho chování v zemi, ze které pochází. Jednou z nejzávažnějších příčin sexuálního vykořisťování dětí v kontextu turistiky je to, že k nim mají turisté velmi snadný přístup.

4. Posuny ve formách týrání a zneužívání dětí

Naše dnešní společnost vyrůstající z tzv. západní civilizace je nepochybně pedocentrická, tj. na děti zaměřená, děti chránící, děti vysoce hodnotící. Ne vždy tomu ale tak bylo.

V historických počátcích civilizace se násilí na dětech ve svých důsledcích projevovalo především jako těžká fyzická újma na zdraví vedoucí často k smrti. Zabití dítěte existovalo nejčastěji jako forma ceremoniální oběti a sloužilo také jako způsob kontroly porodnosti. Násilí vůči dítěti, včetně násilí krajního, tj. zahubení dítěte, můžeme rozdělit do několika kategorií. Na první místo patří asi zahubení dítěte při ohrožení samotné existence rodičů, starších dětí či vůbec širšího rodinného společenství. Dítě se stává existenční přítěží v době hladu, nouze či jiného těžkého strádání. Druhá kategorie nevíтанých a zahubených dětí je více „výběrová“. Jsou případy, kdy se tato regulace týká dětí jednoho pohlaví, tj. děvčátek. Je mnoho důkazů o tom, že ve starověku, a to i ve společnostech vyspělých a ekonomicky zajištěných, se rodiny spíše zbavovaly novorozenech holčiček než chlapečků. Spolupůsobí tu patrně představa o nadřazenosti mužského pohlaví v důsledku větší tělesné síly a výrazně aktivní role v aktu plození, asi i představa o rozhodujícím významu mužského „semene“ v tomto aktu.

Třetí formou fyzické likvidace dětí, umožňovanou zvykovým právem a morálkou dřívějších dob, byla „pomsta nepříteli“. Vybít mu děti, aby neměl potomstvo – tím je odstraněn z tváře země a zničen jednou pro vždy.

Za čtvrté musíme vzít ještě jiné pojetí dítěte, které nezřídka vedlo k jeho záhubě – totiž dítěte jako „oběti“. Toto pojetí předpokládá už ovšem vyšší hodnotu lidského potomstva, které jakožto cenný objekt se obětuje rozhněvanému božstvu na usmířenou, získání jeho přízně, jeho podpory, ochrany apod.

Na pátém místě můžeme uvést zahubení dítěte z hanby, studu a strachu před společenským zavržením. Takového činu se dopouští nejčastěji vlastní matka, zpravidla neprovdaná či nacházející se v jiné sociální tísní, a to brzy po porodu dítěte. Po dlouhá staletí nemanželské těhotenství a narození nemanželského dítěte znamenalo v některých společnostech a v některých dobách takřka rozsudek smrti buď pro matku nebo pro dítě nebo pro oba dva.

Na šestém místě se můžeme zmínit o společenských praktikách, zpravidla rituálních, jež sice nevedou ke smrti dítěte, ale které je přesto fyzicky poškozují. Jsou to nejrůznější tělesné mutilace, tj. znetvoření. Týkají se často vnějšího genitálu, ale také obličeje, rukou, nohou apod. bývají součástí iniciačních obřadů, jimiž jsou mladiství uváděni do společnosti dospělých.

Již 5 tisíc let př. Kr. skromné fragmenty ukazují, že existoval problém sexuálních vztahů dospělých k malým dětem. Soubor písemností starých židovských učenců – Talmud stanoví principy, které měly později i formu zákona v sexuálních vztazích mezi muži a malými děvčaty nejen v manželství. Dceru bylo možné koupit od otce jakýmsi kreditním systémem, „kup nyní, zaplať později“. Dcera se okamžitě dostala pod totální kontrolu kupce – manžela. Žena byla chápána jako sexuální majetek. Heterosexuální vztahy měly charakter finanční transakce. Znásilnění dívky bylo chápáno jako krádež panenství a šlo napravit penězi jejímu otci. Absurdní přístup k ženám-dětem je zákonem a biblickým výkladem dovršen. Muž, který znásilní, zneužije nezletilou dívku, je zloděj a dívka, která se dobrovolně nabídne muži bez úplaty otci, je děvka. Žena, která prodávala svoje tělo se souhlasem otce a dávala mu svůj výdělek, byla vážená a mohla si vzít za manžela i kněze (židovského rabína). Dívka, která se oddala někomu bez úplaty a bez dovolení otce, mohla být podle židovského testamentu i ukamenována jako prostitutka.

V klasickém světě antiky bylo dítě bezprávným tvorem. Patria potestas ve starém Římě znamenala, že otec může s dítětem nakládat, jak se mu zlíbí – může je prodat i zabít. Epocha legálních dětských vražd v rámci výkonu rodičovských práv končí až vítězstvím křesťanství ve 4. století n. l. Římský zákon z roku 374 pokládá již zabití dítěte za vraždu.

A ještě celý středověk až hluboko do novověku se novorozenému dítěti přiznávala práva podobná těm, která má dnes nenarozený plod. Postupně se však od usmrcování nechtěných novorozenců přešlo k odkládání dětí do nalezinců. Během celého středověku některé matky odkládaly své nechtěné děti poblíž portálů některých klášterů, kde bylo zabudováno otáčecí zařízení zvané torno, založené papežem Inocencem v roce 1189 v nemocnici Svatého ducha v Římě. Středověk bývá někdy označován za období, ve kterém je pro rodinu typický nedostatek citů. Tento postřeh se opírá o fakt,

že pro rodiče, díky vysoké úmrtnosti malých dětí, byli city k němu velmi rezervované, byla to vlastně emocionální ochrana rodičů před opakovanými ztrátami a bolestmi.

Od 16. století dochází postupně k proměně rodiny i pojetí dětství. Přibývá obyvatelstva, roste jeho hmotné zajištění, rodiče mají více času zabývat se dětmi.

Další změnou je zmírnění způsobu výchovy v 19. století, její chápání jako socializačního procesu. Užívá se nový model dětství jako svébytného životního období, které požaduje láskyplnou výchovu v rodině a přísnou disciplínu ve škole. 19. století také znamená další příliv citovosti do rodinného života při současném důrazu na disciplínu dětí a autoritu otce.

Z historického pohledu však lze ještě na 18. a 19. století pohlížet jako na období hromadného zneužívání dětí. Byl to zejména proces industrializace, který vedl k vyčerpávající až smrtící práci dětí.

20. století se vyznačuje snahou empatické podpory dětí, vycházející z demokratizace dřívější patriarchální rodiny. Od počátku našeho století dochází k oslabování důrazu na poslušnost, zdůrazňuje se „rozumnost“ výchovy a vytváření správných návyků dítěte. Demokratizace rodiny pokračuje zvláště po druhé světové válce. Dosavadním vrcholem celého vývoje v pojetí dětství a přístupu k němu je pravděpodobně Úmluva o právech dítěte.

21. století se vyznačuje velkým nárůstem populace a to doprovází zvyšující se rozdíl mezi vrstvou bohatých a chudých. To má vliv i na vývoj a výchovu dětí. Dětská zábava se „modernizuje“, mnohem častěji se upouští od klasické výchovy dětí. Rodiče mají mnohem méně času na děti, o děti se nejeví již tak velký zájem, jako dříve. Stoupá rozvodovost, velice často se setkáváme s případy, kdy jeden z rodičů nahlásí na toho druhého týrání svého dítěte, jen aby docílil svěření dítěte do své péče. Tyto případy jsou velmi obtížně prokazatelné, často se případ řeší i několik měsíců. Dále je velmi těžké odhalování samotného problému, bylo by za potřebí zvýšit prevenci nežádoucího chování a vyloučit možné varianty, že se na týrané dítě mnohdy přijde, až když je velmi pozdě. Namnožuje se komerční sexuální zneužívání a sexuální turistika. Mnohem častěji se setkáváme s dětskou pornografií, která je díky moderní technice a její dostupnosti čím dál více využívána. Přibývá i dětské trestné činnosti.

Normotvorbou této problematiky se v mezinárodním měřítku na univerzální úrovni nezabývá pouze OSN, která hraje pochopitelně roli klíčovou. Významnou úlohu hrají též Mezinárodní organizace práce, ale i Haagská konference o mezinárodním právu soukromém nebo třeba Mezinárodní organizace turismu. Vedle již existujících struktur však do hry vstupují ještě instituce nové, bez formálních soustav. Přelom 20. a 21. století tak poznamenávají v dané oblasti výsledky dvou významných shromáždění, Světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, který se konal v roce 1996 ve švédském Stockholmu a Druhý světový kongres, který na něj navázal v roce 2001 v japonské Jokohamě.

Na regionální úrovni se problematikou komerčního sexuálního zneužívání zabývá pouze již zmíněná Rada Evropy. V ostatních částech světa buď regionální struktury neexistují anebo v nich neexistuje dostatečná politická vůle k boji proti této nově se rozvíjející formě trestné činnosti. Česká republika má jakožto evropská země to štěstí, že se na normotvorných a dalších aktivitách Rady Evropy může přímo podílet. Má však také odpovědnost za plnění závěrů a výsledků její činnosti.

Ať se jedná o mezinárodní organizaci regionální či univerzální povahy, každá přijímá v zásadě dva typy dokumentů. Jedná se jak o dokumenty smluvní povahy (smlouvy, pakty, úmluvy), závazné a obsahující mechanismus vymáhání plnění závazků smluvních stran, tak o dokumenty povahy deklaratorní, politické, které jsou přijímány vrcholnými orgány struktur, v nichž vznikly, aniž by explicitně vyžadovaly od členských států jakoukoli formu přijetí – vyžadují pouze plnění, avšak nikoliv pod přísným monitoringem specializovaných orgánů.

*(Prof. MUDr. Jiří Dunovský, DrSc., Mgr. Karel Hejč, JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.,
Mgr. Jaroslava Hanušová / Tlačilová)*

5. Společnost, násilí a rodina

Násilí je takové jednání, které druhému způsobí bolest nebo jej poškodí. Přestože je násilí přirozená součást života, jeho nárůst a především nesmyslnost v posledních letech je překvapující. Pro násilí v rodině zůstává charakteristický obraz tělesně týraného, hrubě zanedbávaného a sexuálně zneužívaného dítěte. (Vaničková, E., Hadj-Moussová, Z., Provazníková, H., 1995)

S akutní epizodou násilí se dnes setkává řada především dětí a mladých lidí, nicméně problémem se stává dlouhodobý pocit nejistoty, napětí a obav z dalšího násilí. Riziko „kultu“ násilí spočívá v tom, že by se mohlo stát životním postojem, životním stylem. Již dnes jako reakce na změněnou atmosféru je nárůst netečnosti, lhostejnosti, zhrubnutí a surovosti v mezilidské komunikaci, a je pouze otázkou času, kdy pod vlivem obklopujícího násilí začneme akceptovat změněné formy jednání, začneme označovat agresivitu za přímoučarost a upřímnost, lhostejnost za uvolněnost apod. cenu, jakou bychom za to zaplatili, si dnes nedovedeme ani představit.

Nejnižším možným stupněm interpersonálního násilí je agresivní komunikace., se všemi dopady do oblastí psychosociální pohody. Reakcí na agresivní jednání je pasivita nebo útok, v jejichž důsledcích je poškození nás samých.

S agresivitou se nejčastěji můžeme setkat u jedinců, jejichž rodiče byli příliš pasivní nebo naopak přehnaně agresivní, byli přehnaně trestáni či rozmazlováni, nebo jim rodiče nijak neprojevovali své city. Pro agresivního jedince je charakteristické, že nerespektuje osobnost druhých lidí, svých cílů dosahuje na jejich úkor, používá ostatních lidí jako prostředku k dosažení svých cílů nebo k odreagování vlastních vytěsněných pocitů méněcennosti či naopak k prosazení mocenských ambicí. Agresivní chování je vlastně určitým druhem obrany. Používáme je většinou tehdy, když se cítíme nejistí, máme strach, obavy či prožíváme úzkostnou tenzi a je vlastně projevem neschopnosti se otevřít druhému, neschopností otevřené komunikace. Teorie asertivity vychází z uznání jednoduchých práv ve vzájemné komunikaci, která by mohla být označena jako „slušnost“.

A slušnost by měla být normou pro rodinu, komunikaci mezi rodinnými příslušníky.

Důležité je věnovat pozornost zaměření agresivního chování. Především rozlišujeme, zda jde o projevy zaměřené vůči ostatním, vůči lidem či předmětům či vůči sobě samému. Pokud se agresivní chování obrací vůči předmětům, zpravidla se jedná o chování přenesené, odvrácené od zdroje, který vyvolal potřebu agrese. Krajním případem je obrácení agrese proti sobě, v extrémní podobě končící sebevraždou. Sebevražda nemusí být ovšem chápána jako agresivní způsob řešení, může znamenat i únikové řešení jinak subjektivně neřešitelné situace.

Agresivita v chování člověka může nabývat široké škály forem. Může to být přímá fyzická agrese či agresivita verbální i nonverbální, formy projevu agresivity mohou být aktivní či pasivní. Aktivní agresivní projev je útok, čin, reakce směřující proti sobě či předmětům, zpravidla se projevuje pohybem. Verbální aktivní agresivita se může projevovat zvýšeným hlasem, křikem či obsahem řeči, např. nadáváním, uštěpačností nebo zesměšňováním. Pasivní agresivita má spíše formu neúčasti, zanedbávání. Tuto formu můžeme pozorovat zvláště v interpersonálních vztazích v rodině, kde se může projevit přehlížením partnera či dítěte, odmítáním uspokojování jejich potřeb, které u dítěte může vést až k deprivaci. (Vaničková, E., Hadj-Moussová, Z., Provazníková, H.)

Oběť agresivity, napadený jedinec se na tomto interpersonálním aktu podílí především svou reakcí, která může útočníka v jeho chování posilovat. Projevy strachu a známky utrpení odměňují zvláště útočníka s patologickou osobností.

Z hlediska příčin agresivity nemůžeme podceňovat samozřejmě výchovu, kulturní pozadí a vliv televize, ale lze soudit, že příčiny nutno hledat hlouběji, tj. v základnějších psychických mechanismech. Tou první je pravděpodobně dnešní nedostatek spontánní aktivity, tělesné práce a pohybu. Druhá příčina je frustrace, čili psychický stav, který vzniká, když uspokojení nějaké aktivizované potřeby je v dohledu, ale nemůže ho být dosaženo. Třetím okruhem příčin jsou různé okruhy psychické deprivace. Dále může dojít k přesunutí agrese. K takovému stavu dochází, dostaneme-li se do situace, kdy nám je něco nespravedlivě vytýkáno, staneme se „obětí“ agrese někoho jiného, ale nemůžeme si dovolit mu tuto agresi vrátit. A tak ji obracíme často proti někomu, komu vlastně nepatří. (Matějček, Z., Bubleová, V., Kovařík, J., 1997)

Rodinné násilí je často spojováno s určitými strukturálními pojmy, jako např. společenská třídy, kultura či hodnoty. U rodin, které jsou více ve styku se sociálními institucemi a tím pádem více pod dohledem, je větší pravděpodobnost odhalení nějakého týrání či zneužívání. Větší je i pravděpodobnost toho, že takovéto rodiny budou předány k léčbě.

Lidé z vyšších společenských tříd disponují daleko větším množstvím nástrojů, s jejichž pomocí si udržují odstup od sociálních institucí a dokáží využít institutů jiných, např. práva, medicíny, médií ke zpochybnění pro ně nepříznivého označení či stanovení diagnózy. Přesto výzkumy dospělých popisujících své zkušenosti s týráním či zneužíváním v dětství naznačují široké spektrum společensko-třídních prostředí.

Bylo popsáno jedenáct faktorů, na jejichž základě je rodina více náchylná k násilí více než k řádné rodinné péči a socializaci. (*Bentovim, A., 1998 viz. příloha č.4 str. 76*)

- **Rizikový faktor - čas**

Čas, který členové rodiny tráví vzájemnou interakcí, je daleko delší než čas v interakcích s jinými lidmi. Čím více času tráví rodina spolu, tím větší je riziko konfliktů a násilí.

- **Bohatost činností a zájmů**

Interakce členů rodiny probíhají v daleko větším množství činností, než jaký je počet činností mimo rodinu, takže riziko konfliktu je mnohem pravděpodobnější. Pro rodiny, v nichž dochází k týrání a zneužívání, je typické nepřiměřeně negativní a nenávislné chování mezi členy rodiny. Rodiče dopouštějící se takového chování mají také tendenci vnímat určité projevy spojené s normálním vývojem jejich dětí jako nepřátelské a vzpurné chování.

- **Prožívání a intenzita**

Charakter rodinné interakce je svébytný. Intenzita rodinných interakcí a stupeň jejich prožívání jsou proto větší. Jedovatá poznámka vyřčená členem rodiny má často větší dopad než stejná poznámka pronesená v jiném prostředí. Charakteristickým znakem rodin, v nichž dochází k násilí, jsou vzájemný antagonismus, vyšší stupeň kritičnosti, vyhrožování, častější křičení – to vše jsou důkazy extrémní intenzity prožívání. Zajímavé je, že existují i opačné tendence – vyhýbání se interakci – možná jako způsob vyhnutí se konfliktu a jeho intenzitě. V rodinách tohoto typu chybí vřelá a přátelská interakce.

- **Situace střetu**

Mnoho rodinných interakcí je svým charakterem zákonitě konfliktních už v tom smyslu, že v nich jsou vítězové a poražení, ať už jde o to, jaký televizní program se bude sledovat či jaký automobil by se měl koupit. Rodiny, v nichž dochází k násilí, týrání či zneužívání, nevykazují dostatečné společenské dovednosti k tomu, aby se vyrovnaly s rozdíly v názorech na vhodnost dané volby. Při řešení konfliktů dochází k vynucování, vnímané prohřešky jsou trestány.

- **Práva ovlivňování**

Příslušnost k rodině znamená, že její nejsilnější člen má právo ovlivňovat hodnoty, postoje a chování ostatních členů rodiny. To je v širším společenském kontextu na místě, neboť od rodičů se očekává, že budou plnit své společenské závazky i pokud jde o socializaci jejich dětí. Na druhou stranu může jít jen o pouhé omezování druhých, a v takovém případě se otvírá široké pole konfliktů, nesouhlasu a odporu, a to především v situacích, kdy je předložen rozumný požadavek – dítě se chce např. dívat na svůj oblíbený televizní program, ale je donuceno jít spát. Rodiče týrající své děti mají v zásadě dva extrémní přístupy: buď jsou silně autoritářští, necitliví vůči schopnostem a potřebám dětí, zneužívají své moci a uchylují se k tvrdým metodám, nebo si děti nevšímají, jsou vůči nim necitliví a nekladou na ně žádné nároky.

- **Věk, pohlaví a rozdíly**

Rodina je jedinečná tím, že je tvořeny členy různého věku a pohlaví, se zakořeněnými názory na společenské postavení jednotlivých pohlaví, věk a uplatňování autority. Mezi jednotlivými generacemi, rodinami a pohlavími existuje velké nebezpečí konfliktu. Rodiny, v nichž dochází k násilí, jsou charakteristické patriarchálními názory ovlivňujícími dětství jednoho či obou rodičů: ženy a děti jsou považovány za vhodné oběti násilí a zneužívání. Stresy v současné rodině mohou odstartovat chování naučené v rodině původní – ta může být „místem nácviku“ násilných interakcí.

- **Předurčené role**

K problémům spočívajících v rozdílech věku a pohlaví přistupuje i to, jak si společnost vykládá role matky a otce. Předpokládá se, že žena, jež porodí dítě, je matkou, zatímco muž pomáhající dítě stvořit je otcem. V nově utvořených rodinách je zaznamenán vysoký počet případů rodinného násilí, např. sexuálního a fyzického zneužívání. Stává se, že muži a ženy se sklony k násilnému chování využijí neobsazených rolí po rodiči, jenž z rodiny odešel, a děti jsou pak „připraveny“ stát se jejich oběťmi.

- **Soukromí**

Moderní rodina je soukromou institucí, schovanou před očima, ušima a často i pravidly společnosti. S narůstající mírou soukromí zákonitě klesá i společenská kontrola. Rodinná pravidla a rodinné významy mohou v izolaci nabývat na důležitosti na úkor individuálních rozdílů a potřeb. Celospolečensky akceptovaná pravidla pro případné potrestání mohou být v soukromí značně zkreslena. Pro rodiče se sklony k násilí a zneužívání je typické extrémně deformované vnímání okamžiku, kdy je vhodné děti potrestat.

- **Nedobrovolné členství**

Mezi lidmi existuje silně zakořeněná představa, že rodina znamená více než jednotlivci, kteří ji tvoří. Rodina je považována za exkluzivní organizaci: vrozené vztahy jsou odpovědností rodičů a nemohou být ukončeny, pokud nejsou násilí či rozpad rodiny takové, že je poškození a ohrožení vývoje i podle soudu příliš veliké. V rodinách, kde dochází k násilí a zneužívání, musí její členové počítat i s tím, že se ocitnou v osobní, společenské, materiální i právní pasti. V okamžiku, kdy dojde ke konfliktu, není snadné opustit scénu a zbavit se členství v této skupině.

- **Stresové situace**

Rodiny mají sklon k stresu. Navíc procházejí neustálými změnami či přechody. Události životního cyklu, např. narození dětí, jejich vývoj a dospívání, stárnutí, odchod na odpočinek a smrt, představují změny, jež mají na rodinu nevyhnutelný dopad. Podobně je tomu s událostmi, které mají vliv na jednotlivce – nezaměstnanost, nemoc, určitý handicap – to vše mohou být příčiny přenášených stresů. Násilné řešení stresů je typickou naučenou reakcí v rámci rodiny. Pro rodiny, v nichž dochází k násilí, je charakteristická vysoká míra stresu, členové takových rodin mu však čelí spíše zlostně než vhodným pozitivním chováním.

- **Znalost minulosti**

Intimita a citové prožívání rodinných vztahů dávají členům rodiny celou škálu identit a rolí. Silné stránky a zranitelná místa, oblíbené a neoblíbené věci, lásky a obavy jsou známy všem členům rodiny. I když tyto znalosti a informace mohou pomoci udržovat dobrý vztah, mohou být rovněž zneužity na případný útok na soukromí a vést ke konfliktům. Specifické vnímání a postoje jednoho člena k druhému se mohou prohlubovat a může tak vzniknout pevné přesvědčení o dobrých a špatných vlastnostech, které je navíc posilováno uzavřeným, stereotypním a intenzivním charakterem rodinného života. A tak mohou být formovány role mužů, žen, manželů, manželek, chlapců a dívek. Významy mohou nabývat na důležitosti a rozvíjet se. Jednotlivé role se mohou utvářet a posilovat. V rodinách se sklonem k násilí mají tyto role naprosto negativní formu. Představa, že si někdo zaslouží trest či sexuální zájem je základním kamenem, zdůvodňujícím násilí a zneužívání.

5.1 Mezigenerační přenos násilí

Je mnoho faktorů, které byly a jsou dávány do spojitosti s násilím v rodinách. Jedním z nich je cykličnost násilí – mezigenerační přenos násilí. Čím většího stupně násilí se rodiče dopouštějí na svých dětech, tím hrubější jsou tyto děti k sourozencům. Čím více jsou manželé hrubí na manželky, tím hrubější je manželka na své děti. Násilí prožité v dětství a mající formu „neškodného“ zneužívání se opakuje o generaci později. Míra následného násilí závisí na intenzitě a délce týrání a zneužívání. Ačkoli je tento postupný model obecně pravdivý, stává se, že člověk dopouštějící se násilí na svém partnerovi je ještě hrubější ke svým dětem, než jeho partner.

Nedávný výzkum naznačil zajímavou věc: když je s jedinci týranými a zneužívanými v dětství pracováno do věku jejich dospělosti, nemusejí tito lidé týrat své děti častěji než jiní rodiče, ačkoli je u nich výrazně vyšší pravděpodobnost, že budou stíháni za trestnou činnost. Jiný výzkum naznačuje, že

u jedinců týraných či zneužívaných v dětství je tři až pětkrát větší riziko toho, že budou týrat své děti, než u jedinců, kteří nikdy sami týráni či zneužíváni nebyli.

U rodičů, kteří byli sami týráni či zneužíváni, je menší pravděpodobnost týrání a zneužívání, pokud sami měli nějaký pozitivní vztah, ať už to bylo k člověku přímo z rodiny nebo mimo ni. Jedním z těchto pozitivních vlivů je i praktická zkušenost s psychoterapií v období dětství či dospívání. Zdá se proto, že pozitivní vztah může poskytnout model, který je protipólem sklonům k týrání.

(Bentovim, A., 1998)

6. Následky syndromu CAN

Zaměřila bych se na sexuální zneužití. Primárně je dítě poškozeno samotným aktem, zvláště v případech brutálnějších forem sexuálního zneužití. Sekundárně však nastupují další negativní důsledky, které zasahují osobnostní a emocionální vývoj dítěte a týkají se i dětí, které nebyly sexuálním zneužitím přímo fyzicky poškozeny. Dítě může být poškozeno i pokusy o sdělení svého zážitku a reakcemi sociálního okolí na ně. (*Täubner, V., 1996 viz. příloha č.3 str. 75*)

6.1 Krátkodobé a dlouhodobé následky

Po každém ataku násilí jsou u většiny sexuálně zneužitých dětí popisovány krátkodobé následky, které bezprostředně navazují na zkušenost se sexuální agresí a odezní po několika hodinách či dnech v závislosti na tom, kdo byl agresorem, na věku dítěte, na jeho schopnostech se vyrovnávat se stresem a také podporou okolí. Dlouhodobé následky se projevují až jako určité změny v dospělosti.

Krátkodobé (iniciální) následky sexuálního zneužití jsou popisovány u více než 50% zneužitých dětí. Dělí se na pět nejtypičtějších reakcí:

- Reakce intrapsychické, které se nejčastěji projevují různou expresí a sdružováním symptomů, jako jsou poruchy spánku, příjmu potravy, anxieta, fobie, strachy, obavy, depresivní stavy, pocity viny, hanby, ostudy, bezmocnosti, zlosti. Zevní symptomy se projevují školním selháváním, útoky z domova, agresí, hostilitou, odmítáním komunikace atd. U dětí ve věku 7 – 13 let je nejčastějším symptomem strach, ve věku 14 – 18 let je nejvýraznějším projevem hostilita. Typickým symptomem, vyskytujícím se ve všech věkových kategoriích, je narušení sebeúcty. Snížení sebeúcty vede ke změnám přijetí sama sebe.
- Reakce psychosomatické – poruchy spánku a potravy.
- Těhotenství, naštěstí dosti vzácně.
- Změna sexuálního chování, až ovlivnění sexuálního vývoje. Nejčastější projevy jsou u malých holčiček a starších chlapců. Signifikantně častěji se objevuje veřejná masturbace, exhibicionismus, zvýšené sexuální chování.
- Útoky z domova až ve 33%. Dále se objevuje záškoláctví a zhoršení prospěchu. V literatuře je často diskutován problém souvislosti delikvence a sexuálního zneužití (*Malá, Raboch, Sovák, 1995*).

Důsledky sexuálního zneužití se odrazí v emocionální a osobnostní rovnováze dítěte. Na prvním místě se uvádí traumatická reakce dítěte, která je většinou charakterizována akutní úzkostí. Někdy se může objevit též fobické vyhýbání se zvláště osobám stejného pohlaví jako pachatel, sexuálně zneužití děti jsou ustrašené a mohou se u nich objevovat i psychosomatické obtíže. V některých případech se může objevit též identifikace s pachatelem jako hlavní obranný mechanismus.

Mezi specifické následky sexuálního zneužití v dětství patří změněný vztah k sexualitě. U dítěte se může objevit reakce v podobě hypersexuality, dále se může objevit kompulzivní masturbace, promiskuita, která může vést až k prostituci. Výsledky retrospektivní studie dospělých prostitutek uvádí, že 36% z nich bylo v dětství obětí incestu. Opačnou reakcí může být naopak odmítání a sexuální inhibice, déle fobické reakce a ustrašenost (*Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, 1997*).

Obecně můžeme říci, že jisté obtíže spojené se sexuálním zneužitím přetrvávají i v dospělosti. Nejčastěji jsou to obtíže s důvěrou, které stojí na prvopočátku problémů. Mají problémy s navazováním a udržováním vztahů, ať už partnerských nebo kamarádských. Déle sem patří obtíže se sebehodnocením. Lidé v dětství sexuálně zneužití trpí často pocity méněcennosti, což vede k utváření jejich životního postoje. Patří sem také obtíže při získávání úspěchů a uspokojování při dosahování cílů, které vycházejí z jejich automatických myšlenek, že když byli špatní v dětství, nemohou úspěchu dosáhnout ani teď a vlastně se sami ani nepokouší o úspěch. Jiní sexuálně zneužití v dětství naopak cítili nutnost každého překonat a to je žene stále vpřed. Obtíže ve společenském styku jsou dány tvrdou zkušeností se zradou a proto se většinou lidé sexuálně zneužití uzavírají sami do sebe a sociální izolace se stává jejich životním stylem. Protipólem je chování, kdy se člověk připoutá k někomu, jehož zájem je jen částečný a je hluboce zklamán, když jeho vztah není opětován. Obtíže v intimním životě jsou dány bolestnou životní zkušeností. Některé děti sexuálně zneužití se naučily oddělovat tělesnou stránku od citové.

Dlouhodobé následky se však projevují i v tělesné a psychické stránce zdraví. Přetrvává tenze, labilita a zvýšená úzkostnost. Téměř pravidelným průvodcem na cestě života je pro sexuálně zneužitě děti smutek, deprese, sebevražedné chování, sebepoškozující chování, užívání drog, poruchy příjmu potravy, promiskuita, prostituce.

Dlouhodobé následky sexuálního zneužití záleží na osobnostní struktuře každého zneužitého jedince, na jeho vztahu k pachateli sexuální agrese, délce trvání, po jakou dobu byl člověk sexuálně zneužíván, schopnosti se vyrovnávat se stresem, na tom, zda se svěřil a vyhledal pomoc, zejména pak jestli se mu dostalo očekávané sociální podpory od matky, na tom, zda byl sekundárně viktimizován v průběhu odhalení, krizové intervence a terapie, a také na tom, jak se zachovalo jeho okolí a rodina (Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, 1999).

6.2 Posttraumatická stresová porucha

U dětí, které byly vystaveny týrání či zneužívání, se může rozvinout tzv. PTSP – posttraumatická stresová porucha (angl. PTSD – post-traumatic stress disorder). Podle Mezinárodní klasifikace nemocí je PTSD zařazena mezi psychiatrické diagnózy pod velkou kapitolu „*Reakce na závažný stres a poruchy přizpůsobení*“. Vzniká jako zpožděná nebo protrahovaná odezva na stresovou událost neobvykle hroživého nebo katastrofického rázu. Událostí může být například přírodní nebo člověkem způsobená katastrofa, vážné neštěstí, přítomnost u násilné smrti jiných osob, být obětí mučení, znásilnění nebo jiného zločinu. Mnohé sexuálně zneužitě děti s neodžitým traumatem mají příznaky této poruchy. Průběh může být zhoršen u jedinců s určitými osobnostními rysy. Vznik těchto obtíží má vliv na chování dítěte, jeho školní přizpůsobivost, sociální chování, mezilidské vztahy i pro mezigenerační přenos násilí.

Základní reakcí je neustálé připomínání si traumatizující události vryté do paměti, např. prostřednictvím záblesků vzpomínek vyvolaných okolnostmi (flash-back), které onu událost připomínají, spontánně, během hry, ve snech a nočních můrách. Ve snaze překonat tyto zážitky se lidé snaží vyhnout se všemu, co jim tuto událost může připomínat, tedy místům, lidem a situacím (Bentovim, 1998).

Příznaky se projevují po určitém období latence od několika týdnů až po několik měsíců. Průběh je kolísavý, ve většině případů lze očekávat uzdravení. U malé části pacientů může nastat chronický průběh, trvající mnoho let, a přechod k trvalé změně osobnosti. Je to porucha osobnosti a chování v dospělosti, které vznikly po katastrofickém nebo extrémně dlouhém stresu u jedince, jehož osobnost byla dříve normální. Základem léčby je dlouhodobá psychoterapie, cílená na odreagování příčiny (Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999).

Jinou formou je disociace. Disociací rozumíme částečnou nebo úplnou ztrátu normální integrace mezi vzpomínkami na minulost, vědomím vlastní identity, aktuálními pocity a kontrolou tělesných pohybů. Dojde k rozpadu funkcí, které jsou normálně integrovány: vědomí, paměť, identita nebo vnímání okolí.

Hlavním rysem disociační amnézie je ztráta paměti, obvykle na významné nedávné události, která není způsobena organickou duševní poruchou a je příliš rozsáhlá na to, aby mohla být vysvětlena obyčejnou zapomnětlivostí nebo únavou. Amnézie je obvykle zaměřena na traumatické události, jako jsou úrazy nebo neočekávaná úmrtí, a je obvykle částečná nebo selektivní. Pravděpodobně se jedná především o psychogenní ochranný mechanismus u disponovaných jedinců. V patogenezi hrají roli primární zisk (ochrana před bolestným zážitkem) a sekundární zisk (zvýhodnění, sympatizující okolí) (Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999).

Dále traumatický stres postihuje tyto oblasti: emoční – bezdůvodné výbuchy vzteku a pláče, pocity strachu, úzkosti, zlosti, hanby, smutku, vývojová regrese; oblast psychickou – dezorientovanost, zmatenost, ztráta smyslu života, zhoršení krátkodobé paměti, vtíravé příznaky; oblast chování – chování se sebedestruktivním způsobem, alkoholismus, narkomanie, poruchy příjmu potravy; oblast mezilidských vztahů – pasivita k okolí, uzavření se do sebe, zachování odstupu. Mezi další kriteria této poruchy patří: halucinace, iluze, náhlá ztráta zájmu o cokoli, ztráta určitých dovedností, neschopnost cítit lásku, pesimistické vidění budoucnosti, příznaky, které se nevyskytovaly před

prožitým traumatem – nadměrná ostražitost, nespavost, špatná koncentrace, zvýšená precitlivělost na nepatrné podněty (*Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995*).

6.3 Posttraumatický proces

Posttraumatický proces u sexuálně zneužitého dítěte tvoří podle *Vaničkové, Provazníka, Hadj-Moussové a Spilkové (1999)* čtyři faktory: traumatická sexualizace, zrada, bezmocnost a stigmatizace.

Traumatická sexualizace. Sexuální zkušenosti v dětství mohou způsobit nepřiměřený posun sexuálních postojů dítěte. Vytváří dysfunkční interpersonální vzorce chování, pro něž dominuje skutečnost, že se dítě učí používat sexuální chování jako strategii, kterou lze manipulovat druhými a docílovat tak svého prospěchu. Pokud se jednalo o brutální sexuální agresí, může naopak přetrvávat strach ze sexu. Děti, které byly traumaticky sexualizovány, často chybně chápou svoji sexualitu, což má v dospělosti vliv na chování.

Zrada. Pocit zrady se objevuje u všech dětí, které byly sexuálně zneužity osobou blízkou, známou, na které byly existenčně a emocionálně závislé. Tyto děti pak poznáme podle toho, že umí manipulovat s ostatními lidmi, zvláště těmi, které milují, až s krutou bezohledností, lží a přetvářkou. Výjimkou není ani agresivní až delikventní chování.

Bezmocnost. Únikem z pasti bezmocnosti bývají různé fobie, deprese, poruchy příjmu potravy, útoky, zneužívání alkoholu a drog, disociativní poruchy, záškoláctví, šikanování, problémy ve vztazích.

Stigmatizace. Dítě sexuálně zneužívané se cítí špatně, obává se, že to na něm každý pozná, protože si navíc přičítá vinu za toto chování. Když sexuální praktiky s dítětem zůstávají neodhalené, narůstá stigmatizace ve smyslu pocitu „jsem úplně odlišná/ý“, což může u některých predisponovaných dětí nebo mladých lidí vést až k destruktivnímu a suicidálnímu chování. Následkem těchto obtíží se u dítěte vyvíjí obtíže ve vztazích k druhým lidem, s navazováním kontaktů, s uplatněním apod.

Dá se říci, že na krizovou událost jsou reakce individuálně rozdílné v závislosti na povaze člověka a jeho současné i předcházející situaci i zkušenosti. Přesto lze vysledovat určité společné rysy. Reakce na traumatizující situaci podle *Vyhliďalové (1996)* probíhá v několika na sebe navazujících fázích:

1. Šok, náraz. Tato fáze nastává bezprostředně po útoku. Je provázena zmateným chováním nebo naopak ztrnutím, ztuhnutím strachem, které je posléze nahrazeno rovněž zmateným chováním. Oběť se nejen zmateně chová, ale také se tak cítí. Nemůže uvěřit tomu, co právě prožila, že je něco takového vůbec možné. Toto období může trvat od několika hodin po několik dní. Trauma je obvykle hlubší, jedná-li se o násilí tělesné.
2. Reakce, nastupující adaptace. Oběť se začíná postupně vyrovnávat s novou situací. Její chování je ještě plné emočních zvratů, ale už se projevují první pokusy o rozumový náhled na situaci. V chování traumatizované osoby lze pozorovat dvě základní tendence. Pro první je typické, že člověk se k prožité události stále znovu vrací, mluví o ní, znovu prožívá negativní emoce s ní spojené. Druhá tendence je opačná. Oběti nechtějí o prožité utrpení vůbec hovořit, stahují se do sebe, snaží se skrýt své přirozené pocity. Adaptace na prožitou událost je postupná, člověk se jen pomalu smiřuje se vzniklou situací. Původní pocity zoufalství a smutku jsou nahrazovány pochopením a rozumovým zpracováním celé události. Trvání této fáze je opět individuálně odlišné, v obzvláště těžkých případech může trvat i rok.
3. Konečná adaptace, nová orientace. Podstatou této fáze je psychická reorganizace osobnosti oběti. Člověk se znovu sebere, jeho pocity už nejsou vázány na prožitou událost, vzpomínky pomalu ztrácejí svůj emocionální náboj. Někdy je patrná snaha o bagatelizaci celé události. Postupně se oběť vrací ke svému více méně normálnímu způsobu života. Na prožité trauma však nikdy zcela nezapomene.

7. Odhalování případu sexuálního zneužití

Možností, kam se obrátit v případě, kdy se člověk domnívá, že v jeho okolí dochází k sexuálnímu zneužívání dítěte je v dnešní době poměrně velké množství a zároveň v poměrně široké nabídce. Otázkou ovšem je, zda si je těchto možností vědoma široká veřejnost a zda je ochotna jich využívat. Ze zákona sice vyplývá povinnost ohlásit takovéto chování, pokud byl člověk jeho svědkem nebo pokud se o něm dozvěděl, ale ne každý má chuť se takovouto problematikou zabírat nebo si ji vůbec připouštět (*Sobotková, 2000*).

U trestného činu pohlavní zneužívání neexistuje ohlašovací povinnost pod trestní sankcí. Zákon však stanoví trestní postih za nepřekážení tohoto trestného činu podle ustanovení § 167 Trestního zákona (2002) ...trestně postižitelný je nejen pachatel, ale prakticky každý, kdo se o takovém případě věrohodně dozví a neučiní nic, aby zamezil dalšímu jednání pachatele.

Do jisté míry lze za jakýsi centrální orgán řešící problematiku špatného zacházení s dítětem obecně považovat Orgán péče o rodinu a dítě, který je jedním z odborů obecních úřadů. Ten bývá v ideálním případě informován dětským lékařem, pedagogem, příbuzným nebo sousedem, linkou důvěry a po přezkoumání dále postupuje případ policii. Jindy je policie kontaktována přímo.

Dunovský (1995) nabízí zajímavý rozbor procesu rozhodování před oznámením případu. Rozlišuje faktory, které rozhodnutí k ohlášení případu tlumí – inhibitory, a ty, které toto rozhodnutí usnadňují – facilitátory. Ty pak dále rozděluje na profesionální a neprofesionální, laické.

Profesionální inhibitory

- nedostatečná důvěra v orgány sociální péče, policii, soudy
- zklamání z výsledků dřívějších oznámení
- strach z dalšího poškození podezřelé rodiny
- strach z odplaty sobě, oběti
- nedostatek znalostí a zkušeností, nechut' dělat si problémy.

Profesionální facilitátory

- zaujetí, angažovanost
- náležitá odborná příprava
- dostatek pochopení pro dítě.

Inhibitory laického oznamovatele

- neznalost problematiky a neochota se jí zabývat
- nechut' jakkoli se „zaplétat“ s policií, soudy, nedůvěra v tyto instituce
- neochota vměšovat se, být „udavačem“
- nedůvěra vůči dítěti.

Laické facilitátory

- pozitivní vztah k dětem
- porozumění jejich potřebám a respektování jejich práv
- vůle pomoci, statečnost a přesvědčení o správnosti svého konání.

Pokud dojde k oznámení z okolí oběti, bývá buď anonymní, nebo dochází k následným změnám výpovědi a jejich bagatelizaci. Lékaři mají někdy obavy z toho, že budou rodiči dětí obviněni z neoprávněného zásahu do lékařského tajemství. Dochází pak v lepším případě k předávání důvěrných sdělení OSPOD (Odbor správní ochrany dětí), které upozorní policii. Je také nutno připomenout malý počet matek, které takový čin oznámí, často vzhledem ke své závislosti na pachateli (*Sobotková, 2000*).

8. Diagnostika sexuálně zneužitých dětí

Základ, ze kterého vycházíme při stanovení diagnózy a na jejímž základě volíme terapii dítěte a pomoc rodině, včetně dlouhodobé rodinné psychoterapie a socioterapie, je podle Halfarové (*Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995*) podrobná sociální anamnéza, objektivní pediatrický nález současného zdravotního stavu dítěte spolu s psychologickým vyšetřením zaměřeným na aktuální psychický stav dítěte, obsah jeho výpovědi, osobnost dítěte a jeho intelekt spolu s gynekologickým vyšetřením, které zjišťuje rozsah poškození v oblasti genitálu a konečníku a také nezbytná laboratorní vyšetření na sexuálně přenosné choroby.

Psycholog má za úkol zjistit, co se vlastně dítěti stalo. Rozhovor s dítětem je zaznamenáván na videozáznam, který je později analyzován z hlediska obsahového i tzv. neverbálních projevů, kam řadíme chování, mimiku, gesta. Pro dítě má videozáznam přínos v tom, že je ušetřeno opakovaných výpovědí. Videozáznam je i jakousi kontrolou, zda dítěti nebyly kladeny sugestivní otázky nebo takové, kterým by dítě nerozumělo.

Mezi psychologické metody, které pomáhají zmapovat situaci sexuálního zneužití, patří mimo jiné metody demonstrace s anatomickými panenkami. Zvláště u malých dětí, které mají omezený slovník a nedokáží pojmenovat, co s nimi pachatel dělal, jsou anatomické panenky nezbytnou metodou. Někdy se používají i u velkých dětí, aby se pomohl překonat jejich stud a odpor.

Panenky používané k účelům vyšetřování se liší od běžných tím, že mají genitálie a otvory, které jsou na lidském těle: ústa, anus, otvor do vagíny jak u panenky, znázorňující maminku, tak holčičku, tytéž otvory a penis u panáčka – chlapečka a dospělého muže. Panenky jsou hlavně indikovány k použití při vyšetřování dětí ve věku 3, 5 až 10 let. Jde-li o opakované vyšetření, mělo by se panenek použít jen jedenkrát. Při opakovaném vyšetření může protistrana využít rozdílnosti k diskreditaci obvinění. Vždy má vyšetření s dotazy předcházet pozorování dítěte, jak si s panenkami hraje (*Malá, Raboch, Sovák, 1995*).

Stejně uvolnění a „rozpovídání“ jako u anatomických panenek můžeme pozorovat u dítěte nad kresbou rodiny. Dovíme se mnohé o citovém a vztahovém klimatu rodiny, ukáže se nám, jak široce či úzce dítě chápe rodinu, a může nám poodhalit některé konflikty v rodině. Zajímavé je, že sexuálně zneužitá děti velmi často kreslí lidskou postavu nahou se sekundárními pohlavními znaky.

Velice důležitá je zde otázka prevence dodatečného traumatu vyšetřováním, tzv. sekundární viktimizace. Při dobré adaptaci vidí dítě zneužití jako malou událost. Vyšetřování může vést ke změně postoje či pochybnosti k vlastnímu hodnocení, zvláště když dítě vycítí z postoje vyšetřujícího, že se jedná o vážnou záležitost.

Malá, Raboch a Sovák (1995) uvádějí určitý shrnující návod na semistrukturovaný pohovor (*dle doporučení I. Lethové a B. Stenvíga*):

o Počáteční pohovor

Kdo dítě je.

S kým žije, jaké má k nim pocity a jaké oni k němu.

Jaké jsou běžné situace doma ve všední den, v sobotu a v neděli.

Jaké má vztahy s vrstevníky, kdo je jeho dobrým kamarádem.

Co má rádo, co nerado (co mají rádi, neradi rodiče, sourozenci).

o Vyšetřování traumatické události

1. Možnosti počátečních intervencí: získat informace od rodičů o faktu, chování, reakcích atd.

Práce s dítětem: být s ním, sdělit, že jsme mluvili i s ostatními dětmi, které prošli tím, čím ono, vytvářet očekávání, že události potřebují být popsány, zajistit materiály ke kreslení a kreslit, instruovat dítě k vyprávění příběhu.

2. Znovuoživení a rekonstrukce příběhu: pohyb od kreslení k vyprávění a diskusi, zvládnout silné emoční reakce dítěte, které vzniknou uvolněním tajemství, dovést diskusi k postupné rekonstrukci události, získat kompletní přehled o senzorických zkušenostech (smrad, taktilní pocity, chuťové atd.), podporovat plný popis situací navzdory tomu, že stoupá hladina anxiety, identifikovat nejhorší moment, vysvětlit význam, tj. vysvětlit na odpovídající věkové úrovni, co se stalo, vysvětlit, na koho

padá zodpovědnost, informovat se o snech a je-li to možné, vztahovat je k traumatické události, zmapovat i přídatná odhalení.

3. „Vyvázání ztracených konců“, tj. psychoterapeutické ukončení vyšetření: vyjmenovat vše, co bylo dosaženo díky dítěti, co se samo tímto pohovorem naučilo; zdůraznit srozumitelnost jeho odpovědí i to, že tyto příběhy mají i jiné děti a vyšetřující je již opakovaně slyšel, převést bezmocný strach na hněv, se kterým se bude pracovat, hněv dítěte se pro všechny stane srozumitelným, jasně určit viníka a jeho odpovědnost za událost, ocenit a pochválit dítě za spolupráci, informovat se o ostatních jeho starostech, diskutovat o tom, co se dítě při vyšetření dozvědělo o sobě a zda jsou mu všechny další kroky jasné a zda s nimi souhlasí.

9. Krizová intervence

Pro krizovou intervenci sexuálně zneužitých dětí platí, že je nezbytné pozvat celou rodinu dítěte, společně s nimi hovořit o situaci, o možnostech postupu terapie a o psychosociální pomoci celé rodině. Proto se také intervenční tým pečující o sexuálně zneužitě dítě skládá z různých odborníků: pediatr, psycholog, psychiatr, terapeut sociální pracovník, právník, vyšetřovatel, pedagog, vychovatel, sexuolog.

Krizová intervence u sexuálně zneužívaného dítěte, kdy pachatelem je člen rodiny, musí v počáteční fázi především:

1. Zajistit bezpečnost dítěte, aby se násilnosti nebo sexuální zneužívání nemohly opakovat.
2. učinit maximální opatření proti narušení rodinného systému.

V případě, že jde o pachatele mimo rodinu, zahajujeme intervenci přerušáním kontaktů mezi dítětem a pachatelem.

Formy intervence mohou být různé, ale při jejím zahájení platí, že právní, protektivní a terapeutické aspekty intervence sexuálně zneužitých dětí musí do sebe zapadat, vytvářet mozaiku tak, aby se jejich efekt potencoval a nepůsobil naopak antagonisticky. Obecně můžeme rozlišit tři formy intervence:

1. *Trestně-právní forma intervence* naznačuje, že pachatel by měl být potrestán. Tato skutečnost však může eliminovat možnost nápravy a úpravy rodinných vztahů, naopak mnohdy znamená rozpad rodiny.
2. *Protektivní forma intervence* znamená zajištění ochrany a bezpečí sexuálně zneužitého dítěte v tom smyslu, že zabráníme opakování sexuálního násilí tím, že dítě je odejmuto z rodiny a předáno do péče cizí instituci.
3. *Terapeutická intervence* se skládá ze šesti kroků:
 - zastavení sexuálního násilí;
 - sexuální agresor–pachatel–člen rodiny musí přijmout svoji odpovědnost a sám se aktivně zapojit do rodičovské činnosti a převzít na sebe díl péče a terapie za sanaci vztahů v rodině a ke svému dítěti;
 - obnovení komunikativní a behaviorální hranice mezi rodiči a dětmi;
 - zlepšení, resp. posilování a nový obsah ve vztahu matka – dítě;
 - úprava partnerských vztahů;
 - ověření vztahu mezi pachatelem a obětí (jeho fungování na rovině rodičovské péče, nikoliv sexuálních praktik).

Krizová intervence předpokládá terapeutickou práci s obětí i s pachatelem sexuální agrese – rodičem, druhým rodičem, od kterého dítě očekává sociální oporu. Cílem intervence je sanace vzájemných vztahů a také to, aby pachatel pochopil bolest a jednání svého dítěte (oběti), a naopak, aby sexuálně zneužitě dítě „pochopilo“ chování svého rodiče v roli sexuálního agresora, umělo mu odpustit, aby mohli spolu dál komunikovat a vést plnohodnotný život (*Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999*).

Mezi základní principy intervence podle *Malé, Rabocha a Sováka (1995)* patří:

- multidisciplinární přístup
- minimalizace negativního vlivu odhalení
- maximálně podporovat rodinu
- vytvoření pozitivní vazby mezi obětí a ostatními členy rodiny.

10. Prevence sexuálního zneužívání

Matějček (1995) analyzuje principy prevence CAN ze dvou základních pozic, které označují jako prevenci primární a prevenci sekundární. Provasníková (*Vaničková, 1995*) člení prevenci CAN na primární, sekundární a terciární. *Täubner (1996)* transformoval oba tyto přístupy do pedagogického projektu prevence sexuálního zneužívání dětí. V této práci se zaměříme na pojetí prevence primární, sekundární a terciární dle Provasníkové, ostatní pojetí lze dohledat v uvedené literatuře.

Primární prevence je zaměřena na celou populaci. Cílem je snížení pravděpodobnosti výskytu a vzniku poškození. Jedná se o výchovu a podporu dobrého a kvalitního rodičovství. Snaží se naučit rodiče umět přijmout dítě a rozumět mu, umět se o něj dobře postarat, náležitě za něj odpovídat, podporovat a chránit jej. V rámci primární prevence by se měl vybudovat efektivní systém ochrany, péče a podpory dětí a jejich legislativní, organizační i ekonomické zabezpečení. V rámci primární prevence rozlišujeme specifickou a nespecifickou. Specifická prevence je zaměřená proti rizikům vedoucím ke vzniku poškození. Má bránit vzniku rizikových skupin obyvatelstva, rizikových životních situací. Nespecifická prevence slouží k podpoře zdravého vývoje dítěte a rodiny. Podílí se na utváření podmínek pro zdravý vývoj pomocí vzdělávacích a intervenčních programů. V ČR se na primární prevenci zaměřují hlavně nestátní subjekty. Prostřednictvím informačních brožurek a sdělovacích prostředků upozorňují na možnosti ohrožení dítěte.

Primární prevence se zaměřuje na čtyři skupiny:

1. V rámci prevence dochází k široké osvětě veřejnosti a k obecným opatřením ve prospěch rodin s dětmi. Snaží se o vytvoření příznivé společenské atmosféry pro děti. To patří do působnosti sociální politiky státu. Stát garantuje pomoc rodinám s dětmi, zajišťuje určitou ekonomickou úroveň obyvatelstva. Provádí se osvěta veřejnosti v otázkách psychické deprivace a obecných opatření ve prospěch rodin s dětmi. Patří sem také cílevědomé působení na veřejnost tak, aby se vytvářela dětem příznivá společenská atmosféra. Týká se to poučení o základních potřebách dítěte, poučení o vztahu mezi potřebami dítěte a životem rodiny, o hodnotě zdravého vývoje pro společnost. Patří sem také výchova k rodičovství, poskytování zdravotních a sociálních služeb. Podstatnou úlohu hrají sdělovací prostředky, škola, instituce a organizace zabývající se rodinou a organizací mládeže. Je obsažena v opatřeních s nejširším dosahem – zákony, vyhlášky, směrnice, které se dotýkají života dětí. Jedná se o podněty a opatření s dosahem psychologickým a společenským, pomoc finanční, vzdělávací, rekreační, a to dříve, než se rodina dostane do problematické situace.
2. Patří sem vzdělávání rodičů, pedagogů a vychovatelů dětí. Klade se důraz na rodičovskou odpovědnost, profesionální odpovědnost pedagogů. Osvěta je prováděna formou informací o právech dítěte, o zabezpečování příslušné péče odpovídající věku dítěte, o nebezpečí zneužívání drog a alkoholu, poučení o volbě vhodných výchovných metod. Rodiče jsou poučováni o výživě, životosprávě, správné péči o dítě. Jsou vychováváni k rodičovství. Mohou být prováděny pomocná opatření pro rodiny, které jsou v tísní ekonomické nebo psychické. Prevencí na této úrovni je všechno to, co zabraňuje vzniku podmínek pro další úroveň, tj. vzniku rizikových skupin obyvatelstva a rizikových životních situací, za nichž k syndromu CAN častěji dochází. Prakticky to znamená předcházet nechtěnému těhotenství, rodinným rozvratům, alkoholismu, toxikomanii rodičů, psychické deprivaci a subdeprivaci dětí atp.
3. Zaměřuje se také na pregraduální výchovu pedagogů a lékařů. Provádí se výuka o ochraně a podpoře zdraví a zdravého vývoje dětí a mládeže. Je snaha, aby tato skupina měla znalosti o obecných vývojových zákonitostech, o věkových zvláštích a kritických vývojových obdobích dětí, o psychické, fyzické, sociální, emoční zátěži v interakci s životním a pracovním prostředím dítěte. Tato skupina by měla znát rizika poškození zdraví a zdravého vývoje.
4. Je také zaměřena na výchovu dětí a mládeže. Týká se to sexuální a rodičovské výchovy. Je zde snaha, aby znali možná rizika poškození svého zdraví i způsoby, jak nebezpečím předcházet. V rámci této skupiny je snaha vytvořit nabídku programů pro volný čas, měnit jejich pasivní konzumentský přístup k zábavě na využívání jejich tvůrčí aktivity.

Sekundární prevence je už orientovaná přímo na syndrom CAN. Jejím cílem je vyhledávání rizikových skupin obyvatelstva (riziková dospělá a riziková děti). Existuje mezirezortní pracovní

skupina pro problematiku CAN při ministerstvu zdravotnictví, která se věnuje sekundární prevenci. Záleží zde na včasnosti spolupráce. Na rodiny se začíná působit již v době těhotenství. Dochází k pravidelným návštěvám odborníků v rodině. Byly vytvořeny programy, např. program „Překonání minulosti“, které mají pomáhat rizikovým dospělým. Jsou také poskytovány informace a pomoc při osvojování dovedností v péči o dítě, emoční podpora a sociální pomoc. Provádí se přímý nácvik interakčních dovedností.

Mezi její úkoly patří:

- seznámit děti se všemi možnostmi a místy ohrožení, mluvit s nimi o těchto problémech
- zaměřit se na přiměřenou sexuální výchovu
- provádět cílenou detekci CAN
- minimalizovat sekundární viktimizaci, tzn. zabránit dalšímu poškozování dítěte, které je způsobeno opakovaným vyšetřením a nejrůznějšími intervencemi.

Terciální prevence se použije, jestliže k aktu násilí nebo k jinému ublížení dítěte již došlo, a je třeba zajistit, aby se to neopakovalo, aby nedošlo k dalšímu poškozování dítěte a aby poškození, ke kterému došlo, bylo omezeno na minimum. Zahájí se proces diagnostický, který vyústí v prognózu případu a ze které plyne návrh na pomocná, ochranná, terapeutická a další opatření ve prospěch dítěte. Dojde k zachycení případu CAN, zhodnotí se na základě materiálů získaných z nezávislých zdrojů i vlastním diagnostickým šetřením a rozhodne se, zda dítě zůstane či nezůstane v rodině, a pak se hledá další optimální řešení jeho životní situace. Důležité je posoudit věk dítěte. Doba, po kterou je vystaveno nepříznivé situaci, má různou hodnotu v různých jeho vývojových obdobích a liší se od hodnoty, kterou má pro dospělého.

Sexuální výchova

Podle koncepce Šulové (*sborník East-West, 1996, Sobotková, 2000*) by se s výukou k manželství a rodičovství mělo začít od první třídy ZŠ a přiměřeně věku dětí pokračovat v dalších ročnících. Vyučovat by měli speciálně připravení odborníci – externisté nebo učitelé s aprobační rodinná výchova, psychologie apod. Nikoli tedy učitelé tradičních předmětů, kteří budou dítě v následující hodině klasifikovat. V takovém případě není možné si dost dobře představit, jak s ním žáci probírají některé intimní otázky. Předmět doporučuje stanovit jako volitelný, nepovinný a respektovat tak přání rodičů, kteří chtějí tato témata probírat pouze v rodinném kruhu. Rodiče by měli být seznámeni s obsahem kurzů a jako vhodné se doporučuje dávat dětem připravené dílčí materiály, čímž se předejde zkreslení informací. Autorka doporučuje co nejvíce aktivovat prožitkovou a pocitovou složku formou tréninku, výcviku, diskusí, názorných pomůcek atd.

Nejdůležitější z hlediska ochrany dítěte je to, že se rodičům podaří uchovat co nejdéle s dítětem takový vztah, že nebude mít strach říkat jim i věci nepříjemné a najde u nich ochranu a útěchu. Čím otevřeněji budou rodiče s dítětem jednat, tím větší budou mít jeho důvěru.

Elliotová nabízí ve své knize *Jak ochránit své dítě (1994)* spoustu zajímavých námětů a doporučení, která by měla přispět k výuce dětí k větší samostatnosti a schopnosti bránit se. Obecně doporučuje, že nestačí jen hovořit o tom, jak by bylo třeba si počínat. Je třeba praktického procvičení. Doporučuje, že je třeba naučit dítě křičet, což může působit jednoduše, ale je důležité naučit dítě křičet zvláštním způsobem, tak, aby dítě na sebe upoutalo pozornost a nepůsobilo při tom nejistě či rozpačitě. Dále je důležité umět udržovat bezpečnou vzdálenost, natrénovat kopnutí útočníka, kterým získá dítě čas na útek. Dobrým obranným prostředkem může být také předstírání hluchoty v případě, že se k dítěti přibližuje neznámý člověk. Mlčení může útočníka značně vyvést z rovnováhy.

Dále autorka doporučuje promluvit si s dětmi o právu na bezpečnost vlastní osoby a také zdůraznit rozdíl mezi doteky dobře míněnými a působícími příjemně a doteky prováděnými s nedobrym úmyslem nebo pod rouškou tajemství. Nutné je také vysvětlit dítěti, že jeho tělo patří jen jemu samotnému a že se tohoto těla nesmí dotýkat nikdo takovým způsobem, aby to dítě uvádělo do rozpaků, nebo to v něm dokonce vzbuzovalo odpor. Dobré je také naučit dítě říkat „ne“ a vysvětlit mu, že ne vždy je nutno bezvýhradně plnit vůli dospělých, zvláště tehdy, bude-li to v zájmu jejich bezpečnosti. Je dobré domluvit se, jak jednat v neobvyklých a nečekaných případech nebo když jsou doma děti samotné. Naopak není vhodné vyhrožovat neznámému útočnickovi prozrazením, což by

dítěti mohlo přivodit spíše újmu. Důležité je také nenastiňovat možnou situaci černobíle. Pachatelem může být dost dobře člověk milý, upravený, slušný a na první pohled „hodný“.

V nynější době se samotnou sexuální výchovou moc nesetkáváme. Podle mého názoru by velmi pomohlo, kdyby se tento pojem začlenil do učebních osnov již na všech základních školách, jelikož se dost často setkáváme s tím, že děti v daných krizových situacích nevědí, jak se mají zachovat.

10.1 Rizikové faktory na straně dítěte, rodiny, společnosti

Rizikové faktory na straně dítěte

o Pohlaví dítěte

Důležitým činitelem při diagnóze sexuálního zneužití je pohlaví oběti. Častěji ohlašují zneužití dívky, výzkumy však ukazují, že zneužívaných chlapců je daleko více, než se dosud předpokládalo, a mívají mnohdy závažnější následky. Případy zneužitých chlapců častěji oznamují matky, lhostejno, kdo byl pachatelem. U matek převažuje obava z možné infekce, obava z nejistoty v sexuální identitě chlapce apod.

Z výsledků studie (*Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999*) týkající se výskytu sexuálního násilí na dívkách vyplynulo, že každá třetí dospělá žena a každý čtvrtý až pátý muž přiznává osobní zkušenost se sexuálním zneužitím.

o Věk dítěte

Jedním z významných faktorů, které u sexuálního zneužití hrají roli, je věk dítěte v době zneužití. Děti ve vývojovém stadiu kojenec a batole jsou rizikové naprosto všechny; vysoce rizikové jsou pak i děti ve věku předškolním. S rostoucím věkem a tím i se zrající osobností lze přímo úměrně hovořit o snižování rizikovitosti. Věkové hledisko je koncipováno z hlediska aktivní obranyschopnosti dítěte a ze schopnosti diagnostiky ohrožení. Je známo, že čím mladší je dítě, tím je zranitelnější.

Nejčastějším věkem prvního útoku sexuálního násilí u intrafamiliárního zneužití je předškolní věk a mladší školní věk, zatímco u extrafamiliárního zneužití je nejčastějším věkem oběti mladší a střední školní věk. Uvádí se, že v případě napadení chlapců uvnitř rodiny bývá věk oběti ještě nižší než v případě zneužití dívek, dokonce už mezi druhým a třetím rokem věku. Chlapci bývají častěji zneužíváni větším počtem pachatelů, dívky jsou častěji zneužívány opakovaně a po delší dobu. Odhaduje se, že průměrná délka doby, po kterou je dívka sexuálně zneužívána v rodině, se pohybuje mezi 3 až 8 lety (*Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999*).

o Vzhled dítěte

Matějček (1995) uvádí, že riziková jsou např. děvčátka:

- výrazně ženských tvarů, jemná, kyprá;
- koketní, mazlivá, svádívá ženským chováním.

Při studiu pachatelů bylo zjištěno, že při výběru oběti hrála roli fyzická krása ve 42% případů a způsob, jak bylo dítě oblečeno, ve 27% případů. Je zřejmé, že dítě s uvedenými atributy vzhledu evokuje pedofilní chování i u vlastního rodiče, nejen u neznámého pachatele (*Weiss, 2000*).

o Osobnostní charakteristiky dítěte

Täubner (1996) popisuje zkušenosti kriminalistů, kteří uvádějí zvýšené nebezpečí zneužívání u dětí s nižším stupněm inteligence, než je průměrná. Tyto děti obtížně diagnostikují nebezpečí, dokonce obtížně hodnotí samotné zneužívání. Ve zvýšeném riziku sexuálního zneužití jsou také děti, které jsou nějakým způsobem postižené. U mentálně retardovaných dětí pachatel většinou spoléhá na to, že dítě nejen nechápe, co se s ním děje, ale že není ani věrohodným svědkem, i kdyby se dokázalo se svým zážitkem svěřit. Podobně je to u dětí, které mají jiné obtíže v komunikaci (např. hluchoněmé). Zvýšená pravděpodobnost sexuálního zneužití je rovněž u dětí, které mají nízké sebehodnocení a jsou závislé na svém okolí. Méně si důvěřují a více se spoléhají na důvěryhodnost okolí, což může být

zneužito dospělým. *Dunovský (1995)* také zmiňuje koketní chování už u malých dětí, které se tak snaží vlichotit do přízně dospělého.

Ohroženým dítětem je také dítě nemocné. Nejde sice o osobnostní charakteristiku, ale důsledek nemoci ovlivňuje aktuální psychický stav dítěte a dočasně nebo i trvale postihuje osobnostní charakteristiky. Podle typu nemoci se také snižuje obranyschopnost dítěte (*Weiss, 2000*).

Rizikové faktory na straně rodiny

V případě intrafamiliárního sexuálního zneužití můžeme vymezit některá rizika, která zvyšují pravděpodobnost sexuálního zneužití. U rodičů se může jednat o příčiny, které mají zdroj v jejich osobnosti, v jejich vlastním vývoji nebo v kulturních a sociálních podmínkách, v nichž rodina žije. Vliv má také partnerský vztah rodičů k sobě navzájem i okolnosti, za nichž došlo k narození dítěte.

Osobnost jednoho či obou rodičů se podílí na jejich chování k dítěti. Příčinou negativního chování může být charakterová či emocionální odchylka, která rodiči zabraňuje vytvořit si kladný vztah ke komukoliv, včetně vlastního dítěte. Může se jednat o jedince s duševní poruchou, neurotickým či psychotickým duševním onemocněním, psychopatií. Také se může jednat o osoby, které jsou deviantní jiným způsobem – alkoholicí, toxikomani, násilnické či kriminální osoby.

Vlastní zkušenosti z dětství jednoho či obou rodičů jsou podstatným činitelem jejich chování k vlastnímu dítěti. Zkušenosti z chování vlastních rodičů, vzorce chování, které se budoucí rodič naučil ve své rodině, způsoby řešení situace, které přijal nápodobou či identifikací se svými rodiči, ovlivňují podstatně jeho chování jako rodiče.

Způsob chování rodičů k dítěti určují také konkrétní sociální a kulturní podmínky, v nichž rodina žije. Celkové kulturní prostředí určuje rámcově přijatelnost či nepřijatelnost určitých způsobů chování.

Vztah rodičů k sobě navzájem je také velmi často příčinou negativního chování rodičů k dítěti. Rodiče si přes dítě řeší své partnerské problémy, zvláště výrazné je to v souvislosti s rozvodem. Dítě je vtahováno do sporu rodičů, stává se terčem, na němž si rodiče vylévají svou nevraživost na partnera.

Okolnosti, za nichž došlo k početí a k narození dítěte velice podstatně ovlivňují vztah a tím i chování rodičů k němu. Fakt, že dítě bylo příčinou uzavření manželství, z něho může učinit cíl útoku ze strany jednoho z rodičů (zvláště toho, kdo byl takto k sňatku přinucen) (*Vaníčková, Hadj-Moussová, Provazníková, 1995*).

o Rizikové faktory v na straně společnosti

Dalším rizikovým faktorem je nedostatečnost sexuální výchovy a informovanosti dítěte. Dítě, které dokáže rozšiřovat nepřiměřené chování dospělého, je méně ohroženo, že takovému chování podlehe.

Faktory, které hrají největší roli při výskytu sexuálního zneužití dítěte patří charakteristiky rodinného života v jejich dětství. Na prvním místě u mužů i žen je uváděn nešťastný rodinný život. Dítě, které vyrůstá v chladném, odmítavém či jinak neuspokojivém prostředí a které je citově deprivováno, snáze podléhá manipulaci zneužívajícího dospělého.

V disharmonické rodině je rovněž vyšší pravděpodobnost, že dítěti není věnován dostatečný dohled, může se tady stát snáze obětí pachatelů mimo rodinu. Na druhou stranu je však nutno poznamenat, že i dítě, které žije ve funkční rodině, je však rodinou chráněno před jakoukoli negativní zkušeností (= hyperprotektivní rodina), není připraveno na to, poradit si v situaci, která přesahuje jeho dosavadní zkušenost.

Dalším rizikovým faktorem je rozpad původní rodiny dítěte. Znamená to, že dítě žije pouze s otcem či častěji s matkou, i když v rodině může být další partner či partnerka rodiče. Riziko se zvláště zvyšuje pro dívky, pokud žijí v rodině s vlastní matkou a nevlastním otcem (*Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1997*).

o Sociodemografické vlivy

Sexuální zneužívání bylo popisováno jako daň životu ve velkoměstech, poslední studie však naznačují, že tomu tak nebude bezvýhradně. Nové poznatky ukázaly, že obětí sexuálního násilí se

stává stejně lehce dítě na vesnici jako ve městě. Dalším poznatkem je konstatování, že sexuální násilí je typickým fenoménem tzv. střední vrstvy, a také skutečnost, že dominuje intrafamiliární forma sexuálního násilí nad extrafamiliární. Některé studie také ukazují, že oběti sexuálního zneužívání jsou častěji z rodin s vyšším vzděláním, kde se předpokládá i dosažení vyššího vzdělání obětí. S tím koreluje i skutečnost, že mladé ženy, které se stávají předmětem znásilnění, bývají signifikantně častěji vysokoškolskými studentkami (*Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999*).

11. Legislativní úprava ochrany dětí

11.1 Listina základních práv a svobod

(celé znění : viz. přílohy str. 67)

<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Čl. 32 LZPS vymezuje rámec ústavní ochrany rodiny a rodičovství. „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“ „Péče o děti a jejich výchovu je právem rodičů.“ Z tohoto ustanovení zároveň vyplývá právo dětí na rodičovskou péči. Přiznává také pomoc od státu rodičům, kteří pečují o děti. Podle LZPS mohou být děti od svých rodičů odloučeny proti jejich vůli jen na základě rozhodnutí soudu (Práva dítěte v dokumentech, 1998).

11.2 Deklarace práv dítěte

http://www.detskaprava.cz/soubory/Charta_detskyh_prav.pdf

Úmluva o právech dítěte byla přijata Valným shromážděním dne 20. 11. 1989 v New Yorku, u nás vstoupila v platnost dnem 6. 2. 1991. Je pro nás závazná a má vyšší právní sílu než naše vnitrostátní zákony. Vychází ze Všeobecné deklarace lidských práv, která přiznává dětem nárok na zvláštní péči a pomoc a také na život v rodině vyplněný láskou, štěstím a porozuměním.

Základní názor obsažený v Úmluvě je ten, že dětem obecně přísluší stejná práva jako dospělým, avšak tato práva nemohou být dětem zaručena stejným způsobem. Schopnost užívat svých práv se během dětství vyvíjí a až v dospělosti, kdy je dosažena plná právní způsobilost, je člověk schopen realizovat svá základní lidská práva bez zvláštních ohledů.

Preambule Úmluvy o právech dítěte zdůvodňuje její vydání potřebou zlepšovat životní podmínky dětí v každé zemi, zvláště rozvojových, ochraňovat harmonický rozvoj dítěte a velkou pozornost při tom věnovat dětem ve výjimečně obtížných podmínkách. Vychází přitom z předchozí Charty práv dítěte z roku 1959. Preambule přitom zdůrazňuje nezastupitelný význam rodiny jako přirozeného prostředí pro růst a blaho všech svých členů, zvláště dětí.

Již v prvním článku se zcela nově definuje dítě. Považuje se za ně „každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“. Současně vylučuje v dalším článku veškerou diskriminaci dítěte, ať již jakkoli motivovanou. Tím prohlašuje jednoznačně rovnost každého dítěte a každého člověka vůbec.

Úmluva sleduje zájem, prospěch a ochranu dítěte. Zdůrazňuje primární a společnou odpovědnost rodičů za vývoj dítěte. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, uskutečňované ať veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Státy, které Úmluvu ratifikovaly, musí činit potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním včetně sexuálního zneužívání, také před zanedbáváním a nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů. Stát má povinnost vypracovat projekty a opatření a jejich hodnocení na všech úrovních komplexní péče o dítě (Práva dítěte v dokumentech, 1998).

11.3 Úmluva o právech dítěte (1989)

<http://www.detskaprava.cz/soubory/umluva.pdf>

Úmluva o právech dítěte byla přijata Valným shromážděním dne 20. 11. 1989 v New Yorku, u nás vstoupila v platnost dnem 6. 2. 1991. Je pro nás závazná a má vyšší právní sílu než naše vnitrostátní zákony. Vychází ze Všeobecné deklarace lidských práv, která přiznává dětem nárok na zvláštní péči a pomoc a také na život v rodině vyplněný láskou, štěstím a porozuměním.

Základní názor obsažený v Úmluvě je ten, že dětem obecně přísluší stejná práva jako dospělým, avšak tato práva nemohou být dětem zaručena stejným způsobem. Schopnost užívat svých práv se během dětství vyvíjí a až v dospělosti, kdy je dosažena plná právní způsobilost, je člověk schopen realizovat svá základní lidská práva bez zvláštních ohledů.

Preambule Úmluvy o právech dítěte zdůvodňuje její vydání potřebou zlepšovat životní podmínky dětí v každé zemi, zvláště rozvojových, ochraňovat harmonický rozvoj dítěte a velkou pozornost při tom věnovat dětem ve výjimečně obtížných podmínkách. Vychází přitom z předchozí Charty práv dítěte z roku 1959. Preambule přitom zdůrazňuje nezastupitelný význam rodiny jako přirozeného prostředí pro růst a blaho všech svých členů, zvláště dětí.

Již v prvním článku se zcela nově definuje dítě. Považuje se za ně „každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“. Současně vylučuje v dalším článku veškerou diskriminaci dítěte, ať již jakkoli motivovanou. Tím prohlašuje jednoznačně rovnost každého dítěte a každého člověka vůbec.

Úmluva sleduje zájem, prospěch a ochranu dítěte. Zdůrazňuje primární a společnou odpovědnost rodičů za vývoj dítěte. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, uskutečňované ať veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Státy, které Úmluvu ratifikovaly, musí činit potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním včetně sexuálního zneužívání, také před zanedbáváním a nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů. Stát má povinnost vypracovat projekty a opatření a jejich hodnocení na všech úrovních komplexní péče o dítě (Práva dítěte v dokumentech, 1998).

11.4 Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.) a Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

<http://www.zakonycr.cz/seznamy/0941963Sb.html>

<http://www.zakonycr.cz/seznamy/0941963Sb.html>

Zákon o rodině ve své druhé části vymezuje vztahy mezi rodiči a dětmi. Vychází z principu blaha dítěte, což je speciální úprava postavení dítěte a jeho ochrana. Je to vůdčí princip, který se táhne celou úpravou rodinného práva. Rozlišuje mezi „blahem dítěte“ a „zájmy dítěte“. Blaho dítěte je pojem vyšší a nadřazený, určuje postup zákonodárce při kodifikaci. Zájem dítěte se rozumí realizace určitého práva v konkrétní záležitosti týkající se dítěte. Pojem „blaho dítěte“ se výslovně objevil v zákoně o rodině po poslední novelizaci, a to v nově formulovaném ustanovení § 41, podle něhož cílem sociálně právní ochrany je blaho dítěte. Co je zájem dítěte? Konkrétní právní normy tento pojem sice často obsahují, nikde však nevymezují, co je jím třeba rozumět. Právní úprava chrání zájmy dětí v nejrůznějších podobách, a to i tehdy, kdy zájmy dětí nemají zvláštní, zákonem vymezenou formu. Zájem dítěte může mít různý dosah a význam z hlediska rozhodování státních orgánů, zejména soudu, o dítěti. Zjištění, že rozhodnutí je v zájmu dítěte, je nezbytnou podmínkou pro to, aby soud mohl rozhodnout. Existence obecně formulovaného zájmu dítěte je zde rozhodující pro to, aby soud byl oprávněn ve věci vůbec jednat, jinak by šlo o neoprávněný zásah do sféry soukromí. Právní úprava zná i konkrétnější formulaci dílčího zájmu, a to např. zájmu na výchově nebo zájmu na zdraví dítěte. Zákon vymezuje rodičovskou zodpovědnost. Ta směřuje jen vůči nezletilým dětem a představuje souhrn práv a povinností. Rodičovskou zodpovědností se rozumí, že základním smyslem péče rodičů musí být zájem dítěte, a to hlavně při péči o dítě. Nezletilé dítě má právní nárok na zabezpečení řádné výchovy a všestranného rozvoje. Toto jeho právo směřuje proti rodičům. Je-li rodina disfunkční, směřuje tento nárok dítěte vůči společnosti, resp. státu. Dítě má nárok na to, aby mu bylo zajištěno náhradní výchovné prostředí.

Ze skutečnosti biologického poměru mezi rodiči a dětmi vyplývá okruh práv a povinností, který je regulován tímto zákonem. Rodiče rozhodují o podstatných otázkách týkajících se života dítěte. Rodiče mají být svým osobním životem a vychováním příkladem svým dětem. V nejširším slova smyslu je „výchova“ chápána jako součást rodičovské zodpovědnosti a znamená rozhodování o dítěti v tom

rámci, v jakém dítě o sobě nemůže rozhodovat samo. Cílem je tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte. Užší pojem „výchova“ představuje osobní péči o dítě. Při výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

Státní orgán musí respektovat soukromí rodiny a musí rodině pomáhat. Platí zásada „přednosti rodičů“. Ta se projevuje při založení, podpoře, ochraně nebo znovuvytvoření rodiny, při ochraně biologické vazby dítěte a umožňuje život v rodinné struktuře. Dítě má právo na rodinný život, tj. vyrůstat u vlastních rodičů. Toto jeho právo lze uplatňovat tak dlouho, pokud to bude vyžadovat blaho dítěte. Problém nastává, jestliže rodina své poslání vůči dítěti neplní či vykazuje různé poruchy. Nastupují různé formy pomoci a ochrana právních zájmů je stanovena institucionálně.

Orgány sociálně právní ochrany zajišťují případy ohroženého nebo narušeného vývoje nebo výchovy dětí a jsou povinny činit opatření k odstranění jejich příčin a důsledků, zejména opatření směřující k ochraně dětí před tělesným nebo duševním násilím a zanedbáváním. Je-li to nezbytné pro ochranu života nebo zdraví dítěte, pro ochranu jeho práv nebo právem chráněných zájmů, jsou pracovníci sociálně právní ochrany dětí nebo osoby, které byly pověřeny ochranou zájmů dítěte, oprávněny navštívit dítě v prostředí, kde žije, především v bytě, zjistit v jeho bydlišti, škole nebo pracovišti, zda je o něj náležitě pečováno a vyšetřit výchovné poměry. Je-li dítě ohroženo, je oprávněno se dovolat pomoci orgánů sociálně právní ochrany dětí, poradenských orgánů a orgánů obce.

Sociální pracovník je zaměřen jednak na dítě, ale také na rodiče, celou rodinu i jiná společenství (škola, družina). Poskytuje ochranu dítěte při rozvodu manželství rodičů. Zabývá se také dětmi z neúplných rodin nebo narozených mimo manželství. Řeší nedostatečnou péči o děti a problematiku dítěte zneužívaného, zanedbávaného a týraného. Sociální pracovník zprostředkovává pomoc těmto dětem na odborných, poradenských, zdravotnických, ... pracovištích. Pomáhá řešit hmotnou situaci rodiny s nezaopatřeným dítětem. Oddělení péče o dítě také navrhuje a provádí výchovná opatření. Napomenutí a dohled směřuje jak proti dítěti, tak proti jeho rodičům. Když tato výchovná opatření nevedou k očekávanému výsledku, zkouší se předání dětí do celodenní péče mimo rodinu. Oddělení péče o dítě může také podat návrh na zahájení soudního řízení ve věcech ústavní výchovy a zbavení rodičovských práv. Při podezření na ubližování dítěti podává podněty na zahájení trestního stíhání rodičů. V sociální péči o rodinu a děti je obcím uložena povinnost spolupůsobit při provádění výchovných opatření uložených soudem nebo okresním úřadem a sledovat jejich účinnost.

Interakce státu směřující k ochraně práv dítěte a k jejich realizaci je vnějším, mocenským zásahem do autonomie rodiny a je prováděna v zájmu dítěte. Má sankční charakter. Zakazuje určité chování dospělého nebo přikazuje určitý způsob chování, např. vyživovací povinnost. Spadá sem také trestání rodičů za protispolečenské chování. Ukládá sociálním pracovníkům povinnost konat ve prospěch dítěte. Stát může zasahovat jen tehdy, když rodina z různých důvodů nemůže plnit svoji funkci ve vztahu k dítěti. Vychází se z principu adekvátnosti, tzn. že intervence musí být efektivní, přiměřená s ohledem na zájem dítěte a rychlá. Stát musí zasáhnout, nastala-li zákonem předvídaná situace. Zákon pro tuto situaci předvídá určité konkrétní řešení. Příslušný státní orgán je povinen nabídnout alternativní řešení situace, které projedná s rodiči, případně s dítětem, přičemž některé z nabídnutých řešení však musí být realizováno. Pak jsou situace, kdy stát může zasáhnout a nabídnout určité možnosti řešení. Využití nabídek pak závisí na rodičích a dětech. Zásah do rodičovské zodpovědnosti je nejvýznamnějším zásahem do právního vztahu mezi rodiči a dětmi. Může o tom rozhodnout pouze soud. K pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti (sistace) nebo k jeho omezení dochází v těchto případech:

- Brání-li rodiče ve výkonu jeho rodičovské zodpovědnosti závažná překážka a vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti. Rodič je nositelem rodičovské zodpovědnosti, ale nemůže jí vykonávat.
- Nevykonává-li rodič řádně povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou zodpovědnost omezí, přitom vždy konkrétně vymezí rozsah práv a povinností, na které se omezení vztahuje. Toto charakterizujeme jako sankci za zaviněné porušování povinností ze strany rodiče.

- Zbavení rodičovské zodpovědnosti je nejtvrďší sankcí podle zákona o rodině. Dojde k tomu tehdy, zneužívá-li rodič svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon, nebo ji závažným způsobem zanedbává. Chování, které je protiprávní a ze strany rodiče zaviněné. Nejzávažnější případy zanedbávání práv a povinností představují situace, kdy rodiče úmyslně vykonávají svá práva a povinnosti v rozporu s jejich účelem.

11.5 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?kam=zakon&c=359/1999

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména **ochrana práva dítěte na příznivý vývoj, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.**

11.6 Další zákony týkající se problematiky ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů

<http://www.zakonycr.cz/seznamy/4631991Sb.html>

11.7 Občanský zákoník

<http://www.zakonycr.cz/seznamy/0401964Sb.html>

Každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany na :

- porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti
- skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti.

Dále je každý občan oprávněn upozornit na děti, které

- vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy
- požívají alkohol nebo návykové látky
- živí se prostitucí
- spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem
- opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití
- opakovaně se dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte

- na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu.

Dítě má právo požádat orgány sociálně-právní ochrany a zařízení sociálně-právní ochrany, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv; tyto orgány, právnické a fyzické osoby a pověřené osoby jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc.

Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte.

Obecní úřad je povinen sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku a činit opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti. Pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o děti, poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené.

Příspěvek na výživu

Nezaopatřenému dítěti, které se považuje za sociálně potřebné a ke kterému povinná osoba nežijící s dítětem v domácnosti, neplní vyživovací povinnost stanovenou ji rozhodnutím soudu, náleží příspěvek na výživu dítěte ve výši stanoveného výživného, nejvýše však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem, příp. zvýšeným o částku zvýšených nákladů na dietní stravování nebo k zajištění nezbytných nákladů na domácnost při posuzování soc. potřebnosti občanů, jímž byly přiznány mimořádné výhody III. stupně.

Nejkrajnější ochrana dětí a mladistvých před kriminalitou je garantována **trestním právem**.

11.8 Trestní zákon 140/1961 Sb.

<http://www.zakonycr.cz/seznamy/1401961Sb.html>

Pozornost se soustřeďuje na:

ochranu dětí před neplněním povinností rodičů. Záměrem legislativy je postihnout určitý druh pasivity těch, kteří mají ze zákona povinnost o dítě pečovat a kteří je opustí nebo neplní zákonnou vyživovací povinnost a vystaví je nouzi nebo jiným závažným následkům, jako je újma na zdraví až smrt (§ 212, 213 tr. zák.),

ochranu dětí proti různým formám a intenzitě agresivního jednání. Sem lze zahrnout speciální trestné činy, zejména týrání svěřené osoby (§ 215), dále únos (§ 216) a trestný čin vraždy a vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 219 - 220),

ochranu před obchodováním s dětmi, kdy zákonodárce v souladu s článkem 35 Úmluvy zakotvil novou skutkovou podstatu, již postihuje toho, kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce, využívání dětské práce nebo pro jiný účel (§ 216a),

ochranu proti ohrožení mravní výchovy mládeže, spočívající v postihu toho, kdo vydá osobu mladší 18 let nebezpečí zpusnutí tím, že jí umožní vést zahálčivý nebo nemravný život nebo takovou osobu k tomuto životu svádí (§ 217),

ochranu zdravého sexuálního vývoje mládeže. Jde o pohlavní zneužívání (§ 242, 243) a znásilnění, kdy je přísněji postihován pachatel, pokud jeho jednání směřuje proti osobě mladší 15 let (§ 241 odst.

2 písm. b). Spadá sem i trestný čin obchodování se ženami mladšími 18 let (§ 246 odst. 2 písm. b) a kuplířství (§ 204 odst. 3 písm. c, odst. 4),

ochranu mravnosti mládeže před nabízením, přenecháním či zpřístupněním pornografických děl nebo jejich vystavením či zpřístupněním na takových místech, která jsou osobám mladším 18 let přístupna (§ 205 odst. 2),

ochranu mládeže před zneužíváním návykových látek a před podáváním alkoholických nápojů, od roku 1994 i před podáváním anabolických látek (§ 187 odst. 2 písm. c, § 188 odst. 3, § 188a odst. 2, § 218, § 218a). Od roku 1998 jsou pro dealery drog, kteří ohrožují děti a mladistvé, stanoveny vyšší trestní sazby.

11.9 Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 - 2008

http://www.msmt.cz/Files/HTM/MBSTRATEGIE2005_2008web.htm

11.10 Legislativa : Syndrom CAN

Ve středu zájmu Rady Evropy je především tzv. syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte - CAN (child abuse and neglect). Je to multifaktorální společenský jev, jehož společným jmenovatelem je ubližování dítěti. Jeho poznávání, odhalování, náprava i prevence je záležitostí různých vědních oborů zabývajících se dítětem.

Zdravotnická komise Rady Evropy členským státům doporučila členit a evidovat problematiku CAN (1992) do následujících podskupin na:

- a) tělesné týrání,
- b) psychické týrání (ponižování nebo citové vydírání),
- c) zanedbávání (tzv. pasivní týrání),
- d) pohlavní zneužívání (tzv. syndrom CSA),
- e) podávání alkoholu, drog a svévolné podávání utišujících nebo naopak povzbuzujících léků,
- f) systémové-institucionální týrání (školskými, zdravotnickými zařízeními, orgány státní správy, soudy apod.).

Doporučované formy CAN a jim odpovídající skutkové podstaty trestných činů, jak je vymezuje náš trestní zákon, však nelze srovnávat, neboť systémové týrání u nás není kriminalizováno a další formy syndromu CAN mohou zahrnovat i několik skutkových podstat trestných činů podle našeho trestního zákona. Např. pohlavní zneužívání podle definice CAN by bylo možno kvalifikovat nejen jako trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242, ale i týrání svěřené osoby podle § 215 trestního zákona, ohrožování mravní výchovy mládeže podle § 217 trestního zákona nebo útisku podle § 237 trestního zákona.

Závažným mezinárodním problémem konce dvacátého století se stalo **komerční sexuální zneužívání dětí**. V posledním období se rozšířilo i do zemí, kde se dříve nevyskytovalo. Příčiny lze spatřovat

především v rozšíření sexuální turistiky a v agresivních formách nabídky, k níž jsou využívány nejrozumnější mediální prostředky, včetně Internetu, který učinil z komerčního sexuálního zneužívání dětí globální záležitost. Závažnost problému aktivizovala nevládní organizace, národní vlády i mezinárodní organizace (Radu Evropy, OSN, UNESCO, UNICEF) k uspořádání **Stockholmského světového kongresu (1996), který přijal dva zásadní dokumenty: Deklaraci a Plán činnosti proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí**. V těchto dokumentech byly vyzvány účastnické státy, tedy i Česká republika, k vypracování vnitrostátních plánů činnosti proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí.

Stockholmský kongres stanovil základní formy komerčního sexuálního zneužívání dětí na:

- **obchodování s dětmi,**
- **dětskou prostituci,**
- **dětskou pornografii.**

Pojem komerční sexuální zneužívání dětí byl vymezen Stockholmským kongresem jako: ...použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturálních mezi dítětem, zákazníkem, prostředníkem nebo agentem a jinými, kdo vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely.

Obchodování s dětmi: Na obchodování s dětmi lze aplikovat definici obchodu s lidmi přijatou Rezolucí Valného shromáždění OSN č. 49/166 z 23. prosince 1994 ...obchodování je nelegální a utajované převážení osob (dětí) přes státní hranice... se záměrem jejich přinucení k sexuálně a ekonomicky vykořisťujícím činnostem, které přinášejí zisky zprostředkovatelům, obchodníkům, zločineckým syndikátům.

Dětská prostituce: zjednání nebo nabízení služeb dítěte k provádění sexuálních aktů za peníze nebo jakoukoli jinou odměnu...

Dětská pornografie: ...jakýkoli obrazový nebo textový materiál, který používá děti v sexuálním kontextu, přičemž obrazová pornografie je definována jako ...zobrazení dítěte při výslovné sexuální činnosti, skutečné nebo simulované nebo vystavování pohlavních orgánů pro sexuální uspokojení uživatele; zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu; zvuková pornografie je definována jako používání jakýchkoli zvukových prostředků užívajících dětský hlas, skutečný či simulovaný za účelem sexuálního uspokojení uživatele, zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu.

K pojmu komerční sexuální zneužívání dětí, tak jak jej vymezil Stockholmský kongres, se bezprostředně **vztahuje kuplířství (§ 204), obchodování se ženami (§ 246) a ohrožování mravnosti (§ 205)**. Přímá souvislost s komerčním sexuálním zneužíváním je dána dikcí paragrafů trestního zákona a povinností Policie ČR komerční charakter trestné činnosti prokázat. Dalšími trestnými činy, které částečně vykazují prvky komerčnosti i sexuálního zneužívání nezletilých, jsou **trestné činy omezování a zbavení osobní svobody (§ 231 a 232)**. Tyto trestné činy mohou předcházet nebo být **průvodními jevy komerčního sexuálního zneužívání (např. natáčení pornofilmů, provozování prostituce)**. Při důkazní nouzi v dokazování trestné činnosti a při neprokázání komerčnosti uvedených aktivit je policie nucena kvalifikovat jednání jako omezování nebo zbavení osobní svobody.

Vláda ČR v souladu s doporučením Stockholmského kongresu přijala v roce 2000 **Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí (usnesení vlády ČR č. 698/2000)**. Jde o soubor opatření ke zdokonalení legislativních nástrojů, zlepšení osvěty a prevence, zvýšení efektivity stíhání osob, které se na komerčním sexuálním zneužívání podílejí, a vytvoření předpokladů pro rychlejší identifikaci obětí tohoto jevu a posílení jejich resocializace.

(MŠMT ČR, Zákony ČR Online, Zpracovalo ICM NIDM MŠMT, únor 2006)

12. Zmapování činnosti a situace ve FOD Pardubice

V této části jsem se zabývala zmapování činnosti, cílů a situace pobočky Fondu Ohrožených Děti v Pardubicích. Jeho vedoucí, Zinaidy Havlová (dále jen Z.H.), se kterou už delší dobu spolupracuji a ve Fondu jsem letitá praktikantka, mi velmi ochotně zodpověděla pár mých otázek, týkající se struktury, cílů, organizace a činnosti této pobočky. Otázky jsou zaměřeny na vlastní názor, některé podložené i konkrétními důkazy, které tu zde uvádět nemohu, jelikož mi byly poskytnuty pouze k náhledu. Tato část je psána formou rozhovoru se Zinaidou Havlovou.

Kam zařízení FOD směřuje?

Z.H.: FOD se snaží pokračovat v projektu vyhledávání dětí ohrožených společnostmi, rodinou a jinými vlivy, prohlubovat naši sociální potřebnost řešit tyto problémy.

V čem byste viděla nedostatky v péči?

Z.H.: Jako hlavní nedostatek vidím málo lidí v terénu. Tato práce je velmi náročná, je jednou z nejdůležitějších, kterou vůbec FOD obnáší. Nejideálnější by bylo, kdyby se pracovalo s problémem rodiny hned v zárodku, kdyby byla celková péče o rodiny intenzivnější. Jenže to je omezené počtem pracovníků. FOD může pouze už hasit tyto problémy a dál je řešit, ale ranná péče, podchycení problému, by byla nejefektivnější. Dále bych viděla jako velký problém nedostatečné ohodnocování našich pracovníků. Tato práce je podle mě velmi společensky podhodnocená a lepší finanční ohodnocení by vedlo i k lepší motivaci případných pracovníků.

Kdo u Vás práci diagnostikuje?

Z.H.: FOD sám, většinou já, vedoucí, někdy námi pověřený psycholog, ale někdy nediagnostikujeme vůbec. Některé případy se k nám dostanou již po diagnostikování některé z institucí. My ji můžeme třeba pozměnit, poté, co se případem zabíráme.

Kdo u Vás pracuje s rodinou?

Z.H.: Všichni, jsme tu jen 3 pracovníci a každý pracujeme na svých případech, společně je diskutujeme a radíme se o nich.

Máte nějaký zápis dne? Co obsahuje?

Z.H.: Ano, jistě. Máme ho tu každá pracovnice, je to hodinový výkaz dne, ve kterém zapisujeme přesně to, co každá z nás dělá. Jeho obsahem jsou veškeré návštěvy klientů, hovory, domlouvání schůzek, práce na spisech jednotlivých případů...

Od koho se dozvídáte o případech?

Z.H.: Na první místo bych dala rodinu samotnou. Stále častěji se nám stává, že přijde za námi, či nás kontaktuje přímo příslušník rodiny, rodiče, prarodiče, mnohdy i třeba jedno z dětí. Na druhé místo bych dala OSPOD, poté lékaři, školy, soud a ostatní.

Jaký je impuls k péči?

Z.H.: Já bych to nejprve řekla takto- rozdělila bych to, kdybych měla mluvit o impulsu k práci, tak by to byla určitě snaha zjistit, o co jde. Ale pokud mám mluvit o péči, tak je to pro mě to, kde vidíme, že to má cenu, kde vidíme reálnou spolupráci, vstřícnost. Jako občanské sdružení fungujeme na základě dohody, že s námi rodiny spolupracovat mohou a souhlasí s tím, narozdíl od ústavních institucí, kde musejí. To někdy činí značné problémy, jelikož my potřebujeme vidět, že rodiny s námi spolupracovat chce a taky se o to bude snažit. My se maximálně snažíme starat o každého a nejdůležitější je pro nás blaho dětí.

Co by zlepšilo Vaši péči – konkrétně?

Z.H.: Určitě by pomohlo, kdyby se na FOD tolik nesočilo. Kdyby bylo méně kritiky, která je neopodstatnělá. Vůbec nám nepomáhá nedůvěra, která díky tomu vzniká. Útoky, které jsou čím dál častější na naše vedení. Děti si pak něco takového přečtou v novinách a tím se zhorší jejich sebedůvěra

a i důvěra k nám. Lidé hatí naši práci, nechávají se unést předsudky. Potřebujeme více respektu a nejen my, ale i jiné nadace, občanská sdružení. Dost často se setkáváme, že sociální pracovníci shazují naši práci, nespolupracují. To by se mělo změnit, bez pohrdání a vycházet nám vstříc.

Jaký je Váš režim dne?

Z.H.: Samozřejmě dodržujeme zákoník práce, jak jen se dá, ale nemusím Ti tvrdit, že dost často pracujeme přesčas, trávíme nad případy víkendy, občas se nestíháme najíst...obětujeme své práci náš volný čas. Pracujeme prostě podle potřeby. Kontaktní dny máme pondělí a středu celý den, zbylé dny jezdíme do terénu nebo je možno se s námi domluvit na individuálním termínu. Dvakrát ročně jezdíme na porady, které jsou pořádány v přírodě. Mají formu konzultací, ale i uvolnění a relaxace.

Co říkáte terapii?

Z.H.: Dobrá věc. Dost často se ji klienti brání, nechťejí, ale já sama za sebe si myslím, že je velmi potřebná. Chtělo by to více mediačních středisek, je spousta poraden, na které se lidé mohou obrátit, ale dost často se bojí a raději nikam nejdu, což není dobré. My sami bychom rádi měli vlastního psychologa, ale je to obtížné, z hlediska nedostatku financí a taky nemůžeme nikoho sehnat. Jinak máme psychologa v Praze a vlastní dětskou lékařku, která funguje v Klokánku.

Kolik máte dětí v Klokánku?

Z.H.: Momentálně 8, většinou holky, ve věku od 2 do 17ti let. Velmi se nám osvědčil Klokánek pro sourozence. Mnohdy sourozencům hrozí roztrhnutí a umístění do diagnostického ústavu či dětského domova. Klokánek je pro ně potom vhodné zařízení (záleží na konkrétní situaci), které se tomuto snaží předejít.

V čem byste viděla rozdíl mezi OSPOD a FOD?

Z.H.: Naše výhoda je v tom, že si bereme tolik klientů, kolik jsme schopni zvládnout. Organizujeme si sami pracovní dobu podle potřeb klientů, jsme více flexibilní. Vše děláme v zájmu dítěte. Jsme méně represivní složka, z nás nemusí mít klienti obavy. U nás je vše o dohodě, vše záleží na lidech. U nás nemáme stanovené termíny, do kdy se musí případ uzavřít. My se snažíme jednat co nejrychleji a u nás je skutečná práce v terénu. Naši klienti můžou spolupracovat, narozdíl od OSPOD, kde musejí. Jsme hodně operativní a máme vlastní zázemí.

Závěr:

Podle mého názoru, pobočka FOD má velmi hodnotný a důležitý význam. Společnost by si její práce a snahy měla více vážit a také ohodnotit. Dost často jsem se setkala s případy, nad kterými zůstával rozum stát, zubožené zbité děti, které nemají skoro ani co jíst, rodiče, kterým je jejich dítě sluhou či něčím přebytečným, domy, ve kterých na zdech není vidět nic jen plíseň a mnoho dalšího, co tito pracovníci zakoušejí každý den a snaží se pomáhat všemi možnými prostředky. Pak se setkají s ohlasy, že je jejich práce zbytečná, že to jsou přece jen „socky“, které chtějí brát rodičům jejich děti. Ale jen málo z nich vidí, že jejich hlavním cílem a na prvním místě je blaho dítěte. Snaží se omezovat přesun dětí do dětských domovů, kde nemají ani potuchy,co je to rodinný život, láska... Proto FOD zřizuje Klokánky, ve kterých děti mají možnost žít se svými sourozenci a nejen to. Je jim tam věnována mnohem lepší a intenzivnější péče než v dětském domovu a je jim tam poskytnut pocit, že i když zažili mnoho nepříjemného, mají možnost, aby je měl někdo rád. Já jejich práci velmi podporuji, vím, že to nemají vůbec lehké a jejich práci lidé spíše ztěžují, než na opak, ale jejich poslání ve společnosti je velmi důležité.

13. Kazuistika

V této části se zaměřím na doložení poznatků a tvrzení z první části práce na případech z praxe. Zdrojem potřebných informací je šetření sociální pracovnice Zinaidy Havlové z Fondu ohrožených dětí v Pardubicích. Výše jmenovaná poskytla osobní informace, proto zde nebudu uvádět bližší identifikační údaje osob figurujících v kauzách v zájmu zachování jejich anonymity ani doby, do kterých jsou situovány. První dva případy jsou velmi zkrácenou verzí spisů, zbylé obsahují celé záznamy, vyjma jmen a datumů.

ČVS: OVV – 751/95

Vyšetřovatelem policie ČR bylo sděleno obvinění panu O. P. (38 let) pro trestný čin pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1, 2 tr. zákona, kterého se měl dopustit tím, že v přesně nezjištěné době pohlavně zneužíval své dva nevlastní nezletilé syny P. H. a V. H. (13 a 10 let), se kterými žije ve společné domácnosti. Nezletilý měl obviněný osahávat na těle a na přirození, dávat si do úst jejich přirození a nutit je, aby mu sahal na přirození. Obviněný tvrdí, že nešlo o pohlavní zneužívání, že u každého syna ve třech nebo čtyřech případech chtěl zkontrolovat, zda nemají nějakou vadu, zda jim jde předkožka přetáhnout.

O. P. se vyučil zedníkem, je zaměstnancem Českých drah, po devítiměsíční známosti se oženil s J. H. Vlastní děti s manželkou neměli, staral se o její dva syny z prvního manželství. S manželkou si po sexuální stránce rozumí, nikdy ho nepřitahovali ani muži ani děti, manželství hodnotí pozitivně. Nezletilý nevlastní syny má rád, je na ně přísný, ale nikdy je nebil. Od počátku si bral vždy jednoho z chlapců k sobě do ložnice, někdy oba najednou. Uvádí, že to bylo proto, aby bez problémů usnuli. Když jeden v pokoji usnul, poslal tam i druhého. Stávalo se to téměř každý večer. Chlapci s obviněným v ložnici nejčastěji poslouchali rádio, četli si dětské časopisy. Do postele si je nebral, pouze tehdy, když si šla lehnout i manželka. Uvádí, že je nikdy neosahával, nesahal jim na přirození, ani je nenutil, aby mu sahal na přirození. Udělal to pouze asi čtyřikrát ve vaně, kdy zkoušel, zda jim jde předkožka stáhnout správně přes žalud. Dělal to vždy v koupelně, aby předešel případné infekci.

Nezletilý V. H. utekl z domova k babičce a strýci, řekl jim proč, proto ho odvedli na odbor sociálních věcí a poté na Policii. O nevlastním otci sděluje, že ho nemá rád, protože na ně křičí, mlátí je. Po posledním Silvestru si je otec začal brát k sobě do ložnice, kde vždy řekl synovi, aby se nehýbal, a začal mu sahat rukou na přirození „jako když mi ho honí“ buď pod pyžamo nebo mu pyžamo stáhl ke kolenům, jeho přirození si dal do úst, prst mu strkal do zadku. Nezletilý si u toho všiml, že otcovo přirození se u tohoto počínání zvedá, otec syna nutil, aby mu i on sahal na přirození. Stávalo se to i několikrát týdně. S nikým o tom nemluvil, matce se to bál říci, protože by to řekla otci a byl by „kravál“.

Nezletilý P. H. ve své výpovědi uvádí, že nevlastního otce má rád, jejich vztah je dobrý, nevlastní otec je nebije, trestá je zákazem. Ale v poslední době se chování jeho otce vůči němu změnilo, začal si syna zvat do ložnice, což před tím nikdy nedělal. Nikdy s nikým nemluvil o tom, co se dělo v ložnici. P. H. byl s otcem v ložnici vždy asi půl hodiny, někdy spolu poslouchali rádio nebo si četli, jindy ho táta pozval k sobě do postele a řekl mu, aby byl zticha. Potom mu svlékl kalhoty od pyžama, sahal mu na přirození, cucal ho. P. H. si otcova přirození nevšímal, nesahal na něj. Matka byla většinou v kuchyni, kde měla práci.

Matka chlapců J. P. (32 let), nevyučená, absolventka zvláštní školy, sdělila, že se svým manželem žije pět let, v manželství je spokojena. Manžel se snažil vždy rodinu zabezpečit, měla pocit, že i děti ho mají rády. Manžel je nebije, pouze jim vynadá nebo něco zakáže. Sexuální soužití hodnotí jako normální. Uvádí, že asi dvakrát v kuchyni stahoval obviněný chlapcům předkožku na přirození s tím, že je normálně funkční. Nikdy ho nepřistihla s chlapci v ložnici. Po večerníčku chodili k němu do ložnice proto, aby druhý z nich mohl usnout. Chlapci jí nic neřekli, návštěvou sociálních pracovníků byla překvapena, ve škole ke zhoršení u chlapců nedošlo. Matka se domnívá, že chlapci mluví pravdu, nemají důvod, proč by se měli obviněnému mstít.

Součástí spisu je i písemná zpráva odboru sociálních věcí Městského obvodu P., ve které je kromě popsaného pohlavního zneužívání uvedeno, že nevlastní otec chlapců nadměrně požívá alkohol, neodůvodněně fyzicky napadá nevlastní syny i jejich matku, která se jej bojí.

Obhájce obviněného oznámil Okresnímu úřadu vyšetřování, že oba dva chlapci uvedli, že si celý skutek pohlavního zneužívání vymysleli. Obhájce navrhuje opětovný výslech nezletilých a konfrontaci mezi nimi.

Soudem stanovená znalkyně měla posoudit a zodpovědět několik otázek, mimo jiné, jaká je mentální úroveň nezletilých, vyskytují-li se u nich nějaké poruchy či defekty, zda lze z psychologického hlediska považovat jejich výpovědi za věrohodné, zda by mohla být jejich výpověď smyšlena, nebo zda mohou být ve věci ovlivňováni ze strany blízkých jim osob.

Výsledek šetření znalkyně lze shrnout takto: inteligenční úroveň obou chlapců se pohybuje v pásmu mírného nadprůměru u P. H., u V. H. v pásmu zjevného nadprůměru, úroveň pojmově-poznávacích funkcí je u obou chlapců nadprůměrná, bez zjevných poruch či defektů. U V. H. byla zjištěna mírně zvýšená fantazijní složka. U P. H. lze vzhledem k jeho inteligenční úrovni a osobnostní struktuře považovat jeho výpověď za obecně věrohodnou, u V. H. je obecná věrohodnost částečně snižena vzhledem k jeho mírně zvýšené fantazijní složce. Znalkyně se dále na základě zjištěných skutečností nedomnívá, že by výpověď obou chlapců byla smyšlena, nebylo také zjištěno ovlivňování chlapců ze strany jim blízkých osob. Návod nebyl prokázán. Oba nezletilí vnímají emoční vztah matky i nevlastního otce vůči sobě jako záporný, výchovné působení rodiny percipují oba jako rozporné. V současnosti bydlí oba chlapci u babičky a strýce, kde jsou spokojení, vlivem klidného, laskavého, ale důsledného výchovného přístupu došlo ke zlepšení jejich chování i prospěchu.

Moje hodnocení: Podle mého názoru výpovědi chlapců byly pravdivé. Matka otce zřejmě kryla, nebo nebyla nikdy svědkem jeho obtěžování chlapců. Postup úřadů považuji za správný a souhlasím s oddělením chlapců od rodičů. Možná bych zařadila psychologické vyšetření chlapců mnohem dříve. Rozhodně soužití s otcem bych nedoporučovala.

ČVS: OVV – 158/00

Na FOD se obrátila paní M. s žádostí o pomoc v řešení svého problému. Nachází se v dosti svízelné porozvodové situaci. Paní M. má dvě děti (18letý chlapec a 11letá dívka). Po narození dcery a v důsledku jejích zdravotních problémů spojených a těžkým porodem nastaly problémy v manželství. Pan M. nebral ohled na její zdravotní stav, znásilňoval ji, ona nechtěně několikrát otěhotněla a za trvání manželství absolvovala pět potratů. Po prodělaných potratech přestala mít zájem o intimní život s panem M. Ten začal bezdůvodně zvýšenou měrou žárlit a začal sexuálně obtěžovat jejich dceru. Dívka byla svým otcem osahávána a nucena k souloži, a to pod pohrůžkami a při použití násilí. Když se bránila, otec ji tahal za vlasy, bil do hlavy a v jednom případě ji přivázal k posteli. Dívka řekla všechno své matce. Ta jí však nevěřila a pověděla o tom svému muži. Ten nejprve zapíral, ale pak slíbil, že se to už nebude opakovat. Své dceři začal vyhrožovat, že jestli o tom, co jí dělá, někomu řekne, tak ji zabije. Matka dále uvedla zásadní neshody v oblasti finančního hospodaření i fyzické napadání ze strany manžela. O zneužívání své dcery se však před soudem nezmínila. Soud zvážil všechny okolnosti, manželství rozvedl a děti svěřil do péče matky. Paní M. však žije i po rozvodu nadále v bytě svého bývalého manžela se svojí dcerou. Ze strany pana M. dochází neustále k různým provokacím a útokům. Matka nedokáže situaci zabránit, i ona je hrubě napadána a vydírána, ze strachu před agresivitou svého bývalého manžela nechce, aby věc byla ohlášena na policii. Současný rodinný stav prožívá dcera traumaticky. Strach z otce přerostl v nenávist, dcera spí s nožem pod polštářem. Na svoji matku je fixována, snaží se jí bránit. Velice často dívka utíká do nemoci, objevují se u ní neurotické symptomy – pomočování, bolesti žaludku, zvracení, nespavost. Přidružily se i problémy ve škole, její prospěch se rapidně zhoršil. Objevuje se u ní strach z chlapců. Psycholog ji označil za osobnost do určité míry narušenou s prognózou disharmonického vývoje.

Moje hodnocení: Tento případ je velmi neojedinělý a je velkým problémem, že matka nechce řešit svou situaci společně s policií. Celou situaci bych řešila soudně, vyjma soudního příkazu nepřibližovat se k dceři ani matce a následně uvalení vazby za sexuální zneužívání dcery a fyzických útoků vůči matce i ní.

SPIS 69/2002

Pí. J. žádá radu a pomoc. Žije s přítelem, který má v prozatímní péči 4-letou holčičku, která byla znásilněna. Nevědí si s ní rady, žádají naši pomoc. O FOD se dozvěděla od kamarádky.

Hovořilo se s otcem (p. D.) a jeho přítelkyní pí. J.. Tito spolu přes dva roky žijí a v současnosti se starají o Veroniku, dceru pana S. Bydlí v rodinném domku, který postupně předělávají. Domek je standardně zařízen. Právě tento den slaví Veronika 5. narozeniny, připravovali oslavu.

Pan D. hovořil o životě Veroniky. Jeho projev byl provázen silnými gesty. Po rozvodu byla Veronika svěřena do péče matky, otcí určeny styky. Na žádost matky si Veroniku otec bral stále častěji, poté zjistil, že matka pracuje jako prostitutka v "bordelu" a V. nechává buď doma samotnou, nebo si ji bere s sebou, nebo ji nechává hlídat kamarádkám (toto si otec nechal zjistit pomocí detektivní agentury). Při kontaktu s dcerou otec začal zjišťovat rozdíly v chování. Veronika přestala mít zábrany při kontaktu s muži, ráda si jim sedá na klín, chtěla „francouzské“ líbání, šahá jim do rozkroku. O letošních prázdninách měli V. kromě 14-ti dnů stále. Matka občas zavolala. V té době chodila do MŠ Polabiny (Pardubice, výchovná skupina Berušky), tam ji otec vozil. Počátkem září při koupání se V. svěřila přítelkyni otce, že jí kamarád strká přirození dopředu i dozadu, že to je tajemství, že se jí to líbí. Přítelkyně to řekla otcí. Volali na pohotovost, Veroniku si nechali jeden den v nemocnici, provedli vyšetření a zjistili, že skutečně k něčemu došlo. Otec podal trestní oznámení, šel na OSPOD (Odbor správní ochrany dětí) v Pardubicích a chtěl PO. Až poté, co musel příslušné pracovníci – paní J. – pohrozit, dala podnět na rychlé PO a od té doby mají Veroniku v péči. Dali návrh na změnu výchovného prostředí.

V nemocnici vyslyšela Veroniku policie RK. Nyní je čeká další výslech na policii v PA. Otec tvrdí, že na Kevina budou dva paragrafy, na matku jeden. (Kevin syn matčiny přítelkyně).

Nyní chodí Veronika do MŠ Kyjovská v RK, trvalé bydliště má stále u matky.

Otec neví, jak se má k V. chovat. V nemocnici mu prý radili, ať dělá, jako by se nic nestalo. Prakticky to nejde provést, protože V. obtěžuje svým chováním malé kluky i dospělé muže. Dále se otec ptá, jak se má zachovat v případě, když matka bude chtít V. vidět. Je nespokojen s postojem OSPOD Pardubice - má dojem, že pí. J. je naprosto jedno, co bude s V. dále.

Je navrhováno zvážit možnost změny trvalého bydliště u V. V případě kontaktu matky navrhováno dát ji V. k telefonu, v žádném případě nedopustit, aby matka byla s V. o samotě. Matce může navrhnout kontakt za účasti třetí osoby u nich doma. Navrhováno otcí pomoc psychologa. Všechny naše návrhy otec vítá, je rád, že se jejich problémy bude někdo zabývat. Předává se vizitka se soukr. mob. číslem. (Nabízena otcí pomoc při večerních, či víkendových hodinách, asistence, svědectví). Není nutné další vyšetření psychologa, neboť dítě bylo již 4x různými psychology vyšetřeno a vyslechnuto.

Návštěva paní D. na pobočce matka volně opakuje již známé informace, které nám sdělila její advokátka. Matka nechápe, jak ke všem problémům došlo, připouští dětské hry. Rozebírá svůj vztah k matce. Více se zaobírá svým zdravotním stavem - již 5x došlo k opakovanému ataku ochrnutí. Při vzpomínání na dceru se psychicky uvolňuje, ukazuje fotografie, dává najevo svou důvěru. Matka očekává rozhodnutí soudu, je připravena na další dlouhodobá jednání vedoucí ke konečnému řešení. Vítá naši nabídku účasti při kontaktech (předběžné opatření). Finanční otázky v souvislosti se soudním řízením pro ni nejsou problémem. Paní D. si uvědomuje, že dítě potřebuje i otce. Dceru otcí dávala, přizpůsobovala se jeho požadavkům. Problémy začaly až s koncem srpna. Během návštěvy telefonicky JUDr. S. - 4.11. odesílala návrh na předběžné opatření, ve kterém píše o našem příslibu účasti při stykách.

Na poradě FOD jednáno s Mgr. K., které se nelíbí, že otec při telefonátech směřoval další jednání ohledně celé věci na svou družku. Mgr.K. jedná vždy nejraději s rodiči dětí. Ze své praxe má zkušenost, že se většina oznámení na pohlavní zneužívání u rozvedených nebo rozvádějících se rodin nezakládá na pravdě.

Telefonicky Mgr. K.

Z naší strany upozornění, že trestní stíhání zastaveno, že jde možná o porozvodový "klasický" spor. Po jednání s advokátkou se ozveme a věc budeme konzultovat.

Telefonicky potvrzena schůzka + jednání s JUDr. S. předává FOD materiály

Advokátka zdůrazňuje, že s námi jedná v zájmu dítěte. Popisuje matčin předchozí život, ve kterém udělala několik chyb (tanec v nočním podniku, hlídání dítěte kamarádkou). V současné době po zásahu rodičů již žije běžným způsobem a o dítě se stará dobře. Po PO se zhroutila – ochrnutí celého těla-psychiatricky léčeno. Odvolání proti PO bylo zamítnuto. Bývalý manžel pochopil PO tak, že nemusí dceři umožňovat kontakt s matkou. Advokátka bude žádat soud o PO ohledně styků dcery s matkou a stěžuje si na laxnost OSPOD- pí. J.. Také možná dojde k vyšetření dítěte u odborníků v Motolské nemocnici. Ohledně otce zdůrazňuje, že ten vždy někoho požádá o práci ve věci a při prvních návrzích, které mu nevyhovují, se od požádaného odvrátí a kritizuje ho. Policie šetření pohlavního zneužívání zastavila.

Dle policie matka v péči o dceru nic nezanedbala.

Opět telefonicky paní D.

Rozsudek již má a také má doma dceru. Byla by ráda, kdybychom ji navštívili.

Dohodnuta návštěva v bytě matky dítěte 15. 11. po desáté hodině.

Návštěva paní D.

Byt 3+1, velice pěkně a vkusně zařízen, všude perfektní pořádek a čisto. Pokoj dítěte zařízen kvalitním dětským nábytkem, hodně hraček, hodně knih, již psací stůl. Matka přiznává zařizování bytu jako svého koníčka. Veroniku má matka u sebe již od předešlého dne, kdy ji přivezl bývalý manžel s výčitkami, že se přeci o všem mohou domluvit. Dcera se jí zdá divná, neposlouchá, nejde k ní dle jejích představ. Toto je však asi její problém, myslela si, že bude dceři více scházet. Ví, že u otce má říkat Veronika jeho družce maminko. Celé se jí to zdá divné, jakoby ji chtěli o dítě navždy připravit. V průběhu návštěvy s námi od samého počátku Veronika hovořila, reagovala na nás, ukazovala hračky. Její chování bylo chvílemi nad úroveň jejího věku – radila, poroučela, prosazovala svůj názor; gesta, mimika, vyjádření tělem. Po určité době si před námi začala sedat matce na klín, mazlit se s ní.... v jednom okamžiku matce mačkala prsa. Po dotazu matky, co to dělá, přestala. Během našeho jednání s matkou také odcházela do svého pokoje a hrála si sama. Dědala, že čte, zavírala za sebou dveře. Ukazovala nám též 2 knihy, že je má půjčené od Kevinka. Při rozhovoru o samotě se soc. as. sdělila, že byla u tatky, a že tam byla hodně dlouho. Matka nám dala číst materiály od policie o zastavení trestního stíhání pro věk pachatele, v kterém se jasně píše o pohlavním aktu mezi dětmi.. Z naší strany v současné době není třeba nějakých rasantních kroků, zpráv k soudu... Všichni čekáme na rozhodnutí soudu ohledně ZP dítěte v Motole. FOD zatím může u matky monitorovat situaci a úroveň péče o dítě. V případě potřeby budeme mít alespoň podklady pro zprávu k soudu.

Telefonicky paní D.

Paní D. sděluje, že kontakty s dcerou probíhají celkem bez problémů. Verunku však předávala švagrově a ne otci. Verunka je u ní spokojená a naposledy se jí od ní k tátovi ani nechtělo. Paní D. se byla již podívat ve školce v RK - měla pocit, že si ji učitelky prohlížejí "skrz prsty", divily se, že ona je matkou Verunky ("asi si ji představovaly jinak") - otec Verunky jí i v MŠ určitě pomluvil. Paní D. se se svojí advokátkou chystá do školky znovu zajet a domluvit zde, aby si ve středu mohla přebírat dceru přímo ze školky.

Dohoda: V případě problémů nás paní D. kontaktuje. V současné chvíli není naše přítomnost při stycích s dcerou nutná.

Telefonicky paní D.

Rozsudek ještě nemá, ale ví, že PO dopadlo dobře - styk jí byl povolen 1 x za 14 dní, od pátku do neděle. Vyzvedávat dceru si snad bude v bydlišti otce.

Návštěva u paní D.- nikdo nezastižen

Telefonicky paní D.

Pevná linka mobil - neefektivní (telefon nám nevyzváněl, pouze vydával krátké tóny rychle za sebou).

Případ uzavíráme. Ani jeden z rodičů se na nás již neobrátil. Naše pokusy o kontakt s matkou dítěte byly neúspěšné. Dle posledních zpráv kontakty dítěte s matkou probíhají bez problémů. Matka za obtěžování dcery ze strany 8letého kamaráda dle vyšetření znalce nenese žádnou odpovědnost.

Moje hodnocení: Podle mého názoru bylo štěstí, že se V. svěřila se svým problémem a situace se mohla řešit.. Matčin přístup na výchovu bych neshledala příkladným, o malou V. neměla evidentní zájem se starat i problém jejího psychického stavu hraje velkou roli, ale uvědomění si vlastních chyb a jejich snaha se poučit svědčí o mnohém. S výchovou V. u otce bych souhlasila, myslím, že u něj bude mít větší rodinné zázemí, ale nevyloučila bych kontakt s matkou.

SPIS 84/2002

Návštěva Ing. S. na pobočce

Paní S. sděluje, že má s manželem 4,5letého syna. Manžel zažádal o svěření chlapce do své péče. Soud jeho žádosti vyhověl.

Paní S. stále žije s manželem a synem ve společné domácnosti – ona spí v kuchyni a manžel s Františkem spí vedle v pokoji. U soudu jí bylo sděleno, že se může na výchově dítěte podílet. Největším problémem je, že manžel a jeho rodina Františka zneužívají. Manžel mu např. při koupání nezvyklým způsobem hladí prsní bradavky. Ve čtvrtek, když chlapec přijel z Osic (zde žije rodina otce – babička, bratr manžela), jí František sdělil, že ho bolí zadek. Paní S. se mu na zadeček koukla a měl ho zvětšený. Když se ho zeptala, od čeho to má, odpověděl jí, že mu táta, babička a strejda roztahovali zadek kleštěmi a radiátorem. Už minulý rok syna sexuálně obtěžoval děda (otec manžela)-podávala trestní oznámení na kriminálku – řízení však bylo zastaveno (děda na počátku letošního roku zemřel). Všechny její stížnosti a oznámení nikdo nebere v úvahu – vše zamítají a svádějí na její nemoc – má schizoaktivní psychózu. Je v ID, pravidelně užívá léky a má svoji psychiatricku. Všichni by ji nejraději umístili do ústavu. Také jí vadí, že synovi v rodině manžela kouří. I když jim František říkal, ať před ním nekouří, neposlechli ho a kouří dál. Paní S. nám přehrála audiozáznam, kde se synem o celé věci hovoří – syn jí na dotaz, od čeho ho bolí zadeček, odpovídá, že mu ho táta, strejda a babička roztahovali radiátorem, kleštěmi, podkovou. Na pásce je dále zaznamenáno (asi 10x), že pan Ing. S. nechal zapnutou mikrovlnou troubu a paní S. ji vypíná. Dále zjištěno, že manžel ubližuje i jí – napadá ji, bije ji - chce se obrátit se na Bílý kruh bezpečí - to z naší strany doporučeno. Také hovořeno o potřebě opatrovníci dítěte je paní V. z OPSPOD HK bydlí v Osičkách. František navštěvuje MŠ v Osičkách – manžel ho vyzvedává kolem 15. hodiny a každý den do 17. hodiny jdou na návštěvu k babičce do Osic 30, kde je syn zneužíván. Paní S. kritizuje okresní úřad, soudce, psychology, znalce, policii atd. Paní S. během rozhovoru pláče, cítí se jako Moravačka v Čechách diskriminována, nikdo jí nepomůže atd. Z naší strany sděleno, že navštívíme MŠ, spojíme se s opatrovníci dítěte. Také bychom paní S. navštívili doma v Osičkách. Pokud bude mít syn opět nějaké problémy se zadečkem a bude sdělovat, že ho rodina otce zneužívá, doporučeno, ať paní S. navštíví dětského lékaře a psychologa.

Paní S. předána naše vizitka. Po oslovení "paní S." na závěr jednání, se paní S. osočuje, že je inženýrka a ne nějaká paní S., že už má tohoto oslovení dost a vyprošuje si, abychom ji tak oslovovali. Se slovy, že příště chce jednat s jinou soc. as. a že je paní inženýrka, paní S.

odešla (u jednání přítomna L.S.)

Telefonicky FOD Praha - pí. F.

Sděluje, že je dnes navštívila paní S. - celý problém s nimi také rozebrala

- telefonicky paní S. (dopoledne) sděluje, že jí včera syn sdělil, že mu babička, Pavel (strejda) a táta strkali do zadečku dlouhou a krátkou tyčinku. Okolí zadečku má takové zahnědlé.

Paní S. půjde vyzvednout syna do MŠ a zajede s ním na vyšetření do FN RK, také by ráda se synem navštívila dětského psychologa. Paní S. telefonicky sděluje, že jí syna v MŠ nevydali, prý mají od soudu zákaz – (toto jsme nevěděli, paní S. nám při první návštěvě sdělila, že se může na výchově syna podílet, když s ním bydlí). Paní S. si znovu dlouze stěžuje na ředitelku MŠ, kritizuje soudkyni, znalce, diskriminaci atd. Paní S. zítra navštíví OÚ RK znovu zopakováno, že v příštím týdnu do MŠ zajedeme a navštívíme i ji. Několikrát telefonicky OSPOD RK - neefektivní

Telefonicky Magistrát RK - Mgr. H.

Paní H. sděluje, že je v pátek navštívila paní S. a dnes má přijít na jednání znovu. Paní H. se bude při rozhovoru zaměřovat na zklidnění matky. Co se týká zneužívání syna otcem a jeho rodinou, bude paní S. vézt k tomu, že se spíše jedná o dětskou fantazii, že je potřeba s chlapcem hovořit o úplně jiných věcech, povídat pohádky, vyprávět o hračkách apod. Také doporučí návštěvu dětského psychologa. Pí. H. se spojila i s dětským lékařem Františka, který vždy při prohlídkách chlapce řádně prohlédne – vždy vše v pořádku. Nyní je František nemocný – i tentokrát vše v pořádku. (Pravděpodobně má na celou věc vliv nemoc paní S., v každém případě je potřeba celou věc prošetřit). Paní H. nám dále vyřídila vzkaz od opatrovnice dítěte – pí. V. – můžeme se u ní stavět a nahlédnout do spisu - ZP z naší strany sděleny informace z našeho jednání s matkou, i paní H. matka pouštěla audiozáznam. V tomto týdnu (čtvrtek) navštívíme MŠ v Osicích a pravděpodobně se stavíme i u paní S. V příštím týdnu se opět spojíme a budeme celou věc konzultovat.

Telefonicky paní S. - nezastižena

Hovořeno s panem S., který sděluje, že neví, kde paní S. je, že se vzájemně neinformují, co kdo dělá a kam chodí.

Telefonicky paní S. sděluje, že včera byla na Magistrátu RK za paní H. - zjistila, že lékař syna prohlédl a vše se mu zdálo být v pořádku. Je možné, že má František bujnou fantazii a vše je pouze dětská lhavost. I z naší strany paní S. doporučeno, ať se synem již tuto záležitost nerozebírá, ať si s ním hraje, vypráví pohádky atd. K tomu matka dodává, že již nakoupila pro syna modelínu, různé vystřihovánky a bude si se synem hrát. Je však ze všeho již unavená a musí si odpočinout. Paní S. byla klidná, přívětivá, dohodnuto, že paní S. ve čtvrtek dopoledne navštívíme

Telefonicky paní H. - Magistrát HK

Z naší strany sděleno, že jsme dnes s paní S. hovořili, že se zdála být zklidněna o výsledku čtvrteční návštěvy MŠ a matky ji v příštím týdnu informujeme - vzkaz na záznamníku od paní S.

Paní S. sděluje, že se máme při jednání v MŠ zeptat na to, proč její syn František má jako jediný oranžový vak na oblečení, když ostatní děti ho mají žlutý návštěva MŠ Osice – jednání s paní ředitelkou.

Paní ředitelka sdělila, že celá věc se řeší již delší dobu, že jsou ve spojení s opatrovnicí paní V. Nikdy se nic neprokázalo. Paní S. si všude stěžuje, všechny kritizuje. Vše je pravděpodobně způsobeno její nemocí. František se chová normálně, je hodný veselý, milý – nejeví se jako zneužívané dítě. Pouze je na něm poznat, kdy se rodiče doma hádají a kdy je doma klid. Paní S. u nich již několikrát byla, dělala ve školce scény, křičela, hádala se. Vždy je poznat, jestli je "pod lékama" nebo ne. MŠ má zákaz od paní V. vydávat Františka matce. Paní ředitelce předána vizitka s tím, že se na nás může v případě potřeby kdykoliv obrátit

Návštěva u paní S.

Paní S. nám ukázala všechny obytné místnosti v domě – místnost, kterou obývá manžel se synem, kuchyň (zde ještě nedávno měla postel a spala zde), dále místnost, kam jí manžel odstěhoval postel z kuchyně a kde nyní spí (pokoj je velmi vlhký- spát zde je nezdravé), toaletu a koupelnu. Paní S. nám ukazuje i skříň, kde má manžel se synem věci (vše v pořádku, srovnané), poukazuje i na velký nepořádek na stole v pokoji manžela a syna (běžný nepořádek). Dále paní S. při otevření potravinové skříňky zjistila, že manžel již vypil placatci meruňky a z chodby přinesla další asi 2 prázdné a jednu plnou láhev od vína. K tomu dodává, že manžel před svatbou dosti pil a teď svému zvyku asi znovu podlehl. Paní S. sděluje, že měsíčně užívá 20 dní léky a 10 dní vynechává. Lékaři jí však doporučují léky nevynechávat. Pravidelně navštěvuje svou psychiatričku. Již si také zajistila návštěvu u psychologa, kam bude také pravidelně docházet. Paní S. opakuje již známé skutečnosti o zneužívání syna rodinou otce a kouření manžela a jeho rodiny. Dále sděluje, že dětský lékař před týdnem Františka vyšetřoval a vše se mu zdálo v pořádku.

Paní S. jsme vedli k tomu, aby se Františka sama již nevyptávala, co mu kde kdo dělal, ale soustředila se na hru se synem, na tvořivou činnost, vyprávěla mu pohádky, udržovala sama sebe i syna v klidu. Paní S. s tímto souhlasila – hned nám ukázala knížky, omalovánky, vystřihovánky atd., které již synovi

nakoupila a hovořila o tom, co budou se synem tvořit. dále zjištěno, že i rodina paní S. (matka, sourozenci) se od ní odvracejí a ve všem věří manželovi.

Z naší strany sděleno, že jsme ve spojení s opatrovníci dítěte – pí. V., s paní H. z magistrátu, se školkou. Všichni situaci Františka sledujeme. Zatím se podezření o zneužívání chlapce nepotvrdilo. Paní S. jsme odvezli do HK, kam se před naším příjezdem chystala – půjde k soudu, chce ještě dodat určité důkazové materiály ke svým návrhům. Po celou dobu návštěvy byla paní S. celkem klidná, spokojená, byla ráda, že jsme ji navštívili.

Vzkaz na záznamníku od paní S.

Sděluje, že včera byl syn opět v Osicích 30 a do zadečku mu strkali tyčinky, asi 10. Vše si nahrála, ale ráno část záznamu omylem vymazala. Záznam dodá i na OS RK. - několikrát telefonicky OSPOD RK - pí. V. - neefektivní

Telefonicky OSPOD RK - pí. V. na dovolené

Vzkaz na záznamníku od paní S.

Paní S. sděluje, že jí syn sdělil, že ho otec osahával na stehnech, na přirození, na zadečku a že jí včera pan inženýr S. informoval o tom, že se se synem odstěhuje do Osic.

Telefonicky FOD Praha

Pí. F. Z naší strany sděleny výsledky našich šetření (čteny záznamy z jednání ve spise) Paní F. sděluje, že má jít František na vyšetření k MUDr. M. Dále paní F. sděluje, že pan S. se synem bydlí u své matky -telefonicky paní S. (hovořila s civilním pracovníkem P.S.)

Informace, že se pan inženýr S. se synem již odstěhoval do Osic , kde žije manželova matka a bratr a kde je syn zneužíván. Otec Františka podal žádost o rozvod. Dále paní S. opět hovoří o tom, že se v Osicích neustále kouří atd. Paní S. navštěvuje psychologku pí.M., která dle jejích slov při ní stojí .

Telefonicky OSPOD HK - pí. V.

Paní V. sděluje, že je o odstěhování pana S. se synem od matky dítěte informována. Dodává, že se pan S. od ženy nejprve stěhovat nechtěl, doufal, že se zdravotní stav ženy po užívání léků zlepší, že spolu budou dále žít, nechtěl brát synovi matku. To se však nestalo. Odstěhování bylo jediné vhodné řešení. Pan S. je připraven podat žádost o rozvod. Dále paní V. sděluje, že se zvažuje i zbavení způsobilosti. Znovu hovořeno o možnosti zneužívání Františka

rodinou otce - nepravděpodobné, vše je způsobeno nemocí paní S. Po Novém roce se telefonicky spojíme a přijeli bychom si na OSPOD prostudovat ZP paní V. nám předala tel. číslo na pana S., se kterým se spojíme.

Telefonicky OSPOD RK - pí. V.

Dohodnuta návštěva na OSPOD, při které celou věc prokonzultujeme a přečteme si ZP.

Telefonicky pan S.

Dohodnuta schůzka s panem S. v budově KÚ RK.

Jednání na OSPOD HK - pí. V.

Paní V. nám umožnila nahlédnout do spisu a prostudovat si ZP, který byl ve věci proveden – potvrzena diagnóza paní S., psycholog. i sexuolog. Vyšetření pana S. – zcela v pořádku. Znalci jasně vyjádřili, že je vhodné svěřit chlapce do výchovy otci; pro styk dítěte s matkou je vhodná přítomnost třetí osoby. S opatrovníci jsme celý problém konzultovali - shoda v názorech. Pro Františka je v současné době, kdy paní S. díky své nemoci chlapce nevědomky poškozuje, odstěhování s otcem nejlepším možným řešením. Matka chlapce neužívá pravidelně léky, nerespektuje stanovenou léčbu, léčí se podle svého a její zdravotní stav tak není stabilizován.

Pravděpodobně se bude zvažovat i svéprávnost paní S. v případě potřeby se znovu spojíme a budeme celou záležitost konzultovat. jednání s panem S. Z naší strany sděleno, že se na nás ke konci listopadu obrátila jeho žena s tím, že on a jeho rodina sex. zneužívá chlapce. V celé věci jsme již činili řadu šetření, měli možnost číst ZP a jsme s celým problémem obeznámeni. pan S. sděluje, že situace byla již dlouho vyhrčená a v zájmu Františka nezbývalo nic jiného než se odstěhovat z Osiček od matky. Pan S. sděluje, že i když to původně nechtěl a stále čekal na zlepšení manželčina zdravotního stavu, podal žádost o rozvod. František má matku

rád, ale necítí se v její přítomnosti dobře, je nejistý, nevyrovnaný – někdy si s ní hraje, objímá, jindy do ní kopne atd. Ví, že je maminka nemocná – vždy o ní říká, že zlobí. V poslední době manželka začala shánět nesmyslné důkazy, naváděla syna k mluvení o "zneužívání" na diktafon; on se bál malého koupat nebo strojit, aby to žena nepoužila proti němu, neléčila se atd., rozhodl se odstěhovat.

Během svátku k matce chodili na návštěvy. Pan S. si uvědomuje složitost situace, nechce syna od matky oddělit, přemýšlí, jak vše bude dále probíhat, jak to bude s bydlením, se styky Františka s matkou. Pan S. o své ženě nehovoří špatně, nechce jí ublížit. Dále hovoří o nedodržování léčby, změnách lékařů, možnosti užívat léky injekčně, na což paní S. nepřistoupí atd. Pan S. zmiňuje i spousty trestních oznámení na jeho osobu ze strany paní S. i když všichni zainteresovaní vědí, v čem celý problém spočívá, není příjemné a jednoduché takové věci řešit.

dohoda: Panu S. jsme předali kontakt na naše pracoviště, v případě potřeby se na nás obrátí. I my ho budeme kontaktovat, pokud to bude situace vyžadovat.

Telefonicky paní S.

Paní S. velice stroze a striktně dává našemu pracovišti na vědomí, že jsme neudělali vůbec nic pro jejího syna. Stále pokračuje týráním dítěte, otec, jeho bratr a matka zneužívají syna, strkali do něho tyč 80cm dlouhou. Praktický lékař nic neobjevil, nikdo s tím nic nedělá. Ona o zneužívání ví, prohlíží chlapci

konečník – popis konečníku, znaky zneužívání musí být vidět, když do chlapce strkají tyč 60cm dlouhou. Z těchto důvodů nás žádá:

1. Zajistit v MŠ u ředitelky Evy B. odstranění oranžového povlaku na oblečení u jejího syna.

2. Odstranit kukaččí budku nad hlavou syna - sedí pod ní právě tak jako sedával jeho strýc.

Bude to mít dopad na jeho budoucnost. Sedí pod ní již 4 měsíce.

3. S otcem projednat, aby dal do okna záclonu, protože jinak syna budou očumovat různá individua. Otec ho takto může v okně vystavovat ve slipech. Dále si nepřeje, aby syn spal s otcem na jedné posteli. Předtím spal na starší, to neumějí zabezpečit novou.

4. Projednat s otcem výchovu syna k samostatnosti. Neumí si otřít zadeček, neumí si nazout boty, obléknout se. Ona ho to učila a oni ho to odnaučují. Chlapec se již 2,5 roku nemyje a nečeše.

Telefonicky OSPOD HK - pí. V.

Informace z MŠ sděleny paní V. Ta si sama zavolá MŠ. Dle paní V. vše komplikováno tím, že soud ještě neukončil výchovu a výživu Františka – matka se totiž proti rozhodnutí OS HK odvolala. Matka též psala prezidentské kanceláři, čekají i odtud podnět. Paní V. je ochotna dát návrh na nesvéprávnost matky sama.

dohoda: Paní V. podnikne vlastní kroky ve věci a později nás bude informovat. Pokusí se přesvědčit otce, aby ještě zvážil možnost nějakého jiného bydlení, o kterém by matka nevěděla. AD v HK v současnosti plný.

Telefonicky OSPOD HK

Pí. V. znovu sděluje, že ještě čeká na rozhodnutí KS HK o odvolání paní S. ohledně výživy a výchovy. Poté podá návrh na zbavení způsobilosti, popř. zákaz styku. Teprve dnes dostala paní V. zprávu od ředitelky MŠ

dohoda: Pokud paní V. bude potřebovat naši spolupráci a vyjádření pro soud, kontaktuje nás. V návrhu se o nás také zmíní. –OSPOD HK - pí V. - nezastižena (nemocná) jednání s paní V. na OSPOD HK Paní V. sděluje, že situace je stále stejná. Paní S. se neléčí a stále otce s Františkem obtěžuje. Když není pan S. doma a Františka hlídá babička, raději vůbec nevychází ven. Paní V. již dala návrh na zbavení způsobilosti paní S. Termín soudního jednání by měl již být brzy stanoven. Z naší strany sděleno, že nás již delší dobu paní S. nekontaktovala paní V. hovoří o stížnostech paní S. na různá místa - ombudsman, hejtman? atd.

Jednání s paní V., OSPOD HK.

Paní S. je již asi 3 týdny hospitalizovaná v psychiatrické léčebně v Havlíčkově Brodě. Situace se stala neúnosnou. V současné době se navíc soudně projednává zbavení její způsobilosti.

OSPOD HK paní V.

Při osobním jednání zjištěno, že matka Františka je stále hospitalizována v psychiatrické léčebně v HB. Vzhledem k této hospitalizaci je pozastaveno soudní projednávání o zbavení svéprávnosti. Pan S. je zklidněn a stará se o Františka. Tato situace mu vyhovuje, je spokojený. Nikdo neví, jak dlouho paní S. v léčení ještě bude. Není nutné se ve věci angažovat a tlačit na urychlení soudního procesu. František je v klidu a není ničím ohrožen.

Případ uzavíráme. Matka dítěte byla vzhledem k psychiatrické diagnóze, nepřiměřeným výpadům a nepravdivému osočování otce a jeho rodiny ze zneužívání syna hospitalizována v psychiatrické léčebně. V současné době také probíhá soudní řízení o zbavení její způsobilosti. František i jeho otec jsou již klidnější; bez agresivních útoků matky, žijí spokojeně. V současné době již není chlapec ničím ohrožen. Situaci chlapce má pod kontrolou i opatrovnice dítěte.

Moje hodnocení: V tomto případě plně souhlasím s rozhodnutím FOD.

Závěr

Naše století přineslo řadu převratných změn v postavení dítěte ve společnosti, v chápání jeho potřeb, požadavků a práv i v jejich uplatňování. Současně mu však přineslo mnoho nezměrného utrpení a strastí, a to nejenom v nejkrutějších válkách, ale i v bídě rozvojových zemí a často i v místech největšího blahobytu. Jedním z největších nebezpečí pro dítě – jak se od poloviny tohoto století začíná stále více projevovat – je jeho týrání, zneužívání a zanedbávání, tedy ubližování v nejrůznější podobě (syndrom CAN). To vyúsťuje někdy až k jeho zahubení.

Způsob, jak společnost zachází s dětmi, je měřítkem její lidskosti. Rodina, která dítěti na vlastním příkladu demonstruje úctu k člověku, je jistě nejlepší ochranou před budoucími delikty. Naproti tomu domov zasévající dítěti do duše lež, pokrytectví, opovrhování člověkem, týrání, ponižování a kruté trestání, je přímo semeniskem perspektivních násilníků a sexuálních delikventů.

K týrání a zneužívání dochází ve všech sociálních a majetkových vrstvách, bez ohledu na vzdělání, náboženství, věk, nalezneme ho u všech ras a ve všech typech rodin. Ve všech z rodin je však společným rysem skutečnost, že s bezmocnými je špatně nakládáno, že nefunguje normální ochrana, kterou by člověk předpokládal ve vztahu k těm, kdož jsou zranitelní z titulu svého věku či pohlaví, a že ve skutečnosti je tomu naopak. Práce nejen s jedincem, ale i s celou rodinou, je mnohdy jedinou možností vedoucí k znovuoživení funkčnosti rodiny a znovuzачlenění obětí zpět do rodinných vztahů. Jednou z nejdůležitějších věcí mající vliv na rodinnou terapii v posledních letech bylo uvědomění si, že nerovnost a násilí jsou podstatnou součástí rodinného života. Z hlediska feministického pohledu na obě pohlaví nejsou násilí, incest a další formy týrání v rodinách vnímány jako symptom špatně fungující rodiny, ale jako společenský a politický problém pramenící z neschopnosti patriarchální společnosti ochránit děti. Incest a týrání dětí jsou chápány jako donucovací prostředky, které používají muži k ovládnutí a podřizování si manželek a dětí.

Chceme-li své děti ochránit, musíme jim to říct, musíme je vyzbrojit přiměřenými informacemi, musíme je naučit znát jejich práva a odpovědnost, ale také je musíme naučit se bránit, tzn. naučit je sociální dovednosti umět odmítnout, co se jim nelíbí, ať odmítanou osobou je člověk, kterého mají rády, váží si ho, je pro ně velkou autoritou, nebo jde o člověka cizího. Nesmíme žádná témata tabuizovat, nesmíme žádné problémy dítěte podceňovat, ale o všem, co dítě zajímá, s ním musíme rozmlouvat, to znamená, dobře naslouchat a respektovat jeho postoje.

Existuje jeden obecný důvod, proč se dospělí nebo teenageři uchylují k týrání nebo zneužívání: chybějící širší lidské společenství. Lidé považují za známku selhání, když mají rodiče nějaké potíže nebo když potřebují podporu jiných lidí, a stydí se za to. Rodiče by neměli mít pocit, že jsou úplně osamělí nebo že selhávají, pokud se obrátí o podporu a pomoc k lidem „zvenčí“.

Ve své práci jsem se zaměřila na tento závažný problém proto, že je pořád ještě v naší společnosti považován za určité tabu. Lidé si nevšímají nebo si nechťejí všimnout dítěte, které urputně volá o pomoc. Toto je třeba napravit, je nutno seznamovat širokou veřejnost s existencí fenoménu násilí a současně možnostmi, jak mu předcházet. Je nutno se snažit, aby se se žádným dítětem nezacházelo jako se společenským vyděděncem. Každý člověk, který trpí násilným jednáním v rodině a hledá pomoc, si zaslouží naši důvěru, pochopení a podporu. Rodinné společenství a péče o dítě jsou pro lidstvo nutností. Bez ní by nepřežilo. Během vývoje lidstva tato přírodní a biologická nutnost nabyla také formu mravní zákonitosti. Vědomé ubližování dítěti, ať fyzické nebo psychické, je tedy bohužel selhání přírody a mravního zákona v nás!

Resumé

Přesný počet dětí postižených syndromem CAN je nejasný, osud takto postižených dětí je vážným problémem nejen v České republice. Týrání, zneužívání a zanedbávání nepříznivě ovlivní malé děti a to je nejčastěji způsobeno jedním nebo oběma rodiči dítěte. Proto je velice důležité co možná nejvíce podporovat prevenci této problematiky.

Cílem v problematice CAN je zefektivnit metody práce jednotlivých článků systému a využít beze zbytku všech legislativních nástrojů vztahujících se k této oblasti, trestné činnosti páchané na dětech a sociálně-právní ochrany dětí. Zvýšená pozornost musí být věnována predelikventnímu období před spácháním deliktu, kdy existuje řada signálů o rizikovém chování dítěte, nebo o prostředí, v němž dítě vyrůstá. Je zapotřebí včasné odhalení případů týrání a zanedbávání dětí - syndrom CAN. Je nutné zavést jednoduchý způsob přijímání informací od subjektů s oznamovací povinností. Vytvořením jednotného informačního prostředí, které by umožnilo koordinaci činností zapojených subjektů, zvýšilo kvalitu jejich práce a umožnilo zpětnou kontrolu přijatých opatření a zvolených postupů. Díky tomu se mohou subjekty vzájemně informovat a usměrňovat tak, aby každý z nich plnil svoji roli, spolupracoval s ostatními a nepřenesl odpovědnost na jiné. Následně více prezentovat tuto problematiku jak odborné tak široké veřejnosti kde je podle mého názoru nedostatek podpůrných materiálů (např. veřejné audio-vizuální záznamy), které by instruktážně a přehledně popisovali práci s dítětem zasaženým syndromem CAN.

Summary

The exact number of children affected is uncertain, battered children due to abuse and neglect remain a serious problem not only in Czech republic. CAN syndrome disproportionately affect young children and are most often caused by one or both of the child's parents. That is why very necessary as much as possible support prevention of these problems.

Objective in CAN questions is more effective method cooperation organization in all system and use of all sorts' legislative instruments relating to this, criminal activities commit on child and social law to protect children. Pay more attention has to be pre-delinquency period before commission of a crime, when there has been signals about risk child behavior or atmosphere in which child grow up. It is necessary timely detection cases abuse and neglect children - CAN syndrome. It is important put into practice simple method receiving information from subject with notification duty. Creation uniform informative environment, which would be make possible coordination activity engaged subjects, increased quality their work and enable backward check, take measures and select progress of work. Thanks this, subjects may have interconnect and coordination their work, so that all perform one's obligations, cooperated with others and non-shift responsibility on others. Sequentially more present this questions to professionals and general public, where is in my opinion absence of promotive materials (e.g. public audio-visual records), which would instructionally and digestedly to describe work with child affected CAN syndrome.

Seznam literatury a pramenů :

- BENTOVIM, ARNON. *TÝRÁNÍ A SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ V RODINÁCH*. 1. VYD. PRAHA: GRADA PUBLISHING, 1998. 128 S.
ISBN 80-7169-629-3
- BENTOVIM, ARNON. *SEXUÁLNĚ ZNEUŽÍVANÉ DÍTĚ*. 1. VYD. PRAHA: GRADA PUBLISHING, 1998.
- DUNOVSKÝ, Jiří, DYTRYCH, Zdeněk, MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. 248 s.
ISBN 80-7169-192-5
- DUNOVSKÝ, Jiří, EGGERS, Hans a kol. *Sociální pediatrie*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1989. 252 s.
- ELLIOTTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 173 s. ISBN 80-7178-034-0
- HÖSCHL, Cyril, LIBIGER, Jan, ŠVESTKA, Jaromír. *Psychiatrie*. 1. vyd. Praha: Tigris, 2002. 895 s.
ISBN 80-900130-1-5
- MALÁ, Eva, RABOCH, Jiří, SOVÁK, Zdeněk. *Sexuálně zneužívané děti*. I. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 1995. 128 s.
ISBN 80-85121-99-9
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s.
ISBN 80-85850-24-9
- Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize: *Duševní poruchy a poruchy chování*. 2. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 2000. 306 s.
ISBN 80-85121-44-1
- MUFSONOVÁ, Susan, KRANZOVÁ, Rachel. *O týrání a zneužívání*, Praha: Lidové noviny, 1996. 131 s.
ISBN 80-7106-194-8
- POKORNÁ, Eva. 2001. *Kriminalita v roce 2000 ve statistických číslech*.
<file:///A:/Ministerstvo%20vnitra.htm>
- PÖTHE, Peter. *Dítě v ohrožení*. 2., rozšř. vyd. Praha: G plus G, 1999. 186 s.
ISBN 80-86103-21-8
- *Práva dítěte v dokumentech*. 1. vyd. Praha: Themis, 1998. 94 s.
ISBN 80-8521-56-7
- SOBOTKOVÁ, Jiřina. *Zmapování problematiky sexuálního zneužívání dětí (Diplomová práce)*. Praha, 2000. 107 s.
- Soudní spis číslo: ČVS: OVV – 751/95
- SOBOTKOVÁ, Jiřina. *Zmapování problematiky sexuálního zneužívání dětí (Diplomová práce)*. Praha, 2000. 107 s.
- STARR, R.H., WOLFE, D.A. – ed. : *The Effects of Child abuse and neglect*, The Guilford Press., 1991

- ŠIMÁKOVÁ, Markéta. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě (Absolventská práce)*. Pardubice, 2000. 87 s.
- TÄUBNER, Vladimír. *Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: TRIZONIA, 1996. 116 s., ISBN 80-85573-72-5
- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Portál, Praha, 1999
- VANÍČKOVÁ, Eva, HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana, PROVAZNÍKOVÁ, Hana. *Násilí v rodině*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Karolinum, 1995. 64 s.
ISBN 80-7184-008-4
- VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana, SPILKOVÁ, Jana. *Sexuální násilí na dětech*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 118 s.
ISBN 80-7178-286-6
- VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana. *Sexuální zneužívání dětí – 2. díl*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999
- VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana. *Sexuální zneužívání dětí – 1. díl*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 82 s.
ISBN 80-7184-479-9
- VODIČKOVÁ, Marie. *Trestá činnost proti dětem a mládeži*. Praha, Fond ohrožených dětí
- Vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., k provádění zákona o sociálním zabezpečení a zákona o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení
- VYHLÍDALOVÁ, P. *Trauma oběti trestného činu*. Praha: Bílý kruh bezpečí, 1996
- VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. 154 s.
ISBN 80-244-0337-4
- WEISS, Petr a kol. *Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000. 212 s.
ISBN 80-7169-629-3

Webové zdroje

- Deklarace práv dítěte
http://www.detskaprava.cz/soubory/Charta_detskych_prav.pdf
- Listina základních práv a svobod
<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>
- Občanský zákoník
<http://www.zakonycr.cz/seznamy/0401964Sb.html>
- Trestní zákon 140/1961 Sb.

<http://www.zakonycr.cz/seznamy/1401961Sb.html>

- Úmluva o právech dítěte (1989)

<http://www.detskaprava.cz/soubory/umluva.pdf>

- Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.)

<http://www.zakonycr.cz/seznamy/0941963Sb.html>

- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?kam=zakon&c=359/1999

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

<http://www.zakonycr.cz/seznamy/0941963Sb.html>

- Zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů

<http://www.zakonycr.cz/seznamy/4631991Sb.html>

Seznam příloh

1. Listina základních práv a svobod
2. Emocionální reakce a změny chování sexuálně zneužívaných dětí (Täubner, 1996, s. 29)
3. Možné následky sexuálního chování na dětech (Täubner, 1996, s. 32)
4. Zdraví rodiny – spojenectví – s ohledem na vztahy a koalice mezi členy rodiny
(Bentovim, 1998, s. 75, 76)
5. Syndrom CAN – Adresář organizací

Přílohy :

Příloha 1. : Listina základních práv a svobod

USNESENÍ
předsednictva České národní rady
ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení
LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD
jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
Předsednictvo České národní rady se usneslo takto:

Předsednictvo České národní rady vyhlašuje LISTINU ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součást ústavního pořádku České republiky.

Uhde v.r.

Federální shromáždění na základě návrhů České národní rady a Slovenské národní rady, uznávajíc neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona, navazujíc na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a samosprávné tradice našich národů, pamětlivo trpkých zkušeností z dob, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší vlasti potlačovány, vkládajíc naděje do zabezpečení těchto práv společným úsilím všech svobodných národů, vycházejíc z práva českého národa a slovenského národa na sebeurčení, připomínajíc si svůj díl odpovědnosti vůči budoucím generacím za osud veškerého lidstva na Zemi a vyjadřujíc vůli, aby se Česká a Slovenská Federativní Republika důstojně zařadila mezi státy, jež tyto hodnoty ctí, usneslo se na této Listině základních práv a svobod:

Hlava první

Obecná ustanovení

Článek 1

Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.

Článek 2

- (1) Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.
- (2) Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.
- (3) Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

Článek 3

- (1) Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.
- (2) Každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti. Zakazuje se jakékoli ovlivňování tohoto rozhodování a všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodňování.
- (3) Nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod.

Článek 4

- (1) Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.
- (2) Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod (dále jen "Listina") upraveny pouze zákonem.
- (3) Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují

stanovené podmínky.

(4) Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro jaké byla stanovena.

Hlava druhá

Lidská práva a základní svobody

Oddíl první

Základní lidská práva a svobody

Článek 5

Každý je způsobilý mít práva.

Článek 6

(1) Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.

(2) Nikdo nesmí být zbaven života.

(3) Trest smrti se nepřipouští.

(4) Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.

Článek 7

(1) Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.

(2) Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Článek 8

(1) Osobní svoboda je zaručena.

(2) Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku.

(3) Obviněného nebo podezřelého z trestného činu je možno zadržet jen v případech stanovených v zákoně. Zadržená osoba musí být ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce musí zadrženou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo ji propustit na svobodu.

(4) Zatknout obviněného je možno jen na písemný odůvodněný příkaz soudce. Zatčená osoba musí být do 24 hodin odevzdána soudu. Soudce musí zatčenou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě nebo ji pustit na svobodu.

(5) Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu.

(6) Zákon stanoví, ve kterých případech může být osoba převzata nebo držena v ústavní zdravotnické péči bez svého souhlasu. Takové opatření musí být do 24 hodin oznámeno soudu, který o tomto umístění rozhodne do 7 dnů.

Článek 9

(1) Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám.

(2) Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na:

- a) práce ukládané podle zákona ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody,
- b) vojenskou službu nebo jinou službu stanovenou zákonem namísto povinné vojenské služby,
- c) službu vyžadovanou na základě zákona v případě živelných pohrom, nehod, nebo jiného nebezpečí, které ohrožuje životy, zdraví nebo značné majetkové hodnoty,
- d) jednání uložené zákonem pro ochranu života, zdraví nebo práv druhých.

Článek 10

(1) Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.

(2) Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života.

(3) Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.

Článek 11

(1) Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a

ochranu. Dědění se zaručuje.

(2) Zákon stanoví, který majetek nezbytný k zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu smí být jen ve vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob; zákon může také stanovit, že určité věci mohou být pouze ve vlastnictví občanů nebo právnických osob se sídlem v České a Slovenské Federativní Republice.

(3) Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.

(4) Vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu.

(5) Daně a poplatky lze ukládat jen na základě zákona.

Článek 12

(1) Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí.

(2) Domovní prohlídka je přípustná jen pro účely trestního řízení, a to na písemný odůvodněný příkaz soudce. Způsob provedení domovní prohlídky stanoví zákon.

(3) Jiné zásahy do nedotknutelnosti obydlí mohou být zákonem dovoleny, jen je-li to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých anebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku. Pokud je obydlí užíváno také pro podnikání nebo provozování jiné hospodářské činnosti, mohou být takové zásahy zákonem dovoleny, též je-li to nezbytné pro plnění úkolů veřejné správy.

Článek 13

Nikdo nesmí porušit listovní tajemství ani tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovávaných v soukromí, nebo zasílaných poštou anebo jiným způsobem, s výjimkou případů a způsobem, které stanoví zákon. Stejně se zaručuje tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným podobným zařízením.

Článek 14

(1) Svoboda pohybu a pobytu je zaručena.

(2) Každý, kdo se oprávněně zdržuje na území České a Slovenské Federativní Republiky, má právo svobodně je opustit.

(3) Tyto svobody mohou být omezeny zákonem, jestliže je to nevyhnutelné pro bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo ochranu práv a svobod druhých a na vymezených územích též z důvodu ochrany přírody.

(4) Každý občan má právo na svobodný vstup na území České a Slovenské Federativní Republiky. Občan nemůže být nucen k opuštění své vlasti.

(5) Cizinec může být vyhoštěn jen v případech stanovených zákonem.

Článek 15

(1) Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

(2) Svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby je zaručena.

(3) Nikdo nemůže být nucen vykonávat vojenskou službu, pokud je to v rozporu s jeho svědomím nebo s jeho náboženským vyznáním. Podrobnosti stanoví zákon.

Článek 16

(1) Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.

(2) Církve a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.

(3) Zákon stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách.

(4) Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.

Oddíl druhý

Politická práva

Článek 17

(1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.

(2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem,

jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.

(3) Cenzura je nepřipustná.

(4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

(5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.

Článek 18

(1) Petiční právo je zaručeno; ve věcech veřejného nebo jiného společenského zájmu má každý právo sám nebo s jinými se obracet na státní orgány a orgány územní samosprávy s žádostmi, návrhy a stížnostmi.

(2) Petici se nesmí zasahovat do nezávislosti soudu.

(3) Peticemi se nesmí vyzývat k porušování základních práv a svobod zaručených Listinou.

Článek 19

(1) Právo pokojně se shromažďovat je zaručeno.

(2) Toto právo lze omezit zákonem v případech shromáždění na veřejných místech, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, ochranu veřejného pořádku, zdraví, mravnosti, majetku nebo pro bezpečnost státu. Shromáždění však nesmí být podmíněno povolením orgánu veřejné správy.

Článek 20

(1) Právo svobodně se sdružovat je zaručeno. Každý má právo spolu s jinými se sdružovat ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích.

(2) Občané mají právo zakládat též politické strany a politická hnutí a sdružovat se v nich.

(3) Výkon těchto práv lze omezit jen v případech stanovených zákonem, jestliže je to v demokratické společnosti nezbytné pro bezpečnost státu, ochranu veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku, předcházení trestným činům nebo pro ochranu práv a svobod druhých.

(4) Politické strany a politická hnutí, jakož i jiná sdružení jsou odděleny od státu.

Článek 21

(1) Občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců.

(2) Volby se musí konat ve lhůtách nepřesahujících pravidelná volební období stanovená zákonem.

(3) Volební právo je všeobecné a rovné a vykonává se tajným hlasováním. Podmínky výkonu voleného práva stanoví zákon.

(4) Občané mají za rovných podmínek přístup k voleným a jiným veřejným funkcím.

Článek 22

Zákonná úprava všech politických práv a svobod a její výklad a používání musí umožňovat a ochraňovat svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti.

Článek 23

Občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.

Hlava třetí

Práva národnostních a etnických menšin

Článek 24

Příslušnost ke kterékoli národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu.

Článek 25

(1) Občanům tvořícím národnostní nebo etnické menšiny se zaručuje všestranný rozvoj, zejména právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, právo rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku a sdružovat se v národnostních sdruženích. Podrobnosti stanoví zákon.

(2) Občanům příslušejícím k národnostním a etnickým menšinám se za podmínek stanovených zákonem zaručuje též

a) právo na vzdělání v jejich jazyku,

- b) právo užívat jejich jazyka v úředním styku,
- c) právo účasti na řešení věci týkajících se národnostních a etnických menšin.

Hlava čtvrtá

Hospodářská, sociální a kulturní práva

Článek 26

- (1) Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.
- (2) Zákon může stanovit podmínky a omezení pro výkon určitých povolání nebo činností.
- (3) Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje; podmínky stanoví zákon.
- (4) Zákon může stanovit odchylnou úpravu pro cizince.

Článek 27

- (1) Každý má právo svobodně se sdružovat s jinými na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů.
- (2) Odborové organizace vznikají nezávisle na státu. Omezovat počet odborových organizací je nepřipustné, stejně jako zvýhodňovat některé z nich v podniku nebo v odvětví.
- (3) Činnost odborových organizací a vznik a činnost jiných sdružení na ochranu hospodářských a sociálních zájmů mohou být omezeny zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu a bezpečnost státu, veřejného pořádku nebo práv a svobod druhých.
- (4) Právo na stávkou je zaručeno za podmínek stanovených zákonem; toto právo nepřísluší soudcům, prokurátorům, příslušníkům ozbrojených sil a příslušníkům bezpečnostních sborů.

Článek 28

Zaměstnanci mají právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky. Podrobnosti stanoví zákon.

Článek 29

- (1) Ženy, mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky.
- (2) Mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě povolání.
- (3) Podrobnosti stanoví zákon.

Článek 30

- (1) Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.
- (2) Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.
- (3) Podrobnosti stanoví zákon.

Článek 31

Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.

Článek 32

- (1) Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.
- (2) Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající zdravotní podmínky.
- (3) Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.
- (4) Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.
- (5) Rodiče, které pečují o děti, mají právo na pomoc státu.
- (6) Podrobnosti stanoví zákon.

Článek 33

- (1) Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.
- (2) Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností

občana a možností společnosti též na vysokých školách.

(3) Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem; na takových školách se může vzdělání poskytovat za úplatu.

(4) Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu.

Článek 34

(1) Práva k výsledkům tvůrčí duševní činnosti jsou chráněna zákonem. (2) Právo přístupu ke kulturnímu bohatství je zaručeno za podmínek stanovených zákonem.

Článek 35

(1) Každý má právo na příznivé životní prostředí.

(2) Každý má právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů.

(3) Při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.

Hlava pátá

Právo na soudní a jinou právní ochranu

Článek 36

(1) Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

(2) Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanové-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.

(3) Každý má právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem.

(4) Podmínky a podrobnosti stanoví zákon.

Článek 37

(1) Každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.

(2) Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.

(3) Všichni účastníci jsou si v řízení rovni.

(4) Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočníka.

Článek 38

(1) Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.

(2) Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.

Článek 39

Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.

Článek 40

(1) Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.

(2) Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.

(3) Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.

(4) Obviněný má právo odepřít výpověď; tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.

(5) Nikdo nemůže být trestně stíhán za čin, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby. Tato zásada nevylučuje uplatnění mimořádných opravných prostředků v souladu se zákonem.

(6) Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

Hlava šestá

Ustanovení společná

Článek 41

- (1) Práv uvedených v čl. 26, čl. 27 odst. 4, čl. 28 až 31, čl. 32 odst. 1 a 3, čl. 33 a 35 Listiny je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí.
- (2) Kde se v Listině mluví o zákonu, rozumí se tím zákon Federálního shromáždění, jestliže z ústavního rozdělení zákonodárné pravomoci nevyplývá, že úprava přísluší zákonům národních rad.

Článek 42

- (1) Pokud Listina používá pojmu "občan", rozumí se tím státní občan České a Slovenské Federativní Republiky.
- (2) Cizinci používají v České a Slovenské Federativní Republice lidských práv a základních svobod zaručených Listinou, pokud nejsou přiznána výslovně občanům.
- (3) Pokud dosavadní předpisy používají pojmu "občan", rozumí se tím každý člověk, jde-li o základní práva a svobody, které Listina přiznává bez ohledu na státní občanství.

Článek 43

Česká a Slovenská Federativní Republika poskytuje azyl cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod. Azyl může být odepřen tomu, kdo jednal v rozporu se základními lidskými právy a svobodami.

Článek 44

Zákon může soudcům a prokurátorům omezit právo na podnikání a jinou hospodářskou činnost a právo uvedené v čl. 20 odst. 2; zaměstnancům státní správy a územní samosprávy ve funkcích, které určí, též právo uvedené v čl. 27 odst. 4; příslušníkům bezpečnostních sborů a příslušníkům ozbrojených sil též práva uvedená v čl. 18, 19 a čl. 27 odst. 1 až 3, pokud souvisí s výkonem služby. Osobám v povoláních, která jsou bezprostředně nezbytná pro ochranu života a zdraví, může zákon omezit právo na stávku.

(Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>)

Příloha 2.

Emocionální reakce a změny chování sexuálně zneužívaných dětí (Täubner, 1996)

Pocity	Chování
Děti do 3 let	
Příjemné a nepříjemné Přecitlivělost Strach, úzkost Pomatenost, zmatek	Poruchy spaní a nechut' jíst Tendence k extrémnímu chování Strach z cizích lidí, útěk před určitou osobou, ústup Věku nepřiměřené chování, sexuální hry
Děti 3-6 let	
Příjemné a nepříjemné Přecitlivělost Pomatenost, zmatek Strach, úzkost Stud, hanba Pocity viny Vzteky, zuřivost Pocity potřeby ochrany a pomoci, bezmocnost Úzkost, pocity poškození a zkažení	Regresivní chování Dětské žvatlání, pomočování, dumlání prstů Bušení pěstmi Ústupové chování, ukrývání se Poruchy spánku, denní snění Agresivní chování Divoké, nezkrotné chování Časté a dlouhé sexuální hry Často onanuje i na veřejnosti
Děti 6-9 let	
Ambivalentní pocity proti dospělým, zmatené chápání pohlavní role dospělého a členění pohlavních rolí v rodině Strach Stud Pocity viny Neklid a nejistota Návaly vzteku Strach z pošpinění a poškození nedůvěrou	Sociální zaostávání Somatické obtíže jako bolesti hlavy, břicha, poruchy spánku, poruchy sycení Agresivní chování Záhadné chování Výmluvy a problémy ve škole Problémy s kázní, snížení sebezávědomí a sebeovládání Vynucené chování jako neúměrně časté a dlouhé koupání Sexuální výstřelky se stejně starými dětmi Málo přátel, málo normálních vztahů s vrstevníky
Děti 9-13 let	
Ambivalentní pocity proti dospělým Návaly vzteku Strach bez zřejmého důvodu Stud Pocity viny Deprese Strach a úzkost ze znehodnocování vlastního sebevědomí a kompetencí („na to nemám“), sebepodceňování Myšlenky na sebevraždu	Sociální opoždění Neadekvátní vztahy s vrstevníky, málo přátel Nedostatky ve škole, kázeň, prospěch Manipulativní chování vůči ostatním Sexuální zneužívání malých dětí Promiskuitní chování
Děti 13-15 let	
Návaly vzteku Stud a hanba Pocity viny Cítí se poškozené Ambivalentní pocity vůči dospělým Konfliktní přejímání vlastní pohlavní role, změny sexuálního citění, přecenění své pohlavní role v rodině atd.	Destruktivní chování proti sobě (trhání vlasů, kousání se, štípání se atd.) Konzumace drog a alkoholu Využívání a vydírání jiných Převzetí role oběti Vyhýbání se tělesné a emocionální intimitě Promiskuitní chování Pokusy o sebevraždu

Příloha 3.

Možné následky sexuálního chování na dětech (Täubner, 1996)

1. Tělesná poškození	
Rány způsobené kousnutím v oblasti genitálií Škrábance na hýždích nebo na vagíně Krevní podlitina na erotogenních zónách Krevní podlitiny	Krev na vnitřních stranách stehen, krev kolem konečníku Nemoci pohlavních orgánů Sexuálně přenosné nemoci, AIDS
2. Tělesné a psychosomatické následky	
Poruchy spaní Poruchy řeči Poruchy koncentrace Ochrnutí, ochromení Vadné držení těla Křečovitě pohyby Kožní nemoci, alergie Poruchy jídla (i bulimie) Astma Epilepsie Autismus	Záchvaty bezmocnosti Migréna, bolesti hlavy Bolestivé stavy Žáživací obtíže Noční pomočování Hormonální poruchy Bolesti v podbřišku Plísňová onemocnění Psychosomatická krvácení Menstruační poruchy Výtoky Těhotenství
3. Emocionální změny	
Difusní strachy a úzkosti (např. z uzavřených prostor, z autorit apod.) Strach z AIDS Regresivní chování Opuštěnost Obtíže ve vztazích Pocity studu a viny Sebepodceňování Odmítání vlastní pohlavní role	Odmítnutí úvah o sobě Odmítnutí sebeanalýzy Fobie Deprese Pocity ubohosti, bezmocnosti Pochybnosti o vlastním vnímání světa Přepjaté chování Poruchy kontaktů Psychózy Rozpolcenost osobnosti
4. Autoagrese	
Sebevražedné pokusy Posedlost nějakou činností Vytrhávání vlasů Rozstřihávání oděvu	Pálení se cigaretou Cucání, kousání prstů a nehtů Posedlost hrou (na automaty) Drogy, alkoholová závislost
5. Následky v sociálním chování	
Udržování odstupu, uzavřenost, samotářství Nedůvěra Delikvence Regrese do dětství Předčasně zralé chování Odpírání výkonu nebo naopak extrémní výkonová motivace Extrémní bezmocné chování Extrémní potřeba moci nad někým jiným	Útěky z domova Extrémní, křečovitě připoutávání se na závislou osobu (ochrana mladšího sourozence) Manické nápadné chování proti mužům nebo některým typům žen Jisté vystupování ve skupině za současné úzkosti z jednotlivých kontaktů Nesoustředěnost na jednání
6. Následky pro sexuální chování	
Sexualizování sociálních vztahů Výstřední, neúměrná sexuální zvědavost Otevřená, veřejná masturbace Obnažování genitálií Vynucování promiskuitního chování Nápadné chování během menstruace	Prosazování (negování sexuálních potřeb, frigidita) Prostituce Sexuálně agresivní chování (zvláště u mužských obětí – zneužití chlapci) Sadomasochistické sexuální chování Věku nepřiměřené sexuální chování, např. sexuální hry

Příloha 4.

**Zdraví rodiny – spojení – s ohledem na vztahy a koalice mezi členy rodiny
(Bentovim, 1998)**

<i>Typ vztahů</i>	<i>Rozpad rodiny</i>	<i>Dysfunkční rodina</i>	<i>Přiměřená rodina</i>	<i>Optimální rodina</i>
Vzor vztahů	Vážné defekty, značné roztržky, hledání obětího beránka, závažná nevěra nebo izolace všech členů rodiny.	Vážné konflikty nebo odstup mezi členy, nebo měnící se nebo výlučné aliance. Děti opakovaně slouží jako ventil pro napětí nebo konflikty rodičů.	Uspokojivé vztahy ale s větší nebo menší blízkostí nebo odstupem mezi některými členy rodiny v porovnání s ostatními.	Kvalita a intenzita vztahů mezi členy rodiny je konstruktivní a přiměřená jejich věku a roli.
Manželský vztah	Destruktivní vztah, např. pár je ve válečném stavu nebo izolace jednoho od druhého.	Neskrývané manželské potíže, nebo jsou oba partneři nespokojeni.	V podstatě uspokojivý s několika oblastmi nespokojenosti.	Vyzrálý vztah, vřelý, loajální, láskyplný, obsahující vciťování kompatibilní, pár dobře spolupracuje.
Rodičovský vztah	Rodiče nespolečně spolupracují vůbec nebo minimálně, nejednotnost nebo konfliktnost vztahu.	Rodiče opakovaně nesouhlasí jeden s druhým, jednají bez vzájemné dohody nebo jeden rodič opakovaně uzurpuje rozhodování nebo se mu úmyslně vyhýbá.	Zásadní shoda o výchově dětí, ale s určitými nedostatky ve vzájemné podpoře nebo spolupráci.	Silná rodičovská koalice, shoda a spolupráce ve výchově dětí, sdílení radosti a vzájemné podpory.
Vztah rodič – dítě	Oba rodiče odmítají, ignorují, využívají, neustále napadají nebo vylučují.	Postoje a chování rodičů jsou jednoznačně neloajální nebo škodící, nedostatečné chápání dětí.	Rodiče děti podporují a radují se z jejich přítomnosti, ale s menšími nebo příležitostnými problémy ve vztahu k dětem.	Rodičům zjevně na dětech záleží a mají o ně zájem, dobře dětem rozumí a věnují jim pozornost, jsou ochotni se zapojit do jejich aktivit.
Vztah dítě – rodič	Děti se jednomu nebo oběma rodičům vyhýbají, nebo jej odmítají, trvale oponují, nebo naopak na něm lpí, nebo výrazně ve svých postojích k oběma rodičům diferencují.	Jedno nebo více dětí se jeví jako oponující, uzavřené, nadměrně fixované nebo se panovačně chová vůči jednomu nebo oběma rodičům.	Vztah dítě-rodič jsou naplněny pocitem bezpečí, avšak s mírnými problémy v určitých oblastech nebo v určitých obdobích.	Děti mají vztah s oběma rodiči, jsou kooperativní se zachováním spontaneity, cítí se v bezpečí, jeví přiměřenou vazbu.
Vztah mezi sourozenci	Sourozenci spolu trvale bojují nebo se trvale ignorují, krajní rivalita a soutěživost o pozornost rodičů.	Evidentní svár nebo odstup mezi sourozenci.	Sourozenci spolu kamarádí s určitou dílčí rivalitou a dílčím hádáním nebo nedostatkem kontaktu.	Sourozenci svobodně komunikují a sdílejí radost, lásku, starosti, neshody je možno vyřešit.

Příloha 5. : Syndrom CAN - Adresář organizací

Název organizace	Činnost organizace	www stránky	adresa/ telefon	e-mail
Dětské krizové centrum	vyhledávání ohrožených dětí poradenství pořádání přednášek a kurzů linka důvěry	http://www.dkc.cz/	Dětské krizové centrum V Zápolí 1250/21 Praha 4 - Michle 141 00 Tel: 241 480 511, 241 48 41 49 linka důvěry	problem@дитеkrize.cz
Linka bezpečí dětí a mládeže	telefonická krizová linka pro děti a mládež bezplatné volání nonstop provoz anonymní poradenství linka vzkaz domů pro děti na útěku, které chtějí zanechat vzkaz svým rodičům rodičovská linka poradenství rodičům svýchovou dětí pro děti na útěku, které chtějí zanechat vzkaz svým rodičům internetová linka	http://www.linkabezpeci.cz/	Sdružení Linka bezpečí Ústavní 91/95 181 21 Praha 8 Tel: 800 1 55555 bezplatná telefonická linka 800 111 113 vzkaz domů 283 852 222 rodičovská linka Tel: 800 1 55555 bezplatná telefonická linka 800 111 113 vzkaz domů 266 727 979	info@linkabezpeci.cz lb@linkabezpeci.cz -
Dítě na útěku	Publikace Dítě na útěku informace o příčinách útěků dětí zdomova syndrom CAN škola, rodinné zázemí	http://www.linkabezpeci.cz/	Sdružení Linka bezpečí Ústavní 91/95 181 21 Praha 8	
Vzdělávací institut ochrany dětí	projekt Dětská práva: letáky o CAN informace o dětských právech základní dokumenty o lidských právech informace pro pedagogy materiály kvýuce besedy pro děti	http://www.detskaprava.cz/	Vzdělávací institut ochrany dětí U Pergamenky 3 170 00 Praha 7 Tel: 266 722 231	j.knight@detskaprava.cz
Fond ohrožených dětí	pomoc opuštěným, zanedbávaným a týraným dětem Klokánek Azylový dům pro rodiny sdětní poradenství	http://www.fod.cz/	Fond ohrožených dětí Na Poříčí 6 110 00 Praha 1 Tel: 224 221 137, 224 236 655	fod@fod.cz
Centrum GONA	Soukromé sexuologické centrum poradna sexuální zneužívání psychoterapie	http://www.sex-centrum.cz/	Soukromé sexuologické centrum GONA s.r.o. Národní třída 25, Palác Metro 110 00 Praha 1 Vchod B, 6. patro Tel: 221 085 288	info@sex-centrum.cz